

HELLAS JA HELLEENIT

KIRJOITTANUT · I · K · INHA
RUNSAASTI KUVILLA KAUNISTETTU
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

EDELLINEN VIHKO.

HELLAS JA HELLEENIT

PIIRTEITÄ

NYKYISESTÄ KREIKASTA JA SEN
MUINAISMUISTOISTA

KIRJOITTANUT

I. K. INHA

15 KOKO SIVUN JA 55 TEKSTIIN PAINETTUA KUVAA

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

HELSINGISSÄ
SUOMAL. KIRJALLIS. SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ
1897.

Alkusana.

*Lukijoille, etenkin kriitillisille tekijä pyytää saada huomauttaa, että hän on sanomalehtimies. Hänen tuttavuu-
tensa Kreikkaan perustuu kahden kuukauden oleskeluun
Atheenassa, Uuden Suomettaren kirjeenvaihtajana, pariin
matkaan maaseuduilla, ynnä kirjallisuuteen. Tekijä on tah-
tonut kertoa ne ylimalkaiset vaikutukset, jotka hän lyhyen
tuttavuutensa ajalla on saanut. Muinaismuistot, jotka yhä
ovat Kreikan suurin viehätys, ovat kuvituksen pääosa. —
Kreikkalaiset itse nimittävät kirjallisuudessa maataan Hel-
laaksi ja itseään helleeneiksi, ja sen vuoksi on näitä nimi-
tyksiä käytetty vaihdellen tavallisten rinnalla.*

Tekijä.

Fidiaan Artheena Parthenos.

I.

AKROKORINTHOLLA.

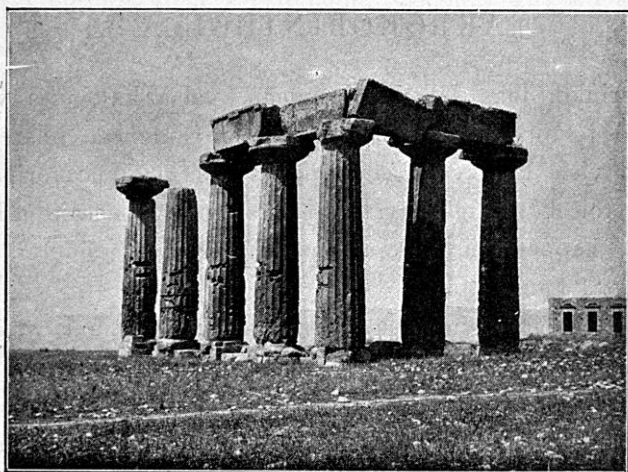
Aurinko, joka lähenee laskuaan, valaa kultaansa vanhoille temppelinraunioille, joiden ikivanhoista pilareista toiset vielä kantavat päänsä päällä mahtavia marmoripalkkeja, toiset taas makaavat versoovain myrttipensaitten keskellä, kappaleiksi katkenneina. Murtunutta jaloutta, hävinnyttä kauneutta!

Helleeni paimentaa lammaslaumaansa tuolla vaaran rinteellä, käskien älykkäitä koiriaan. Hän on reipas, päivän paahtama, parrakas mies, puettuna ryhdikkääseen kansallispukuun, kädessä pitkä paimensauva. Karua lammaslaidunta on nyt maasi, joka muinoin kukoisti niin kauniisti! Paimeneksi, joka kiertelee vuoristoita, ovat kovat kohtalot sinut tehneet. Ne ovat opettaneet sinut ensimmäiseksi tarttumaan kädellä pistooliin, tai isoon väkipuukkoon, joita kannat aina avonaisessa vyötärlaukussa.

Raunioitten välitse kiertelevää polkua astuu nainen, joka päänsä päällä kantaa saviruukkua. Repaleinen on hänen pukunsa, likainen, mutta vartalo ja astunta ovat jumalattaren! Ja likaisen huolimattomuuden alta hämärtaa noista piirteistä vielä se sulous, joka helleeniläisissä kuvapatsaissa lumoo katsojan.

Orjuuden jäljet eivät ole ennättäneet teistä kadota, mutta ei ole vuosituhansienkaan sorto voinut teistä hävittää jalouden leimaa.

Vanha Hellas leviää tässä ympärilläni. Katseeni mitailee klassillisia maisemia, poimien kymmeniä rusottavia vuorenkukkuloita, joiden nimet olen jo piennä oppinut, etsiskellen kypressipuistoja, jotka osottavat entisten historiallisten kaupunkien tilaa.

Tempelinrauniot Korinthossa.

Kaikkialla kohtaa silmäni hävitys! Raskaasti on se vyörynyt ylitsesi, Hellas, musertaen alleen temppelit, kastellen maan kansalaistesi verellä. Ei liene maailmassa toista maata, joka olisi niin pitkällistä ja julmaa vainoa kokenut, kuin sinä! Mutta hävityksen suuruus on paras todistus muinaisesta suuruudestasi.

Kuinka surulliseksi teet mielen, mutta samalla, kuinka herätät innostusta. Te maat, jotka ihanin piirtein leviätte allani, meret jotka ulotatte atsurinsinisiä ulapoitanne mo-

lemmin puolin Istmon kannaksen, runsaat muistot valtaavat mielen edessä, te kasvatatte ajatuksille siivet, joilla lentää yli vuosituhansien!

Kreikasta on Europan historia alkanut, Hellas on sivistyksemme kehto. Ja miten kunniakas alku! Helleenit kehittivät inhimillisen hengenviljelyksen niin korkealle, että heidän tuloksensa vielä ovat alituisena palamisen lähteenä. Kuinka monta kertaa vuosisatain kuluessa on sieltä yhä uudelleen ammennettu henkisen kehityksen alkeita! Hellaassa kukoistivat tieteet ja taiteet keskellä vanhan ajan raakuutta, ja vapaudesta tehtiin yhteiskunnallisen järjestyksen peruskivi.

Oltuasi puolentoista vuosituhatta sorrettuna ja unholettuna olet Hellas saanut takaisin vapautesi ja päässyt alkamaan uutta elämää. Kiitollinen ja muinaisuuteesi ihasunut Europa kiiruhti auttamaan uljasta vapaudentaisteluasi. Hellyydellä, jota ei ole minkään muun kansan osaksi tullut, on se tukenut horjuvia vaiheitasi. Monasti olemme pakottaneet vallanpitäjät luopumaan itsekkäistä pyyteistään ja sinun ponnistuksiasi auttamaan.

Niinkuin aina hemmotellut lapset, niin et sinäkään ole ollut pettymyksiä tuottamatta. Mutta muistakaamme tuomitessamme entinen kova onnesi.

II.

HÄVITYKSEN AJAT.

Ne suuret sodat, joita Makedonian hallitsijat kävivät Aasiassa, heikonsivat ja hajoittivat Kreikan kansaa ollen alkuna sen häviölle. Sen parhaat sotilaat riensivät laumoittain etsimään onneaan vierailta mailta. Atheenasta siihen aikaan hävisi sukupuuttoon vanhoja perheitä. Maa menetti voimakkaimman osan väestöstään, ja sen vastustusvoima oli suuresti heikontunut raakalaishävityksensä alkaessa.

Roomalaiset kohtelivat kreikkalaisia verraten lempeästi. Parempaa todistusta siitä kunnioituksesta, jota he tunsivat helleenejä vastaan, ei voi olla kuin Ciceron tunnettu varoitus Kreikkaan lähtevälle Quintiukselle: „Muista Quintius, että hallitset kreikkalaisia, jotka ovat sivistäneet kaikki kansat, opettaen niille lempeyttä ja inhimillisyyttä, ja joille Rooma on velkaa oman valistuksensa“. Kun Germanicus tuli Atheenaan, niin hän riisui yltään kaikki vallan merkit ja astui kaupunkiin vaan yksi liktori edellään. Eipä Roomassa pidetty oikein sivistyneenä miehenä, ken ei ollut käynyt Atheenassa.

Rooman keisareista osottivat varsinkin Augustus, Hadrianus, ynnä Antoninus Pius ja Marcus Aurelius suu-

renmoista hyvántahtoisuutta Kreikkaa kohtaan. Mutta se kuva, jonka Kreikka tarjoo Rooman keisarikunnan ajalla, on ainoastaan pinnalta valoisa. Syvemmälle silmättäessä kohtaa rappeutuminen jo kaikkialla. Ylellisyys ja hekkuma olivat tylstyttäneet kansan, siveellinen ryhti oli hävinnyt, aineellinen varallisuus vähentynyt, ja jo toisen vuosisadan lopulla oli maan ja väestön voima sotain ja hallitsevain sorron kautta näännytetty. Suurin osa pelloista oli autiona, kukoistavain lakeuksien sijalla näkyi autioita aroja. Leivätön maarahvas tulvasi köyhtyvään kaupunkien rasitukseksi. Kauppa ja laivaliike alenivat sitä myöden, kuin tuotantokin ehtyi, ja keisari Nervan aikana oli Atheena jo niin köyhä, että melkein kaikkien porvarit olivat velassa. Muukalaiset koronkiskurit kiertelivät maata ja koettivat riistää omaisuuden niiltäkin harvoilta perheiltä, jotka vielä olivat pysyneet varoissa. Semmoiseksi kuvasivat Plutarkhos ja Dion Krysostomos oloja toisella vuosisadalla.

Pitkin roomalaisvaltakunnan pohjoista rajaa oli sillä välin kokoontunut suuria raakalaishankkoja, jotka ahnain silmin katselivat veltostuvia vanhoja kulttuurimaita, odottaen vaan soveliaista tilaisuutta niihin hyökätäkseen.

Jo kolmannen vuosisadan keskivaiheilla alkoivat goottilaisten, skyyttain ja muiden raakalaisten retket. Ensi aikoina heidän hyökkäyksensä tavan takaa torjuttiin, mutta raakalaiset eivät väsyneet, vaan uudistivat ne kahta rajummin.

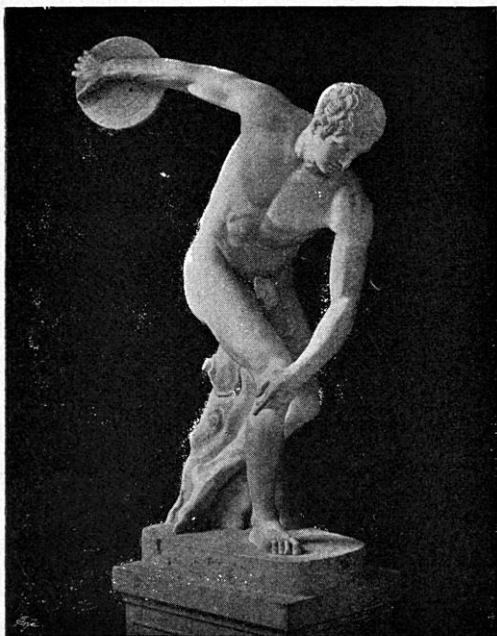
Skyyttalaiset ryöstivät keisari Gallienuksen ajalla Makedoniaa, herulit kävivät Korinthossa, Argoossa ja Spartassa asti. Goottilaiset hävittivät Atheenaa, jota eräs vanha kirjailija vertasi uhrieläimeen, jonka liekit ovat kulluttaneet, jättäen ainoastaan luut jäljelle.

Keisari Julianuksen aikana koitti kuitenkin vielä ker-
 ran rauhan aika ja hävitetyt maakunnat pääsivät uudel-
 leen vaurastumaan, mutta lyhyeksi kävi tämä heiastus en-
 tisestä loistosta. Julianuksen seuraajat eivät enää yhtä
 suuressa määrin suosineet Akhaiaa. Rooman keisareita
 harmitti se kovapintaisuus, jolla kreikkalaiset yhä pitivät
 kiinni vanhasta pakanallisesta uskostaan. Papit ja piispat
 saivat hävittää temppelit, tai muuttaa ne kirkkoiksi. Raa-
 kalaisia vastaan ei hankittu suojaa, vaan he saivat ryöstö-
 retkillään yhä enemmän kiiruhtaa helleenien kansan peri-
 katoa. Kuudennella vuosisadalla käski keisari Justinianus
 sulkea Atheenan filosofikoulut, jotka olivat viimeinen jään-
 nös pakanuuden ajoilta.

Goottilaiset, jotka hunnien ahdistamina tunkeutuivat
 yhä kauemmas etelää kohti, olivat roomalaisilta saaneet
 osan Dakiaa asuakseen. Sieltä pyrkivät he kuitenkin yhä
 etenemään, ja Alarikin sotajoukot levisivät yli koko Pelo-
 ponneseen. Spartankin täytyi aseitten ja taistelijain puut-
 teessa antautua. Hurjan hävityshimon valtaamana hajosi
 Alarikin armeija yli Peloponneseen muiden maakuntain,
 hävittäen loputkin sen ikivanhoista kaupungeista. Raaka-
 laisten mukana kulki likainen joukko muukalaisia munkkeja,
 jotka kiihottivat hävittäjiä himoa hurjaksi uskonvimmaksi.

Tällä retkellä hävitettiin Eleusiin kuuluisa mysterio-
 temppeli. Peloponneseella joutui luultavasti suurin osa
 Olympian temppeleitä ryöstön ja perikadon omaksi. Thebe
 ja Atheena säilyivät kuitenkin linnoitustensa kautta. Alarik
 ei voinut ruveta Atheenaa piirittämään, vaan tyytyi suu-
 riin lunnaisiin. Taru kertoo valloittajan säikähtyneen, kun
 hän lähestyessään Atheenaa oli nähnyt itse jumalatar
 Pallas Atheenen uhkaavan linnan harjalta, ja Akhilleen
 seisovan sen muureilla.

Viidennen vuosisadan alussa oli Kreikka ylt'yleensä raunioiden ja hautain peitossa. Pitkiin aikoihin ei se kyennyt uudelleen virkoomaan, etenkin kun bysantsilaiset keisarit pitivät siitä huonoa huolta. Goottilaiset tosin lähitivät matkoihinsa, samoin myöhemmin kuningas Genserik vandaaleineen, mutta sillä ei hädästä eikä kurjuudesta tul-

Diskoskiekon heittäjä.

lut loppua. Heidän perästään tulivat bulgaarit. Kuudennen vuosisadan keskivaiheille saakka ja vielä sen ohikin kesti yhtämittaista kansainhyökkäystä. Historiankirjoittaja Procopius lausuu: „Siitä pitäen, kuin Justinianus on valtakuntaa hallinnut, ovat Thrakiaa, Khersonnesoa, Kreikkaa ja kaikkea sitä maata, joka on Konstantinopolin ja

Jonian meren välillä, joka vuosi hävittäneet bulgaarit ja hunnit. Enemmän kuin kaksisataatuhatta roomalaista on jokaisella ryöstöretkellä tapettu, tai viety vankeuteen, ja ne maat, jotka mainitsin, ovat nyt skyyttain erämaitten kaltaisia.“ Mitä raakalaisilta jäi, sen hävittivät maanjäristykset ja tulvat. Rutto teki puolen vuosisataa tuhoaan pitkin koko Europaa, ja se tempasi Kreikastakin mukaansa suuren osan eloon jääneestä rahvaasta. Mitä apua oli enää linnoituksista, joita Justinianus alkoi rakentaa, kun ei ollut sotilaita niitä puolustamaan. Hänen legioonansa eivät enää kelvanneet mihinkään, ja rahalla täytyi hänen torjua viholliset omasta pääkaupungistaan.

Hunnien ja bulgaarien jälkeen alkoivat slaavit retkensä. Procopius kertoo näistä slaaveista, etteivät he totelleet ketään yliherraa, vaan jo vanhastaan ratkaisivat kaikki asiansa yhteisesti, jakaen keskenään sekä menestykset että vastoinikäymiset. He eivät asuneet kaupungeissa eivätkä kylissä, vaan matalissa majoissa, maakuopissa, muutellen sinne tänne. He kunnioittivat uhreilla useita jumalia, mutta eivät tunnustaneet kohtalolle mitään valtaa. Harjoittaen mitä kamalinta julmuutta slaavilaiset ensinnä tunkeutuivat Illyriaan ja Thrakiaan, ynnä sieltä Hellaaseen. Aasukkaat raastettiin mukaan orjiksi, tai saivat raakalaisten lyhyistä keihäistä surmansa. Useita kertoja kävivät nämä rosvot Hellaassa asti ilman että bysanttilaiset keisarit saattoivat heitä vastustaa. Justinus II kutsui apuun avaarit, entiset vihollisensa, mutta niistä taisteluista, joita sen jälkeen syntyi, ei ole mitään luotettavia tietoja. Luullaan, että siihen aikaan, siis noin v. 580 j. Kr. helleeniläisten maahan saapui ensimmäinen slaavilainen asutus, joka ei liene kohdannut sanottavaa vastarintaa, autiota maata kun oli riittävästi. Uudet tulokkaat

mukautuivat helleenien tapoihin, omistivatpa heidän kielensäkin.

Justinianuksen ajalla lakkasi Akhaia olemasta yhtenä maakuntana ja jaettiin moneen piiriin. Silloin Atheena, joka kaikista Kreikan kaupungeista oli vähimmin kärsinyt raakalaisten hävitysretkistä, menetti loputkin vapaasta hallitusmuodostaan. Jo aikoja oli viidensadan neuvosto, areio-paagi, vanhat tuomioistuimet, arkontit ja polemakit lakan-neet virkailemasta. Lopulta ei Atheenan väestöllä ollut muuta osaa valtiollisesta elämästä, kuin että sai valita kau-pungin tai keisarin palkkaamat sofistat, rhetorit ja gram-matikot. Vaali oli kuitenkin vallanpitäjän vahvistettava. Tämäkin oikeus kävi mitättömäksi, kun Justinianus lak-kautti julkisten opettajain virat ynnä kielsi julkiset näytän-nöt, jotka olivatkin vähitellen alenneet aivan arvottomiksi. Vanhat temppelit muutettiin kristityiksi kirkkoiksi ja saivat marttyyreistä nimensä. Ainoastaan muutamissa etäisim-missä kolkissa pysyi pakanallisten jumalain palveleminen voimassa aina yhdeksännen vuosisadan loppupuoliskolle saakka.

Kahdeksannella vuosisadalla alkoi uudelleen saapua slaavilaisia siirtokuntia Peloponnesoon, jossa vuorilla, laak-soilla ja maakunnilla vielä tänä päivänä on heiltä perit-tyjä slaavilaisia nimiä. Tuo siirto antoi aiheutta tappeluihin, joista historia ei kuitenkaan ole mitään tietoa säi-lyttänyt.

Näihin aikoihin ilmestyi itäisen Välimeren rannoille uusi vihollinen, saraseenit, jotka ahdistivat Rhodosta ja Kyproa sekä saivat jalansijaa Kretassa. Sieltä he harjoit-tivat merirosvoutta pitkin Aigeian meren rannikoita. Tur-haan koettivat bysantsilaiset keisarit heitä karkoittaa. Kei-sari Leo Filosofi pani heitä vastaan toimeen suuren sota-

retken, jossa kreikkalaiset ja vastatulleet slaavit olivat mukana.

Saraseenien kadottua näyttämöltä ilmestyivät Italiasta käsin normannit, jotka perin pohjin ryöstivät Theben ja Korinthon, sekä veivät mukanaan suuren joukon niiden perheistä Italiaan, silkinkutomista opettamaan. Normanien täytyi väistyä venetsialaisten edestä.

Kuta enemmän bysantsilainen keisarikunta rappeutui, sitä kovemmaksi kävi taas Kreikan kohtalo. Keisarit kykenivät tuskin itseään puolustamaan, mitä sitten etäisiä maakuntia. Niin kehnoksi kävi keisarien tila, että Isaak II Angelos oli puoliväkisin nostettava valtaistuimelle, ja että hänen edeltäjänsä Andronikos I salaa karkasi, mutta saatiin kiinni ja hirtettiin jaloista.

Näitä kurjia oloja käyttivät venetsialaiset hyväkseen valloittaakseen Konstantinopolin, jossa Flanderin kreivi Balduin v. 1204 valittiin keisariksi. Siten sai alkunsa tuo lyhytikäinen latinalainen keisarikunta.

Länsimaisen tavan mukaan annettiin valtakunnan maakunnat läänitykseksi ranskalaisille ja italialaisille ylimyksille, jotka tottelivat keskushallitusta sen verran vaan, kuin kulloinkin hyväksi näkivät. Villehardouinin Gottfried perusti itselleen Korinthon, ja burgundilainen Otto de la Roche Atheenaan ruhtinaskunnat, jotka levittivät valtaansa joka suunnalle. Edellinen kutsui itseään Akhaian herttuaksi. Jokainen ritari, joka vaan kykeni ympärilleen kokoomaan miesjoukon, anasti jonkun kaupungin tai vuoren, josta hän mukavasti saattoi harjoittaa vanhaa totuttua rosvonammattiaan. Raa'assa ylimielisyydessä tekivät he väkivaltaa ihmisille ja omaisuudelle, vieläpä maan taideteoksillekin. Heihin liittyi kaikenlaisia länsi-

maiden seikkailijoita, jotka saalista hakien pyrkivät keisarin tai hänen lääniherrainsa palvelukseen.

Kolmannentoista vuosisadan toisella puoliskolla pääsi Mikhael Palaiologos ja hänen kauttaan kreikkalainen hallitsijasuku uudelleen Konstantinopolin valtaistuimelle. Hä-

Lysikrateen muistomerkki Ateenassa.

nen kuollessa asettuivat Vähään Aasiaan ensimmäiset osmaanit, joista koitui perikato koko bysantsilaiselle keisarikunnalle.

Neljännellätoista vuosisadalla Ateenan herttuakunta joutui Sisilian kuninkaalle, joka hallitsi sitä maaherran kautta, kunnes hänen täytyi luovuttaa se florentiineille,

joilla jo oli hallussaan Korintho, Argos ja Vostitza. Seuraavan vuosisadan keskivaiheille riideltiin Kreikan maakunnista ja kaupungeista vaihtelevalla onnella, ilman että bysantsilaiset keisarit kykenivät sekaantumaan asiaan. Ainoastaan Thessalia ja Epiros jäivät keisarillisille prinseille palkkamaiksi, kunnes osmaanit, jotka olivat tulleet Hellespontin poikki Europan puolelle ja tehneet Adrianopolista pääkaupunkinsa, alkoivat niitä hätyyttää. Todistuksena siitä hädästä, joka näiden uusien vihollisien saapuessa valtasi kreikkalaiset maakunnat, lienevät Atheenassa erään vanhan muurin jätteet, jotka piirittävät Akropolisin pohjoispuolella olevaa kaupunginosaa. Tämä muuri on nähtävästi suuressa kiireessä rakennettu, se on koottu temppelien ja muiden rakennusten raunioista, arkitraaveista, tuoleista, alttareista, pilareista ja kaikenlaisista muista esineistä, mitä vaan on käsillä ollut. Vaikka se onkin Atheenan muinaisrakennuksille ollut niin tuhoisa, niin on siitä ollut se hyötykin, että siinä on meidän päiviimme säilynyt paljon senmoista, joka ehkä muutoin olisi joutunut häviön omaksi.

Turhaan rukoili keisari Johannes Palaiologos länsimaitten apua yhä uhkaavammaksi käyvää turkkilaisvaaraa vastaan. Säästään Konstantinopolin viimeiseksi sulttaanit valloittelivat sen ympäriltä toisen maan toisensa perästä, ja etenivät etelässä Peloponnesoon saakka. Kun Timur Lenk samaan aikaan alkoi Vähässä Aasiassa ahdistaa turkkilaisia, niin viipyi Kreikan lopullinen valloitus vielä kotvasen aikaa. 1451 Konstantinopoli vihdoin joutui turkkilaisten haltuun, 1460 he valloittivat Peloponneson, ja samana vuonna, Atheenan viimeisen herttuan kuoltua, hänenkin maakuntansa yhdistettiin osmaanimlaiseen valtakuntaan. Turkkilaiset säästivät kuitenkin Atheenaa, kunnioit-

taen sen vanhoja muistoja. Miten paljon huonommat heitä venetsialaiset olivat, sen saamme vasta nähdä.

Niin olivat siis helleeniläiset maat joutuneet osmaaneille, joiden valta on tuottanut syvintä alennusta niille kansoille, jotka ovat sen alle joutuneet. Mutta eivät turkkilaisetkaan saaneet rauhassa pitää valloituksiaan, venetsialaiset koettivat seuraavain vuosisatain kuluessa tavan takaa niitä anastaa. Turkki ja Venetsia kävivät keskenään sotia vaihtelevalla menestyksellä. Useita rauhoja tehtiin, mutta yhtä usein ne rikottiin. Helleeniläiset maat saivat yhä edelleen ankarasti kärsiä sodan rasituksia.

Sulttaanit tekivät Kreikasta turkkilaisen maakunnan. Alussa voitetut saivat pitää jonkinlaisen kunnallishallinnon, mutta pian tämä oikeus supistettiin, tai jäi merkitystä vaille. Turkkilaiset virkamiehet nytkivät maata ankarasti, ottivat lahjoja, sekä käyttäytyivät kaikin tavoin mielivaltaisesti. Virkamiesten alituinen vaihtelevuus tuotti sietämättömiä oloja. Suurin osa maaomaisuudesta joutui turkkilaisten käsiin. Ainoastaan saaret pysyivät jotakuinkin itsenäisinä, kunhan vaan maksoivat vuotuisen veronsa sulttaanille.

Venetsialaiset valloittivat sitten uudelleen Peloponneson vv. 1687—99, ja pitivät sitä hallussaan vuoteen 1718 saakka, jolloin se uudelleen joutui turkkilaisille. Venetsialaisia kiitetään siitä, että he tällä lyhyellä ajalla ennättivät monenmoisilla rakennuksilla, maan, viinin ja silkin viljelystä edistämällä ynnä säännöllisellä hallinnolla saada maata melkoisesti toipumaan. Mutta samalla he harjoittivat mitä kovinta sortoa, joka on Kreikassa jättänyt jälkeen kirotun muiston. Uskonnollisella alalla varsinkin oli sorto sietämätön. Kreikkalaiset kirkot suljettiin, kreikkalaisia pappeja kiellettiin virkaansa toimittamasta ja ripittämästä

kuolevia. Eivät kyynel, eivätkä rukoukset auttaneet, heitä pakotettiin käymään roomalaiskatolisissa kirkoissa. Kun samat maat uudelleen joutuivat turkkilaisen vallan alle, niin kreikkalaiset puolestaan kostivat sillä tavalla, että saivat turkkilaiset tuomitsemaan latinalaiset papit kaleereihin ja kaiken heidän omaisuutensa otetuksi takavarikkoon. Ranskan lähettilään välityksellä papit tosin pääsivät kaleerirankaistuksesta vapaiksi, mutta heidän täytyi vuorostaan luopua uskostaan ja tunnustaa kreikkalaisen kirkon opinkappaleet. Paavilaisuus ei ole sen koommin päässyt Kreikassa päätään nostamaan.

Venetsialaiset, joita pidettiin Italian sivistyneimpänä rahvaana, hävittivät mitä häpeällisimmin Kreikan muinaismuistoja. He ampuivat raunioiksi Akropoliin, joka oli raakalaisilta ja turkkilaisilta säilynyt. Piirittäessään Atheenaa v. 1687 he kuljettivat patterinsa Pnyksin kunnaalle, joka on melkein Akropoliin vieressä, ja pommittivat siitä kuudella tykillä ja neljällä mörssärillä Perikleen ikimuistomerkkejä, Propyleitä ja Minervan temppeliä. Yksi pommi rikkoi Parthenonin katon, sytytti ruutitynnörit, joita siinä talletettiin, ja räjähytti rakennuksen ilmaan. Ihmeellistä on, kuinka niin äärestä ammuttaessa näinkin paljon on säilynyt meidän päiviimme.

Viisitoista sorron ja hävityksen vuosisataa olivat perinpohjin kukistaneet Kreikassa muinaisen sivistyksen ja muinaiset muistomerkit. Helleenien maa oli vaipunut unhotukseen, ainoastaan joku yksinäinen tiedemies muisteli sitä silloin tällöin vuosisatain vieressä.

„Oi inhimillisten asiain kurjia kohtaloita! Oi inhimillisen vallan surullista muuttumista! Kaupunki, joka mui-
nen oli mainio muuriensa, laivainsa, rakennustensa, aseit-
tensa, rikkautensa, miestensä, järkevyytensä ja kaikenlai-

sen viisautensa vuoksi, on nyt kukistunut pieneksi kauppalapahaseksi, jopa kyläksi. Se joka ennen oli vapaa ja eli omain lakiensa nojassa, on nyt joutunut raaimman ikeen orjuuteen. Matkusta Atheenaan ja näe suurenmoisimpain rakennusten sijalla ainoastaan surkeita, hajonneita raunioita! Ellös, ellös koskaan luottako liiaksi omiin voimiisi, vaan Häneen luota, joka sanoo: Minä Herra teidän Jumala“.

Niin valitti uuden ajan alussa muuan sveitsiläinen oppinut Atheenan kohtaloa.

Eräs ranskalainen kirjailija vakuutti samaan aikaan, että Atheena oli vaan pieni kylä, jota ketut ja sudet ryöselivät; ja muuan saksalainen tiedemies taas huudahtaa: „Oli muinen Kreikka, oli Atheena; mutta nyt ei ole Kreikassa Atheenaa, eikä itse Kreikkaa“.

Seitsemännentoista vuosisadan lopulla alkoi Kreikka ja etupäässä Atheena herättää länsimaisen maailman huomiota. Useat oppineet matkustelivat sinne ja laativat sen raunioista piirustuksia ja kertomuksia, jotka ovat Kreikan muistomerkkien tuntemiselle arvokkaat, koska paljon niistä rakennuksista, jotka silloin kuvattiin, myöhemmin vielä on hävinnyt.

Ranskan lähettiläs Nointel antoi v. 1674 piirustaa Parthenonin basreliefit, jotka sitten suurimmaksi osaksi hävisivät, kun venetsialaiset räjäyttivät temppelin ilmaan. Vielä tärkeämmät ovat ne tarkat tutkimukset ja muistiinpanot, joita ranskalainen Spon, hienosti sivistynyt Lyonin lääkäri, sekä englantilainen Wheler v. 1675 ja 1678 tekivät. Nämä molemmat tiedemiehet olivat viimeiset, jotka näkivät Parthenonin ehjänä.

Seuraavalla vuosisadalla ovat varsinkin englantilaiset Stuart ja Chandler julkaisseet Kreikan muinaismuistoista.

ansiokkaita tutkimuksia. Saksalainen paroni Riedesel matkusti Morean läpi kolme vuotta sen jälkeen, kuin venäläinen retkikunta kävi siellä ja albaanit olivat sen pois ajaneet; hän kertoo nähneensä, kuinka Spartassa, Argoossa ja Megalopolissa oli verekseltä hävitetty useita muistomerkkejä.

Rooman keisarit olivat riistäneet Kreikan kaupungeilta niiden kauneimmat veistosteokset koristaakseen niillä pääkaupunkiaan; kun Konstantinopoli perustettiin, niin sai Hellas antaa sille samanlaisena verona mitä roomalaiset olivat jättäneet; venetsialaiset ja florentiinit ottivat, mitä irti saivat. Viime vuosisadanvaihteessa kävivät vihdoinkin englantilaiset käsiksi maan kiintonaisiinkin muistomerkkeihin, raastaen, murtaen pois niistä kaikki raunioissa säilyneet veistosteokset, mitä pitivät British Museumin arvokasena. Tämä lordi Elginin teko herätti suurta suuttumusta Euroopassa, ja Byron tuomitsi sen hehkuvalla harmilla.

Yllä mainittujen tutkimusretkien ja muiden matkakertomusten kautta heräsi Euroopassa Kreikkaa kohtaan yhä suurempi myötätuntoisuus, jonka leviämislle kahdeksannentoista vuosisadan humanistiset harrastukset olivat niin suotuiset. Oppineen maailman huomio kääntyi yhä enemmän niihin jäännöksiin, joita vielä oli muinaisesta Hellaasta säilynyt, ja valistuneessa yleisössä heräsi lämmin sääli maata ja kansaa kohtaan, jonka menneisyys oli ollut niin kunniakas, vaan joka oli niin syvälle sortunut. Nämä vaikutukset sytyttivät sen filhelleenisen liikkeen, joka sitten tämän vuosisadan alussa niin voimakkaasti auttoi uushelleenien vapaudentaistelua, pakotti diplomaatit muuttamaan heidän hyväkseen politiikkansa ja teki Kreikasta itsenäisen valtakunnan.

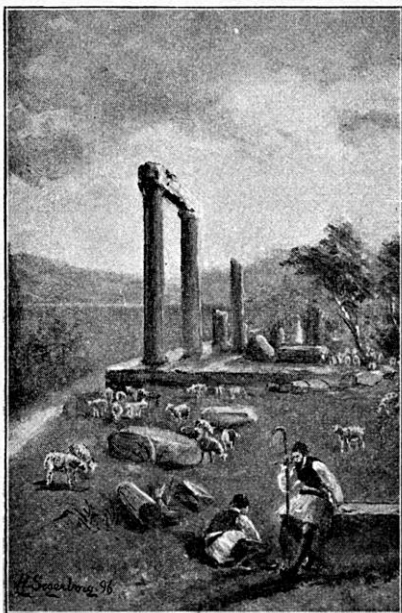
Nuori parikunta Peloponnesosta.

III.

VAPAUDENTAISTELU.

Vapautuksen toivo tapaa olla yhtä vanha kuin sortokin, ja aikaisin kreikkalaisetkin himoitsivat sen alentavan ikeen alta, joka oli heidät kukistanut. Mutta monta vuosisataa pettivät ne toivon kipinät, joita silloin tällöin välähti heidän kohtalonsa pimeydessä. Puolikuu näytti ainaiseksi kukistaneen itämailla ristin.

Kerran se lopulta nousi kuitenkin vapautuksen aurinko heillekin, mutta verisenä ja pysytellen kauan matalalla, ikäänkuin epäröiden, kohotako, vaiko laskea uudelleen. Länsimaa on puolen vuosisataa katsellut näitä kamalia aamuruskoja itäisellä taivaalla.

Arkaadilainen maisema.

Pitkällinen oli vapaudentaistelu ja sydäntä särkeviä ne tuskan kuvat, joita se on säilyttänyt historialle, mutta suunnattoman kalliilla hinnalla Hellas lopulta lunasti itenäisyytensä.

Osmaanit antoivat kristittyjen alamaistensa tuntee sorron koko katkeruuden. Mielivalta ja ylenkatse olivat rajattomat, yhtä rajattomat kuin niiden synnyttämä vihakin.

„Rajahiksi“, karjaksi, nimittivät turkkilaiset kristittyjä maakuntiaan. Rajahin asukkaat olivat orjain luvussa. Heidän maansa jaettiin valloittajain sotilaille läänitykseksi, heidät suljettiin kaikesta vallasta, heidän uskontoaan sorrettiin, sivistyspyrinnöitään poljettiin. Kenpä voisi luetellakaan kaikki rajahin kärsimykset. He eivät saaneet pitää aseita suojakseen, eivät rakentaa uusia kirkkoja, eivätkä vanhoja korjata. Turvallisuutta ei ollut omaisuuden, eikä hengen puolesta. Pashat ajoivat takaa jokaista peniä, joka vilahti alamaisten kourassa, ja rikkaus tuotti alituiset hengenvaarat. Turkkilainen herra piti jokaisen naisen, joka hänen himoaan hiveli, ja niin täytyi kreikkalaisten naittaa tyttärensä niin nuorina kuin suinkin, pelastaakseen heidät häväistyksestä. Virkamiehet, jotka itse ostivat virkansa esimiehiltään, nylkivät niiden hinnan takaisin alamaisiltaan monenkertaisesti. Oikeudenkäynti oli niin vaarallista, että jutut tavallisesti päättyivät kummankin asianomistajan häviöllä. Rikosjutuissa kristitty ei kelvannut todistajaksi mohamediläistä vastaan. Rajahin täytyi puvussaankin erottaa itsensä osmaaneista. Se ei saanut oppia arapilaista kirjoitusta, eikä omia kirjojaan käyttää. Kamalimpia rasituksia oli poikavero, jonka kautta kansalta riistettiin sen paras toivo. Joka viides vuosi

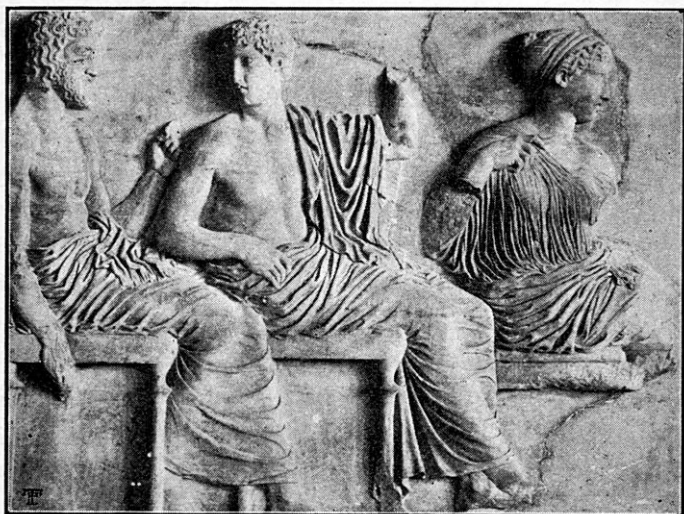
kiertelivät maakuntia kylästä kylään pienet joukot turkkilaista sotaväkeä. Asukkaat poikineen koottiin, ja nuorisosta otettiin viides osa, lahjakkaimmat ja voimakkaimmat, sulttaanin orjiksi ja kasvatettaviksi mohamedin uskoon. Joka tällä tavalla vietiin kotoa oli ainaiseksi menetetty.

Mitä huolta olisi turkkilaisen tapainen hallitus pitänyt maan vaurastumisesta? Ei mitään tehty sen elinkeinojen hyväksi, sivistyslaitoksista puhumattakaan. Teiden puutteessa kävi liike eri maakuntain välillä vaivalloiseksi. Maanviljelys oli niin huonossa tilassa, että suurin osa maata oli autiona. Kauppaa rasittivat kaikenlaiset hankaluudet.

Helleeniläinen kansanluonne, joka on niin altis vaikutuksille, oli vuosituhansien koettelemuksissa turmeltunut. Kun ei väkivallalla voitu vastustaa sortoa, niin opittiin pettämään. Viekkauudessa olivat kreikkalaiset jo vanhaan olleet mestareita, nyt tuli tästä ominaisuudesta kansallinen avu taistelussa olemassa olon puolesta. „He pelkäävät aina tulevansa petetyiksi“, lausui helleeneistä eräs venetsialainen kirjailija. „Kaikki herättää heissä epäluuloa, mutta eivät hekään puolestaan ajattele muuta kuin petosta. Hyöty kauppoissa on isän ensimmäinen opetus pojalleen.“ Valheellisuudella, juonilla, eripuraisuudella, julmuudella panivat he sitten monta kertaa länsimaiden myötätuntoisuuden kovalle koetukselle, mutta heidän asiansa oli toiselta puolen niin oikea, että siltä ei voitu kieltää kannatusta, heidän esi-isänsä niin kunniakkaat; ja ne monet urotyöt, joita nämä palikaarit tekivät, ihastuttivat loistolla, joka muistutti muinaisia helleenejä.

Vuoristot ovat karuja luonnon taimia kasvattamaan, mutta vapaus on niillä ikimuistoisista ajoista viihtynyt paremmin kuin lihavimmilla lakeuksilla. Vuorissa pääsi kreikkalaistenkin itsenäisyys voimakkaaksi varttumaan.

Paimentolaiselämä alkoi vapautensa vuoksi olla elinkeinoista paras. Paimenien luo pakeni vuoristoihin vähitellen yhä enemmän miehiä, jotka olivat riitaantuneet turkkilaisten kanssa; mutta kun ei karjanhoito voinut kaikkia elättää, niin ruvettiin rosvoiksi. Näistä „klefteistä“, rosvoista, sai vapaudentaistelu sitten parhaat sotilaansa. He tottuivat kestämään kaikkia rasituksia, kärsimään nälkää

Ryhmä jumalia Parthenonin friisistä.

ja janoa, nopeasti marssimaan ja ampumaan tarkkaan. Vuorilla oppivat he tuohon sissisotaan kivien ja puiden suojasta, joka sitten kävi turkkilaisille niin tuhoisaksi.

Sorretta rahvas ihanteli kleftejä turkkilaisten väkivallan kostajina. Talonpoika piti itseään turvallisempana, kun hänellä oli joku poika kleftien joukossa. Verikoston laki lisäsi vääryyttä tehtäissä nopeaan heidän lukuaan. Ihanasti on kreikkalainen kansanrunous laulanut näistä

urhoista, joita harvoin odotti muu kuin väkivaltainen kuolema. Jos turkkilaiset saivat heidät käsiinsä, niin heillä oli edessään kamalat kidutukset. Klefteissä kehittyi harvinainen kestävyys ja kuolonhalveksiminen. Vaikka rosvoja, niin ylläpitivät he keskenään monta ritarillistakin tapaa, jotka lisäsivät heidän elämänsä romanttisuutta. He saattoivat ampua oman päällikkönsä, joka tahtoi pitää vangiksi joutuneen turkkilaisen naisen. Mutta myös oli heissä paljon julmuutta, johon turkkilaiset olivat hyvät opettajat. Kleftien hirmutyöt vapautussodan aikana kehotti mohamediläisiä vielä kamalampiin rikoksiin.

Portti ryhtyi jo aikaisin toimiin kleftiläisyyttä vastaan. Se jakoi maakunnat armatolikeihin, piireihin, joiden miesväki sai aseet vuorelaisten kurissa pitämiseksi. Armatoleilla, s. o. aseellisilla oli sittemmin tärkeä osa Kreikan vaiheissa. Ei viipynyt kauaa, ennenkuin he ensinnä salaa ja sitten julkisesti liittyivät klefteihin turkkilaisia vastaan, ja vapaudentaistelijain luku sen kautta melkoisesti karttui.

Helleeneillä oli vanha taru, että heille pohjoisesta tulisi pelastaja, ja aikaisin kiintyi heidän toivonsa Venäjään, joka Turkin kanssa kävi niin kovat sodat. Uskonnonkin yhteys viehätti heitä tämän mahtavan puoleen, ja Venäjällä taas kehittyi varahin halu tulla uskonveljille avuksi.

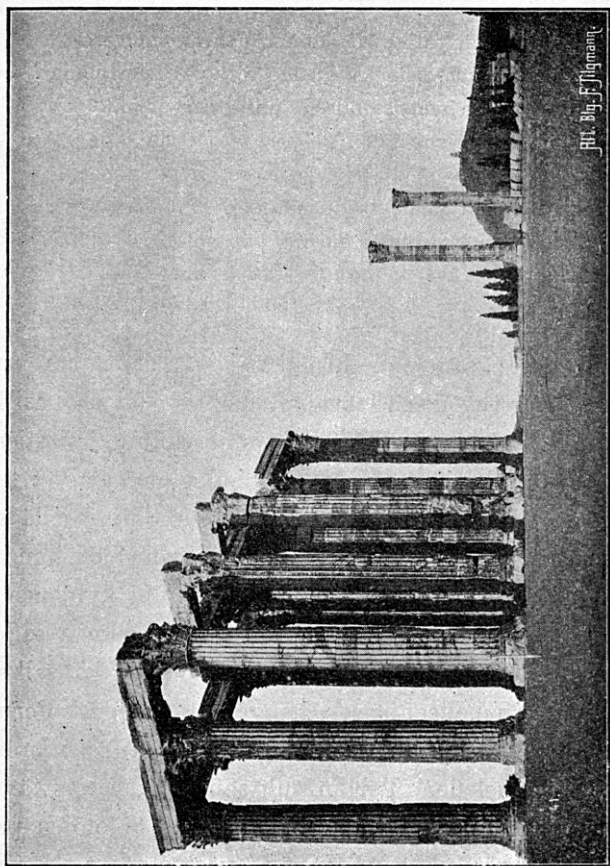
Jo Pietari Suuri hautoi mielessään uuden kreikkalaisvaltakunnan perustamista, ja Katharina II:sen ajalla sai bysantsilainen aate alkavasta filhelleenisyydestä uutta virikettä. Voltaire kehotti keisarinnaa pelastamaan helleenejä, ja korkeat henkilöt ajoivat Venäjällä lämpimästi heidän asiaansa. Uuden sodan syttyessä Turkia vastaan pantiinkin tuuma toimeen. Kronstadtista lähetettiin Välimerelle sotalaivasto, ja ruhtinas Orlow vei v. 1770 venäläisen

armeijan Peloponnesoon, joka mahtavan liittolaisen saapuessa innolla nousi kapinaan. Mutta kauhean lopun sai tämä ensimmäinen yritys, joka samalla pitkäksi aikaa lannisti kreikkalaisten luottamuksen Venäjään.

Turkki turvautui kamalaan keinoon, jota se menestyksellä on sekä ennen että jäljestäpäin käyttänyt. Se kutsui Albaniasta mohamedinuskoiset shkipetaarit kurittamaan kapinallisia, ja nämä saaliin ja verenhimoiset joukot täyttivät Peloponneson äärettömällä viheliäisyydellä. Kymmeniätuhansia miehiä murhattiin, naiset ja lapset raastettiin orjuuteen. Pappeja ja piispoja hirtettiin, kirkot, luostarit ryöstettiin, monta kaupunkia hävitettiin perin pohjin. Lopulta Moreaa ryösti noin 150,000 shkipetaaria ja kaikenlaista verenimijää muualtakin Balkanin niemeltä. Tämän ajan hirmutapauksista muistettakoon 4000 kreikkalaisen pako Sfakterian saareen, jossa he kuolivat nälkään ja janoon. Turkkilaiset tappoivat Larissassa 3000 kreikkalaista, pelottaakseen heidän maanniehiään uusista kapinayrityksistä, ja janitshaarit saivat huvikseen ammuskella kaupungin asukkaita. Albaanit ryöstivät sitten Peloponnesoa yhdeksän vuotta, eivätkä enää turkkilaistenkaan käskyllä lähteneet pois, ennenkuin Hassan Ghazi, joka sulttaanilta sai toimekseen niemen puhdistamisen, heitä surmasi kymmeniä tuhansia. Hän saattoi Tripolitzan luo rakentaa 4000:stä pääkallosta voitonpyramiidin ja lähettää 120 johtajan päät Stambuliin, sulttaanille lahjaksi. Peloponneso oli nyt niin lopen hävitetty, että sen asukasluku oli 250,000:sta vähentynyt vajaaksi 100,000:ksi.

Mutta verinen kosto ei enää voinut tukehtuttaa vapaudenhimoa, eivätkä myöskään ne monenlaiset huojennukset, joita sulttaanit viime vuosisadan lopulla soivat kristityille alamaaisilleen. Kreikkalaisten toiveet saivat voimakasta vi-

rikettä niistä tuulista, jotka siihen aikaan puhalsivat yli Europan. Sillä aikaa kun klefit ja armatoolit kotomaassa kävivät lakkaamatonta sissisotaa turkkilaisia vastaan, al-

Olympieionin rauniot Ateenassa.

koivat ne monilukuiset kreikkalaiset, joita asuskeli Europan suurkaupungeissa, täydellä todella valmistella maansa vapauttamista. Rhigas, kreikkalaisten vapaudenrunoilija,

matkusti rakentamassa ulkomailla asuvain kreikkalaisten kesken laajaa salaliittoa, ja kotomaansa kleftejä hän kiihotti hehkuvilla runoilla, jotka pian olivat Hellaassa joka miehen suussa:

Kuin kauan palikaarit, kuin kauan aiomme,
 Kuin karhut yksin käydä me rotkoiss vuortemme?
 Kuin kauan metsissä olla ja piillä aina näin,
 Pimeiden orjanpäiväin pelossa värjöttäin,
 Ja vanhempamme jättää ja lapset, synnyinmaa,
 Myös hellät mielenliitot ja tunnot unhottaa?
 Yks hetki kallihimpi on olla vapaana,
 Kuin tuhat vuotta raskaissa orjan kahleissa!

Rhigasta sanotaan kreikkalaisten vapauden ensimmäiseksi marttyyriksi. Itävallan hallitus, joka vihasi kaikkia vapaudenpyrinnöitä, otatti hänet kiinni Triestissä ja antoi ilman ehtoja turkkilaisille, jotka ammuttivat hänet. Ennen kiinni joutumistaan ennätti runoilija niellä salaisen seuransa jäsenluettelon. Kuollessaan hän huudahti: „Näin kuolevat palikaarit! Te olette kyllin kylväneet siementä, hetki tulee, jolloin kansani korjaa ihanan sadon.“

Viime vuosisadan lopulla kreikkalainen kansallisliike sai alkuun uushelleeniläisen hengenviljelyksen. Perustettiin paljon kouluja, ja Korais laski perustuksen kreikkalaiselle kirjakielelle. Turkin sulttaanit, jotka nyt täydellä todella pohtivat tuumia koko valtakuntansa olojen parantamiseksi, eivät näitä pyrinnöitä vastustaneet. Kreikkalaisten kauniit kansallisrunot herättivät Euroopassa huomiota ja ihastusta. Monelta taholta osottivat mahtavat henkilöt myötätuntoisuuttaan helleenejä kohtaan ja kallistivat korvansa heidän kuiskutuksilleen. Rhigas oli Wie-

nissä pitänyt keskusteluita Ranskan lähettilään Bernadoten kanssa, ja Venäjän keisari Aleksanteri I oli filhelleeni.

Venäjällä kudottiin uudet juonet Kreikan vapauttamiseksi. Odessan kreikkalaiset perustivat salaisen seuran, filikkoin hetairian, joka päämääräkseen pani bysantsilaisen valtakunnan uudistamisen. Hetairia oli jaettuna moneen luokkaan ja sen jäseniä sitoivat kamalat valat; he olivat velvolliset heti merkin saatuaan lähtemään taisteluun. Seura levisi vähitellen yli koko kreikkalaisen maailman, ja vihdoin sen johto uhkarohkeasti muutettiin Odessasta itse Stambuliin.

Saadakseen yrityksilleen suurempaa kannatusta hetairian johtajat oikein kreikkalaisella viekkaudella panivat liikkeelle huhun salaisesta korkeimmasta hallituksesta, joka muka seuran toimia johti, ja tällä ylijohdolla tarkoitettiin Venäjää. Joonilaisen kreivi Kapodistrian ollessa keisari Aleksanterin läheisimpiä luottamusmiehiä oli helppo saada huhulle yleistä luottamusta; mutta keisari kerrassaan vieraantui helleenien hankkeista, kun hän sai siitä vihiä. Ranskan vallankumous oli hallitsevissa herättänyt syvän inhon kaikkia salaisia seuroja vastaan, olipa niillä mikä tarkoitus hyvänsä. Mutta kun huhu tuosta salaisesta korkeimmasta hallituksesta tuli sulttaanin korviin, niin se hänessä herätti Venäjää kohtaan syvän epäluulon, jota eivät mitkään viralliset vakuutukset voineet poistaa, ja josta oli paljon apua kreikkalaisille.

Turkin virallisissakin piireissä oli näillä hankkeilla salaisia suosijoita. Varakkaammat Konstantinopolin kreikkalaisista perheistä, joita kaupunginosansa mukaan kutsuttiin fanariooteiksi, saavuttivat sulttaanien hovissa monenlaisten kykyjensä kautta vähitellen yhä suurempaa vaikutusvaltaa. Samalla kuin he olivat sulttaanien luottamus-

miehiä, kutoivat he monenlaisia juonia Hellaan vapauttamiseksi. Mahtavimmat näistä fanariooteista olivat Ypsilantiit, jotka kauan olivat Portin nimittämänä hospodareina Tonavan ruhtinaskunnissa. Fanarioottien päämääränä ei alussa ollut ilmi kapina, vaan kreikkalaisten ja muiden kristittyjen vaikutusvallan vähitellen tapahtuva eneneminen Turkissa, kunnes tästä lopulta tulisi kristitty-

Kappale Parthenonin friisiä.

jen hallitsema valtakunta. Sulttaanien saatua vihiä näistä aikeista menettivät he kuitenkin vallanasemansa, ja vapaudentaistelu sai heistäkin innokkaita osamiehiä.

Turkki oli tämän vuosisadan alussa heikontunut onnettomain sotain ja maakunnissa hallitsevain pashain niskoittelemisen kautta. Ali pasha, joka koetti perustaa itse näistä valtakuntaa Albaniaan ja Epirokseen, nousi Porttia vastaan ilmi kapinaan. Ja sulttaani pelkäsi Venäjän mil-

loin tahansa alkavan uuden sodan, eikä uskaltanut lähettää sotaväkeä pois pohjoiselta rajaltaan. Hetki siis oli suotuista kreikkalaisten yritykselle.

Alussa oli sotaonni heille suosiollinen. Tosin Aleksanteri Ypsilantiin yritys sai onnettoman lopun, kun hän v. 1821 muutaman tuhannen kreikkalaisen hetairistan kanssa etelä-Venäjäältä hyökkäsi Tonavan ruhtinaskuntiin ja koetti yllyttää niitä kapinaan, mutta Kreikassa taisteltiin turkkilaisia vastaan hyvällä menestyksellä, joka voimakkaasti vahvisti kansan itseluottamusta ja rohkaisi kaikkia tarttumaan aseisiin. Klefit ja armatoolit riensivät alas vuoriltaan, ja ne kansalaiset, joilla ei ollut muita aseita, nousivat puukoilla, lingoilla ja nuijilla sortajiaan vastaan. Innostus oli niin suuri, että naisetkin lähtivät liikkeelle, muonan kantajiksi taistelijoille. Alussa kreikkalaiset eivät uskaltaneet avoimessa tappelussa vastustaa turkkilaisia, mutta muutamat voitot antoivat heille pian rohkeutta. Sota-asioihin opastuneet kreikkalaiset ja ulkomalaiset upseerit alkoivat vapaaehtoisista harjoittaa säännöllistä sotaväkeä. Kootuilla rahoilla ostettiin aseita ja ammusmavaroja, joita lahjoinakin alkoi saapua kaikista maista.

Europassa vallanpitäjät olivat kapinaa kohtaan vihamielisiä. Ruhtinas Metternich, joka siihen aikaan johti Itävallan ja suureksi osaksi koko Europan politiikkaa, oli sitä mieltä, että koska sulttaani oli Kreikan laillinen hallitsija, niin kapina oli legitimisyyden loukkaus ja siis tukehutettava. Mutta yleisössä eivät semmoiset mielipiteet saaneet vähintäkään kannatusta. Kaikki kansanluokat olivat kreikkalaisten puolella. Saksassa humanistit voittivat Metternichin tukahuttamisyritykset, Byron sulatti englantilaisten kylmäkiskoisuuden, Chateaubriand vertasi Kreikkaa kristikunnan Vendéehen ja taivutti Ranskan rojalis-

titkin helleenien puolelle. Lopulta filhelleeninen liike tempasi ruhtinaallisiakin henkilöitä mukaansa.

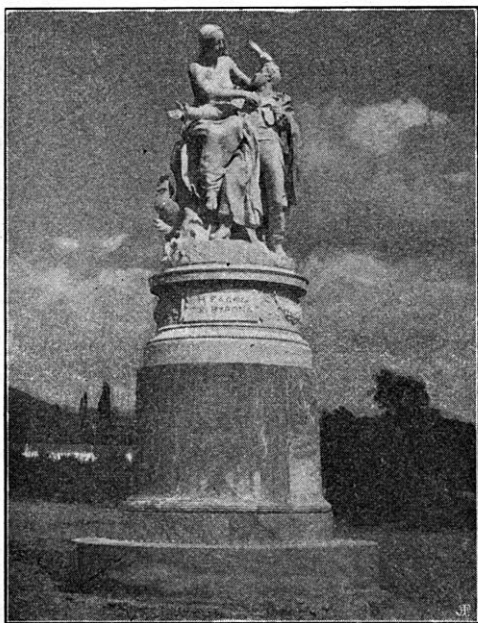
Mutta äärettömän raskaat koettelemukset sai Hellas kestää, ennenkuin hallituksienkin oli pakko sitä auttaa.

Sota muuttui verisimmäksi verilöylyksi. Kummallakin puolella oli silmämääränä vastustajan hävittäminen maan päältä. Ei ollut julmuutta niin kauheata, ettei sitä olisi tehty. Seivästys, kappaleiksi sahaaminen kävivät tavallisiksi surmatavoiksi. Eivätkä hurjistuneet klefitit antaneet turkkilaisille paljoakaan perää hirmutöissä.

Kapinan alussa tapettiin heti pitkin koko Moreaa noin 15,000 mohamediläistä ja kolmisen tuhatta mohamediläistä taloa hävitettiin. Kun Stambuliin saapui verilöylystä tieto, niin siellä pääsi tiikerimäinen raivo valloilleen. Sulttaanin käskystä kreikkalainen patriarkka pääsiäisaattona jumalanpalveluksen jälkeen erotettiin virasta, potkitiin ja täydessä virkapuvussa kolmen metropoliitan ja monen muun papin kanssa hirtettiin kirkon oven päälle. Kolmen päivän kuluttua ruumiit annettiin juutalaisen roistoväen haltuun, joka häväisten raastoi ne katuja pitkin mereen. Monta sataa rikasta fanarioottia ja tuhansia muita kreikkalaisia murhattiin. Pari sataa kirkkoa hävitettiin valtain lähettiläiden vastaväitteistä huolimatta.

Nämä hirmutyöt tekivät vihan sammumattomaksi. Kreikkalaiset kostivat ne kamalasti, kun Morean turkkilainen pääkaupunki Tripolitza pitkällisen piirityksen jälkeen lankesi heidän käsiinsä. 12,000 kleftiä oli kokoonnut saarretun kaupungin ulkopuolelle sen antautumista odottamaan. Ainoastaan etevimmät turkkilaiset saivat pitää henkensä. Kaikki muut asukkaat tapettiin ja etenkin juutalaisia kidutettiin. Pahimmat verikoirat ajoivat takaa nälkään nääntyviä turkkilaisia naisia ja lapsia, jotka aikai-

semmin oli päästetty kaupungista pakenemaan, ja murhasivat heistä parituhatta henkeä. Kun vanha kleftipäällikkö Kolokotronis ratsasti kaupunkiin, niin olivat kadut niin täynnä ruumiita, etteivät hänen hevosensa kaviot portin ja seraljin välillä koskeneet maahan. Verilöyly herätti Kreikkaan saapuneissa filhelleeneissä niin suurta inhoa,

Byronin kuvapatsas Ateenassa.

että esim. uljas englantilainen Gordon jätti maan pitkäksi aikaa. Turkkilaiset kostivat Tripolitzan seuraavana vuonna tappamalla Khion saarella 23,000 miestä ja viemällä 47,000 vaimoa, neitoa ja lasta orjuuteen.

Nämä katkerat tapaukset, joiden luettelo venyisi pitkäksi, olisi paras haudata unhotukseen, elleivät ne kertoisi niin paljon, ja ellei olisi hyvä yhä verestellä turk-

kilaisvallan ansioluetteloa aikana, jolloin esim. Saksassa on käynyt muodiksi sitä kaunistella.

Kuinka sorto rikkoo kansan luonteen, se tuli räikeästi näkyviin vapautussodassa, joka on kirjavin kutomus jaloa uhraavaisuutta, uljuutta ja samalla mitä alhaisimpia intohimoja. Samat päälliköt, jotka vihollisia vastaan taisteltaissa tekivät ihmeteltäviä urhotöitä, olivat keskinäisellä eripuraisuudella saattaa isänmaansa asian perikadon omaksi. Kolokotronis, Mauromikhalis, Odysseus ja muut mahtavat kleftikapteenit, jotka olivat kovien kokemusten opettamia, vaarain karkaisemia miehiä, vaan samalla raakoja, julmia, petollisia ja saastaisen ahnaita, soveltuivat huonosti yhteen länsimaisen Demetrios Ypsilantiin tai jalon ruhtinas Maurokordatoksen kanssa, jonka frakki ja prillit heitä naurattivat. Kleftikapteenit koettivat kesken sotaa ryöstön ja lunnaiden kiskomisen kautta rikastua, petoksella keinotella itselleen ulkomaalta lähetettyjä rahoja ja korppien tavoin repiä itselleen osia niistä lainoista, jotka kalliilla hinnalla ja suurimmilla ponnistuksilla saatiin ulkomailta hankituksi. Väliaikaisten hallitusten riidat puhkesivat lopulta kreikkalaisten kesken sisälliseksi sodaksi, jossa kuitenkin onneksi kului verrattoman paljon enemmän ruutia kuin verta.

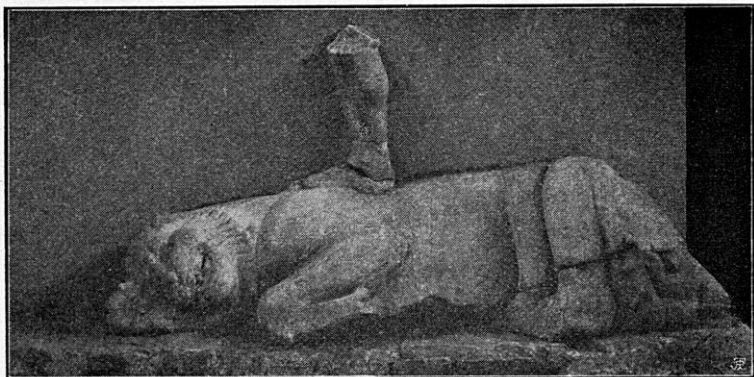
Kreikkalaisten päällikköjen elämänrata kuvaa sattuvasti näitä räikeitä vastakohtia. Kolokotronis, etevin kapteeneista, oli vanhaa kleftisukua, jonka miehistä ei moni kuollut vuoteellaan. Hänen sanotaan tappaneen puolentuhatta turkkilaista. Hän oli mahtava, pitkä mies, komea ryhdiltään, päässä vanhanaikainen kypäri, joka peitti paksuja mustia kiharoita. Voimansa, päättäväisyytensä ja viekkautensa kautta Kolokotronis oli saavuttanut rajattoman vaikutusvallan Peloponneson vuoristoissa. Samalla

kun hän oli mitä etevin sotapäällikkö, oli hän ahnas ja juonikas, ja hänen syynsä oli pääasiallisesti tuo häpeällinen sota kapinallisten itsensä kesken.

Vielä kirjavampi elämä ja luonne oli ithakalaisella Odysseulla, jonka klassillinen nimi ja kotopaikka ihastuttivat Europaa. Hän sai kasvatuksen Ali pashan hovissa Ioanninassa ja oppi siellä kaikki mahtavan suosijansa pahat ominaisuudet, hekkumaa, julmuutta ja valheellisuutta. Hän oli petollinen ja kostonhimoinen kuin shkipetaari, viekas ja teeskentelevä kuin kreikkalainen. Komean ryhtinsä, harvinaisen voimakkaan ruumiinsa, kylmäverisyytensä ja terävän älynsä kautta hän oli varsin luotu sotapäälliköksi. Ali pasha nimitti hänet henkikaartinsa komentajaksi, mutta siitä huolimatta Odysseus petti pashan. Kreikan vapautussotaan hän otti osaa ihmeteltävällä urheudella, mutta hänen itsekkäisyytensä ja ahneutensa oli yhtä suuri kuin päällikkökykynsä. Odysseus kokosi Parnassolla olevan linnoitetun luolan täyteen rikkauksia ja naitti tyttärensä englantilaiselle Trelawneyle, lordi Byronin ystävälle, joka sai tätä luolalinnoitusta aarteineen vartioida, apen ollessa sotaretkillä. Rankaisematta Odysseus sai tappaa väliaikaisen hallituksen lähettäiläitä. Lopulta hän petollisuutensa ja itsekkäisyytensä vuoksi kuitenkin suututti omatkin palikaarinsa ja näiden ruvetessa hänestä vähitellen luopumaan karkasi tuo vapaudentaistelija verivihollistensa, turkkilaisten puolelle. Turkkilaisella sotajoukolla hän kiristi lunnaita Atheenalta ja uhkasi hakata maahan kaikki sen öljypuumetsät, mutta joutui vihdoin itse vangiksi, kuristettiin, ja heitettiin Nike Apteran temppelin kohdalta alas äkkijyrkältä Akropoliilta.

Näiden kirjavain luonteiden rinnalla tapaamme toisia, jaloja, puhtaita kuin antiikki. Semmoisia olivat meriurhot

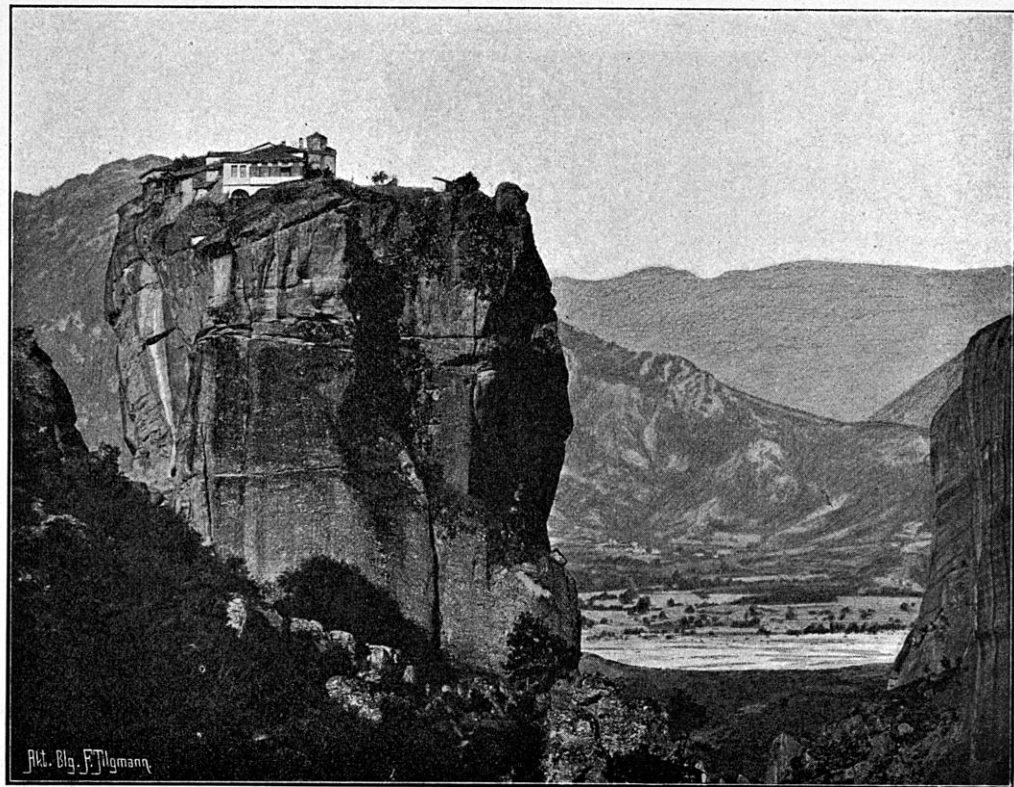
Miaulis ja Kanaris, edellinen Hydran, jälkimmäinen Psaran saarelta kotoisin. Loistavilla sankaritöillään vakaannuttivat he kreikkalaisille vallan merellä. Uljaimpia kaikista oli tuo sulioottipäällikkö Markos Botzaris, joka sankari-kuolemallaan Karpenisin luona on Kreikan historiassa saavuttanut ikuisen maineen. Muutaman sadan miehen kanssa hän yöllä hiipi keskelle turkkilaista armeijaa ja olisi repinyt sen perinpohjin hajalleen, jos hän muilta kreikkalai-

Herakles ja Nemean jalopeura.

silta olisi saanut sovitus avun. Demetrios Ypsilantis ei ollut johtajaksi luotu, mutta upseerina ja ihmisenä hän oli verraton.

Niiden ulkomaalaisten joukossa, jotka saapuivat helenejä auttamaan, oli onnen onkijoitakin, mutta suurinta osaa elähytti jalojin harrastus, ja he ovat antaneet vapaudentaistelulle sen ihanteellisimmat värit. Suomellakin oli siellä taistelijansa, joka saavutti maineen. Myhrbergin urhotyöt ovat meille kaikille tutut. Moni vapaaehtoinen tosin pettyi katkerasti perille päästyään, sekä käänsi viha-

Luostari pohjois Thessaliassa.

mielisenä selkänsä Hellaalle. Mutta vapaudentaistelu tarjosi toiselta puolen runsaasti semmoisiakin piirteitä, jotka loppuun saakka pitivät vireillä innostusta. Lordi Byronin harrastusta ja intoa eivät katkerimmatkaan kokemukset voineet masentaa. Sekä runojensa että uhraavaisuutensa kautta on hän ehkä enimmin kaikista filhelleeneistä vaikuttanut kreikkalaisten hyväksi. Hänen kuolemansa, joka tapahtui Mesolongiossa keskellä piiritystä ja synkkyyttä, oli kreikkalaisille korvaamaton vahinko. Jalointa länsimaista verta vuoti viimeiseen saakka Kreikan tappotanterilla. Filhelleenit auttoivat taistelijoita sekä aseillaan, että vielä enemmän moraalisella vaikutuksellaan, joka pidätteli kreikkalaisten alati kytevää eripuraisuutta. Heistä saivat kapinalliset kyvykkäitä johtajia, ja uhrauksellaan innostuttivat he kotona olevia maanmiehiään antamaan aineellista kannatustaan taistelijoille.

Liitossa Ali pashan kanssa kreikkalaiset maalla taistelivat vaihtelevalla menestyksellä, ja merellä onnistui heidän kamppailunsa loistavasti. Kapina levisi kaikille Aigeian meren saarille, jotka varustivat kauppa-aluksensa sotalaivoiksi. Useat saaret olivat rikastuneet jauhokaupalla, jota ne Venäjän lipun suojassa kävivät Mustalla merellä, eikä näitä rikkauksia nyt säästetty. Psaralaiset panivat alttiiksi koko olemassaolonsa Hydran ja Spetsain miljonapohatat menettivät kaiken omaisuutensa Kreikan uudesta syntymisen edestä. Kun metropoliitta pääsiäisyönä messusi Psaran kirkossa: „Kristus on ylösnoussut!“ niin vastasi rahvas siihen riemuiten: „Hellas on noussut!“

Kreikkalaiset laivat sulkivat turkkilaisilta sotaväen ja sotatarpeiden kuljetuksen Hellaaseen. Turkkilaisia vastaan taisteltiin polttoaluksilla, samalla tavalla kuin torpedo-laivoilla meidän aikana. Kuuluisin on Kanariin urhotyö,

kun hän polttolaivalla hukutti Kara-Alin amiraalilaivan ja kolmisen tuhatta miestä sen mukana. Miauliin johdolla opittiin vastustamaan turkkilaisia laivastoita avoimessakin taistelussa.

Sulttaani joutui niin ahtaalle, että hänen lopulta täytyi kutsua Egyptistä avukseen Mehmed Ali, vaikka hänessä asuikin syvä epäluulo mahtavaa pashaa vastaan. Alin poika Ibrahim esiintyi suurella laivastolla ja hyvin koulutetulla armeijalla sotanäyttämölle, ja hänen nekeri- ja maurilaispataljonansa valloittivat melkein koko Peloponneson. Kreikkalaisten oli mahdoton pitää puoliaan niin suurta ylivoimaa vastaan, he joutuivat joka puolella yhä ahtaammalle, mutta jatkoivat taistelua epätoivon sitkeydellä. Heidän asiansa näytti jo olevan hukassa, kun pieni Mesolongion kaupunki uljaalla, yksitoista kuukautta kestäväällä puolustuksellaan ja antaumisellaan sen pelasti. Tämä puolustus oli draamallisin kaikista niistä draamallisista tapauksista, joista vapaudensota on niin loppumattoman rikas. Se oli laajalle kaikuva, epätoivon hätähuuto, joka nostatti koko läntisen maailman. Vallanpitäjiin, jotka „etujensa“ paksun muurin takaa olivat kylmäkiskoisesti katselleet lähes vuosikymmenen kestäväää teurastusta, täytyi vihdoin mukautua ojentamaan Kreikalle avun käsi. Englanti, Venäjä ja Ranska tuhosivat Navarinon luona suuren egyptiläisen laivaston, Venäjä julisti v. 1828 sodan Turkkia vastaan, ja kun samana vuonna ranskalaiset toivat Peloponnesoon sotaväkeä, niin täytyi Ibrahim pashan egyptiläisineen lähteä pois, ja Venäjä vihdoin pakotti Adrianoplin rauhassa Turkin tunnustamaan Kreikka itsenäiseksi kuningaskunnaksi.

Jos kukaan niin varmaan Hellas on itsenäisyydes-

tään maksanut täyden hinnan. Ylpeydellä voi se muistella vapaudentaisteluaan, mutta yhtä suurella tyytymyksellä voi myös Euroopan yleisö muistaa sitä osaa, joka sillä on tuossa taistelussa ollut.

Euzonisotilas.

IV.

KREIKKA JA TURKKI.

Helleenit eivät suinkaan olleet tyytyväisiä siihen pienen kuningaskuntaan, joka heille lohkaistiin Turkin ruumiista. Vielä kituivat miljonat heimolaiset samassa kurjuudessa, josta he olivat päässeet. Ennen he eivät luvanneet levätä, kuin koko kansa olisi yhdistetty yhdeksi ja ehkä Bysantsio valloitettu.

Niin sai Turkki pienestä Kreikasta Davidin, joka alati on valmis linkoomaan sen ohimoon kuolettavan kiven. Vielä harmillisemmaksi kuin sodanhankkeillaan Kreikka kävi alituisella pokkuroimisellaan suurvaltain neuvotteluissa. Kreikkalaiset ovat vielä parempia diplomaatteja, kuin sotilaita, ja kielellään, eikä miekallaan, he lohkaisivat Turkista irti Thessalian ja osan Epirosta.

Helleenien lähimpänä päämääränä oli sen jälkeen Kretan, Makedonian ja Epiroksen vapauttaminen, joka Turkin heikontumistaan heikontuessa ei näyttänyt toivottomalta. Kuta enemmän sairastunut sotkeutui huonoihin raha-asioihinsa, sitä enemmän hääräsi Kreikka, uhraten sotavarustuksiin satoja miljoneja ulkomailta lainaamistaan rahoista. Siitä alkoi itämailla tulla alituinen „levottomuuden aines“, niinkuin diplomaatit sanovat, eivätkä sen pyyteet ensin-

kään käyneet yhteen heidän reseptinsä kanssa, että annettaisiin Turkin lahoomistaan lahota, kunnes kappaleet itseltään putoisivat odottavien syliin.

Kieltämättä on valtiomiehillä syytä liikkua varovaisesti Balkanin niemellä, jossa he keskinäisen kateutensa

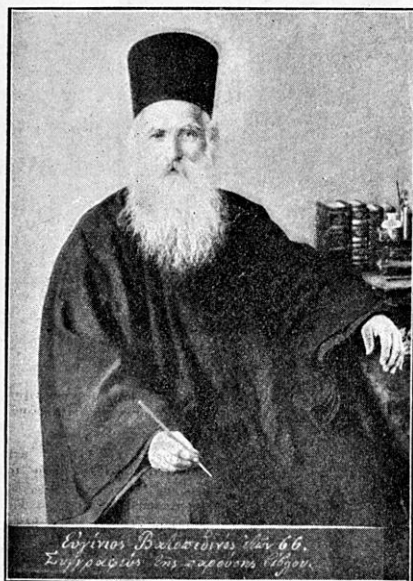

Tri E. J. Dillon kretalaisen munkin puvussa.

vuoksi niin äkkiä voivat sekaantua sotaan, mutta syytä oli Kreikallakin kiirehtiä asioita. Huolimatta kauneista puheistaan eivät diplomaatit pääsisi pitkälle, elleivät teon miehet tapauksilla väkisin tyrkkisi heitä eteenpäin. Kreta on alituisilla kapinoillaan harjoittanut tällöistä teon poli-

tiikkaa, mutta kun pitkälliset verenvuodatukset ja häviytykset eivät vielä näkyneet olevan riittävä ostohinta saaren vapaudelle, niin sekaantui lopulta Kreikan hallitus asiaan, antaakseen sille vauhtia, ja lähetti eversti Vasoksen pataljoonineen Kretaan.

Tämä teko antoi vauhtia tapauksille. Helleenien kesken sekä Kreikassa, että Turkin maakunnissa ja muualla

Kreikkalainen pappi,

Europassa heräsi yleinen innostus, hetki oli tullut heidän kansallisten pyrinnoittensa toteuttamiseksi. Läheltä ja kaukaa tulvasi kreikkalaisia vapaaehtoisia Atheenaan, odottamaan, jopa kiirehtimään tulevia tapauksia. Sodan vaara oli astunut jättiläisaskeleen eteenpäin, se antoi diplomaateille kiirettä. Kreikkaa taotiin uhkauksilla ja lupauksilla, mutta kun ne eivät mitään auttaneet, niin saatiin aikaan kes-

kinäisiä välipuheita, joiden kautta sota piti rajoitettaman. Kreikka saisi alkaa sen omalla uhallaan.

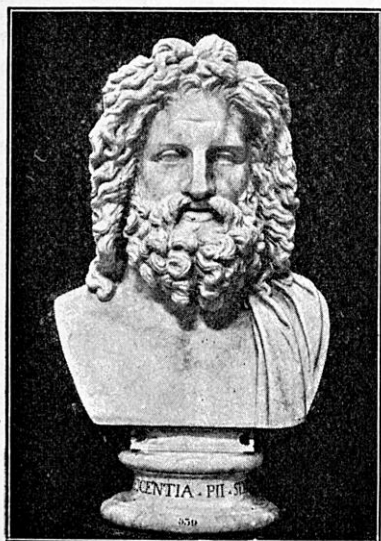
Europan yleisössä oli jännitys suuri näiden tapauksien vuoksi, joita tuhannet sanomalehdet vielä liioittelivat. Eihän kenkään voinut arvata, kuinka läheltä ne yleisen sodan vaaran vuoksi koskisivat. Mutta vaikka Turkki vereksillä verilöylyillä keskellä höyryn ja sähkön vuosi-

sataa muistutti maailmalle olemisensa laatua, niin saivat kreikkalaiset osakseen niukalta kannatusta, melkeinpä vaan Englannin vapaamielisiltä ja italialaisilta. Saksassa oltiin heille vihoissa, kun he eivät maksaneet velkojaan. Ranskassa taas on lakattu itsenäisesti ajattelemasta. Ihmisillä ei ollut halua sotia, eivätkä he tahtoneet muistaa itämaista kurjuutta, jonka lopettaminen on sivistyneen maailman velvollisuus, ja joka antoi oikeutusta Kreikan kevytmielisille hommile.

Suuret ulkomaiset lehdet olivat jo talvella lähettäneet kirjeenvaihtajansa liikkeelle seuraamaan läheltä tapauksia. Kuta suuremmaksi mielten kuohu kävi Kreikassa, sitä etäämmältä pohjolastakin alkoi tipahdella Atheenaan miehiä, ja lopulta Helsingistäkin, jossa jännitys ei suinkaan ollut pienin, lähetettiin erityiset kirjeenvaihtajat, omin silmin näkemiänsä kertomaan.

V.

KLASSILLISIIN MAIHIN.

Olympian Zeus.

Paksulta oli vielä lunta molemmin puolin rautatietä, häikäisevän kiiltävät, rikkomattomat kentät, kun juna huhtik. 13 p. läksi Helsingin asemalta kiidättäen minua etelää kohti. Järvet olivat vahvassa jäässä, melkein yhtä lujassa kuin keskitalvella. Mutta metsät olivat jo peseytyneet puhtaiksi kevättä odotellessaan, ja keväimen tuntu oli jo ilmasakin. Se kasvoi, kehittyi, kypsyi nopeasti matkalla.

Pietarissa Neva parailaan purki jääpeitettään, ja siitä eteenkäsin maa oli melkein sula. Kaiken päivää näkyi suuria sulia lakeuksia, joilla ei kuitenkaan ollut vielä vihannuutta. Seuraavana aamuna ajaa vilistimme sivu Grodnon vanhan, romanttisen kaupungin ja sen monien katolisten kirkkojen.

Kun katsoin ulos ikkunasta, niin oli maa kokonaan vihanta ympärillämme, joka paikassa kasvoi veres ruoho, ja laihot olivat kaikkialla vehmastuneet. Monissa penssaissa alkoivat lehdet olla hiirenkorvalla, mutta puut olivat paljaina. Ja varsinkin nukkuu koivu vielä liikahtamatta talviunta. Sillä kannalla näytti sitten luonto pysyvän sen päivää. Yön aikana kiidatti höyryhepo junan poikki Venäjän ja Itävallan rajan, sekä Mährin halki Wienin tasangolle, jossa kevät jo oli paljon pidemmällä. Ruohon ja laihojen viheriä oli mehevämpää ja useimmissa puissa lehti oli haahmolla. Hedelmäpuut kukkivat, sää oli lämmintä kuin kesällä. Samana päivänä, lauantain illalla astuin Wienissä uuteen junaan, joka yön kuluessa Semmeringin yli vei läpi Steyermarkit, Kärnthenit ja Krainit Alppien suvipuolelle, Adrian meren rannalle. Siellä oli täysi kesä, ja kastanjat kukkivat. Viimeisellä taipaleella oli täytynyt jo koivunkin lämmetä ja avata vastahakoiset nupunsa. Pääsiäispäivänä astuin Triestissä laivaan, joka kuljetti minut Patraaseen, Korinthon lahden rannalle. Tors-taina saapuessani sinne paahtoi aurinko jo kuumemmin kuin meillä sydänsuvella. Muutamassa päivässä oli talvi vaihtunut kypsäksi kesäksi.

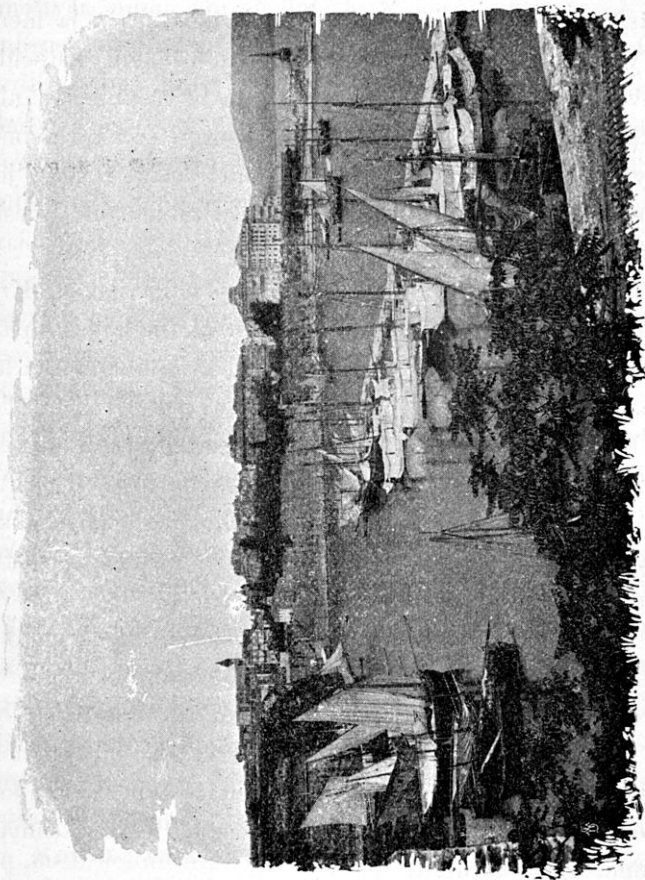
Triestissä sain ensimmäiset tiedot sodan alkamisesta, ja Fiumessa viestejä ensimmäisistä tappeluista. Laivalla oli seitsemän nuorta kreikkalaista, jotka palasivat kotimaahan taisteluihin osaa ottamaan; onko ihme että uutiset ahmittiin.

Oli siis tosiaan syttynyt sota, tuo kauan odotettu ja pelätty. Minun, joka tulin rauhallisesta pohjolasta ja pitkän matkaa olin nähnyt vaan levollisesti puuhailevia ihmisiä, oli vaikea päästä siihen tuntuun ja käsitykseen. Laiska „Thebe“, oivallinen kyökki ja ihana Adrian meri eivät tahtoneet antaa mielessä valtaa sotaisille vaikutuksille.

Suuri nautinto oli päästä keskeltä talvea näihin leutoihin, lämpimiin maihin, antaa zefyrin hyväellä kasvojaan, vaipua syviin mietteisiin tuon meriveden edessä, joka oli aivan laivan ääressäkin niin sinistä, että oli vaikea omia silmiään uskoa. Yöllä oli laivan vanavesi täynnä säkenöiviä, sävähteleviä fosforivalkeita, ja tähdet tuikkivat melkein sysimustalta taivaalta. Mutta kuinka se oli kuollutta, tuo eteläinen meri, jonka aaltoja ennen Venetsian lukemattomat alukset viiltelivät ristiin rastiin. Emme nähneet ainoatakaan purjetta taivaan rannalla, ja aniharvat olivat ne höyrylaivat, jotka vastaamme tulivat. Eläinmaailmaakaan ei ollut ulapoilla kuin kalalokit, jotka väsymättä seurailivat laivaa, noukkien tähteitä, joita siitä heitettiin mereen.

Korkeat vuoristot ja monet saaret jäivät vasemmalle kädelle meidän ajaessa etelää kohti pitkin Dalmatian rannikkoa. Tiistaina katosi maa kokonaan näkyvis-tämme, keskiviikkona ilmestyi usvain keskeltä Albania korkeana ja jylhänä. Kuljimme jotenkin likeltä sen ruskahtavia alppirantoja, jotka jyrkästi suistuivat mereen. Niillä kasvaa ainoastaan harvassa matalia vuoripetäjiä ja pensaita, ihmisasunnoita ei näe juuri ensinkään. Kun saavuimme lähemmä Korfua, alkoi kuitenkin näkyä kyliä korkealla vuoriston kupeilla. Kiikarilla hyvin erotti niiden talot, jotka kohosivat toinen toistaan korkeammalla, ynnä kypressit, joita yksitellen ja ryhmissä seisoi kylissä ja niiden ympärillä. Nuo kylät olivat kuin linnoituksia, pääsemättömissä paikoissa. Ne herättivät uteliaisuutta. Järjestyneistä oloista tulevalle oli omituista nähdä yhteiskuntia, jotka ovat alituisen vainon alla. Miten tuolla elettiin, mitä ajateltiin? Siellä vallitsi yhä verikosto, sorto, väkivalta lauhtumatta. Nuot kotkanpesät olivat myk-

kiä, ja mykkiä oli niinikään kaksi turkkilaista linnaa, jotka vielä edempänä tulivat näkyviin. Kaikki kiikarit kääntyivät niitä kohtaan, mutta ei vähinkään merkki osot-

Korfun satama.

tanut vielä vihollisen tuhotöitä, ei ainoatakaan vainosavua noussut tuolta mahtavalta rannikolta.

Etelätuulilla on Välimerellä ilma utuista, ja niinpä olimme jo varsin lähellä Korfua, ennenkuin sen piirteet

selvenivät autereista. Kerkyra, joksi kreikkalaiset kutsuvat saarta, näyttää pohjoiselta puolen lähestyttäissä ihasuttavan kauniin homeerisen maiseman. Vuoristot kohoavat merestä plastillisin piirtein yleten kahdeksi korkeaksi huipuksi, jotka vallitsevat koko saaren ja meren sen ympärillä kymmenien penikulmain päähän. Kupeiden muovailu on monivaiheista, rikasta ja hyväsuhteista, niitä peittää jotenkin runsas vihannuus, oliivi- ja kypressimet-sät ynnä valkoiset kylät. Se oli kuin faiaakien maa, jota Odysseus, kauan kierreltyään meren heittelemänä, lähestyi hataralla lautallaan.

Kerkyrassa sain nyt ensi kerran astua jalkani Kreikan klassilliselle pohjalle. Mutta ennenkuin laivasta päästiin maihin lähtemään, oli paljon puuhaa kreikkalaisen lääkärin kanssa, joka tuli tutkimaan sen terveydentilaa. Toinen toisensa perästä matkustajat marssivat hänen ohitseensa kasvojaan näyttäen. Ennenkuin tämä komedia oli päättynyt, oli jo kuitenkin tohtorilta suurella jännityksellä kysytty uutiset. Tohtorin hymyilevästä naamasta saattoi päättää, että ne eivät olleet huonoja.

Sota oli julistettu, pitkin Thessalian rajaa oli taisteltu, kreikkalaiset olivat joka paikassa voitolla, marssivat Epirokseen, pommittivat Prevesaa, vahvaa turkkilaista linnaa, joka vallitsee Artan lahden suun. Kolme tai neljä tornia oli jo maahan ammuttu, ja viimeisetkin varustukset olivat lankeamassa. Huhu kertoi, että Prevesa samana aamuna oli antautunut.

Kas siinä tukko hyviä viestejä, jotka saivat kreikkalaiset matkatoverit ilosta säteilemään.

Etelässä ovat hämäret lyhyitä, kirkasta päivää seuraava nopeaan yö. Niinpä tuikkivat tähdet jo tummalta taivaalta, ennenkuin olimme veneen tinkineet, joka vei mei-

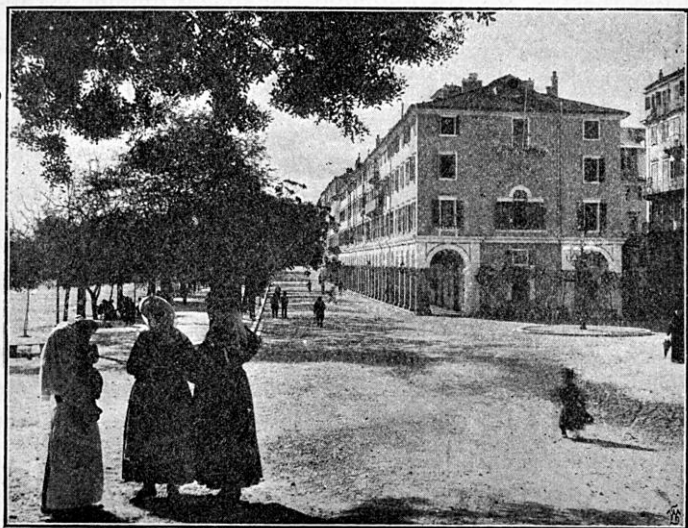
dät maihin. Kaupungissa sytytettiin valot lyhtyihin ja ikkunoihin. Muuan opas johti meitä pitkin sen kapeita, mutkaisia katuja torille, jonka varrella oleviin kahviloihin riensimme sanomalehtiä lukemaan. Suuret ihmiskimput piirittivät niitä, kuunnellen kun joku arvon mies luki ääneensä ja lisäsi tekstiin valaisevia selityksiä. Bulevardilla, joka kulki torin sivua, kuhisi vilkkaasti keskustelemaa yleisöä. Suurta huomiota ja yleistä ihailua herätti kookas tanskalainen upseeri, joka vapaaehtoisena lähti sootaan ja nyt käyskenteli edes takaisin promenaadilla.

Ilta oli niin lämmin, kuin Suomessa ainoastaan lämpimimpänä kesäyönä. Hikisenä, hattu kädessä astelin kreikkalaisen rinnalla. Kaikki osotti, että nyt olin uusissa ilmanaloissa. Bulevardeilla kasvoi etelämaisia puita, monenlaiset tuoksut täyttivät ilman, ja ympärillämme lenteli loistavia kärpäsiä, jotka välkähtelivät kuin tulikipunat pimeässä.

Kaupungissa hekkumoitiin riemussa, mieliala oli täynnä toivoa, ja kaikkialla haasteltiin voitoista. Kaikki puhuivat vapaasti toisilleen, aivan tuntemattomat ihmiset lyöttäytyivät oikopäätä keskusteluihin, ja pian liittyi meihinkin joukko Kerkyran miehiä, jotka lisäksi rupesivat isänniksemme ja juottivat meille kahvia ynnä mastikalikööriä voittojen kunniaksi. Me puolestamme muistimme heitä pienellä puheella, toivottaen kreikkalaisille aseille edelleenkin menestystä, ja puhe lankesi hyvään maahan.

Korfun sanomalehtipahasille oli sota kasvattanut kotkan siivet. Yhdessä tuokiossa olivat ne laajenneet joka päiväisiksi, ja sitä paitsi jokainen vähänkin tärkeämpi sähkösanoma sai langoista lentää suoraa päätä kirjapainoon ja sieltä lihavin kirjaimin lähteä poikasten käsissä karkaamaan kaupungille. Pari kertaa meidän siinä istuessa

saapui uusia lisälehtiä. Jo kaukaa kuuli niiden tulon. Sanomalehtipojat juoksivat kilvan, hyökkäsivät esille kuin tuuliaispää, huutaen voimainsa takaa lehtiään. Nämä menivät kaupan kuin kuumilla kivillä, tuskin joutuivat ruskeat likaiset kourat keräämään pieneen nahkalaukkuun lanttiloita, joita joka puolelta kurotettiin, ja lehtien sisäl-

Korfun bulevardi.

tämät tiedot joutuivat sitten lähtökohdaksi uusille keskusteluille ja pohteluille. Yhä saapui Ateenasta vaan suotuisia tietoja, eikä mikään soraaääni häirinnyt sitä toivorikasta mielialaa, joka kaupungissa vallitsi.

Ennenkuin yön suussa pääsimme laivaan soutamaan, otti muuan hieno kreikkalainen herra meidät haltuunsa ja kuljetti pitkin monimutkaisia katusokkeloita alas sataman ääressä olevaan kahvilaan. Nimikortista näimme, että hän

oli Kerkyran vapaaehtoisia vastaanottavan komitean presidentti. Kuultuaan meidät filhelleeneiksi piti hän velvollisuutenaan osottaa meille kohteliaisuutta. Kahvia, mastikkaa, raitista vettä ja runsasta kaunopuheliaisuutta, kas siinä mitä hän tarjosi. Kahvi annettiin pienistä kupeista, joiden pohjalla oli paksu sakka; se oli vetelää kuin velli ja valmiiksi imellettyä. Mastika taas on hartsille maistuvaa mietoa likööriä. Sekin taitaa samoin kuin kahvi olla alkuaan turkkilaista, mutta kreikkalaisten tapoihin niin juurtunutta, ettei sodasta huolimatta kukaan muistanut sen barbaarista alkuperää.

Ensi tuttavuus kreikkalaisen kahvilan kanssa ei ollut aivan edullinen. Se oli perin likainen. Lattialla paksulta punertavaa multaa, jota oli jaloissa kuljetettu, kuravettä, törkyä jos jonkinlaista, pöydällä lainehti vettä, mastikkaa ja viiniä, tuolit ontuivat, ja tarjoilua hoiti repaleiseen takkiin puettu mutta kiltin näköinen garçon, jonka leuasta pitkä hoitamaton parransänki huusi veistä. Emme kauan istuneet, ennenkuin ensimmäiset klassilliset kirput filhelleniläisyydestämme huolimatta tutkivat meidän säärivarsia.

Mutta ken tätä huomasi tuolla innostuksen hetkellä. Kerkyralaiset puuhasivat suurta vapaaehtoista joukkoa, jonka kiiruuman kautta piti lähteä Epiroon vuoriin taistelemaan. Eräs retken johtajista oli juuri kanssamme, hehkuva, tumma, kookas mies. Sissisodan vaaroista puhuttaissa hän mahtavalla päätöksellä ojensi kätensä rajalle päin ja huudahti:

„Parempi kuolla noilla vuorilla isänmaan edestä, kuin virua kotona joutilaana!“

Korfu on suosituimpia olopaikkoja kevättalvella, sen ilmanala on yhtä leutoa kuin Madeiran. Albanian alpit suojelevat saarta kylmiltä tuuilta. Kasvullisuutta kiitetään

erinomaisen runsaaksi. Kaupungissa on useita suuria hotelleja ja siellä tulee toimeen melkein vaikka millä kielellä. Saarella olisi ollut paljon nähtävää, muun muassa Itävaltan keisarinnan kuuluisa, autio huvilinna, mutta laivan kello kiirehti matkaan.

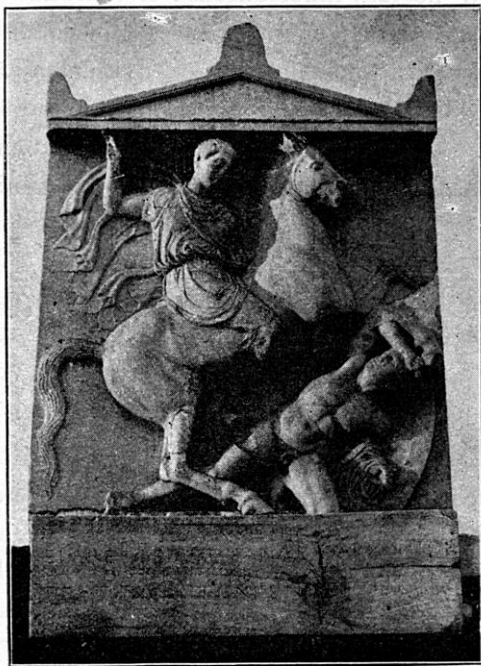
Korfusta saimme uusia matkatovereita, nimittäin turkilaisen konsulin, joka vaimonsa, dragomaaninsa ja pappinsa kera sodan aljettua matkusti Kreikasta pois. Hän oli pieni hienonen mies, käveli laivan kannella koruomelluissa tohveleissa, kädet selän takana ristissä, fetsi päässä ja nenä tavallista könkösemmän näköisenä noloudesta keskellä kreikkalaista voitonriemua. Hän koetti lohduttaa itseään sillä, että kuiskaili ulkolaisten korvaan ei ensinkään uskovansa näitä sotaviestejä. Pappi oli parrakas, pitkä mies, turbaani päässä ja roimahousut jalassa, dragomaani taas komea albaani. Rouvan satuin näkemään hunnuttomana, mutta en tiedä, kumpi siitä enemmän säikähti, hän vai minä.

Seuraavana aamuna olimme anivarahin kannella, sillä toivoimme kuulevamme Prevesan pommituksen. Mutta laiva ei poikennutkaan Leukaaseen, kuten olimme luulleet, ja Prevesa jäi meistä ison matkan päähän.

Leukaan eli Santa Mauran vuoristot jäivät vasemmalle, oikealla kädellä oli meillä aivan ääressämme ruskea korkea Ithaka, Odysseun kuulu koti. Se on kauttaaltaan perin karua, paljasta maata, ja samoin Kefallonia, jonka korkea harjanne sitte alkoi haimentaa meriautereitten yläpuolelta. Se pysyi kauan näkyvissämme, syvälle Korinthon lahteen saakka.

Kreikkalaiset matkatoverit olivat miellyttäviä ja sivistyneitä nuorukaisia. Kaksi, joilla oli mustiksi paahtuneet kasvot ja päässä isot korkkihatut, tuli Bombaysta

saakka. Wienistä tuli kolme lääketieteen ylioppilasta, joiden aikomus oli ruveta välskäreiksi armeijaan. He olivat kaikki nuoria poikia. Komea tummaverinen lääkäri, jolla oli jättiläisviikset, saapui Parisista. Ja eräs pieni kyttyräselkä vihdoin oli lähtenyt Wienistä matkaan antaakseen

Vanha hautapatsas Ateenasta.

tietoja perustamalleen uudelle sähkösanomatoimistolle. Korfussa, Patraassa, pitkin matkaa hän keräsi kreikkalaisista lehdistä uutisia ja sepusti niistä pitkiä sähkösanomia toimistolleen. Hän oli Ateenan yliopiston rehtorin poika ja Itävallan keisarinnan kreikankielenopettaja.

Tämä seura antoi minulle alkukäsityksen nuoresta Kreikasta. He olivat kaikki läpeensä länsimaisia, suur-

kaupunkien lapsia, ja täynnä luottamusta siihen suureen sivistystyöhön, joka helleeneillä on itämailla; vilkkaita, kevytmielisiä nuorukaisia, iloissaan sodasta ja voitoista. Sodan varjopuolilla ei näyttänyt heidän ajatuksissaan olevan mitään sijaa.

Mutta heidän innostuksensa ei tuntunut olevan kovin syvällä, eikä se muukalaista vakuuttanut. Se päinvastoin synnytti ensimmäisen epäilyksen niitä hommia vastaan, joihin kreikkalaiset olivat niin suurella melulla ryhtyneet. Eikä kukaan näistä herroista sittemmin päässyt Ateenaa kauemmaksi. Mutta revolverit oli jokaisella taskussa, ja ampumista harjoiteltiin missä vaan oli tilaisuutta.

Laiva kulki sitten jotenkin läheltä Akarnanian korkeita vuoria Korinthon lahteen, jonka suupuolessa Patras on. Vesi, joka siihen saakka oli ollut sinisen sinistä, muuttui nyt vihreäksi. Merimiehet sanovat värin vaihtelevan syvyyden mukaan. Aivan matalilla paikoilla on se melkein ruskeata. Tämä vaihtelu tekee meren Kreikan rannikolla niin väririkkaaksi ja kauniiksi, etenkin semmoisina aikoina, kun taivaalla on monenlaisia pilviä. Taivaanrannalla on vedellä violetti vivahdus, joka selittää, miksi Homeros kutsuu merta viininkarvaiseksi. Peloponneson rannikko pilviä pitävine vuorineen kohosi yhä korkeammaksi edessämme. Kaunis oli katsella mahtava Erymanthos, jonka suipot, vielä lumen peittämät huiput näkyivät rannikolla olevain vuoristojen takaa. Sen rinteillä Herakles ennen vanhaan otti kiinni tuon suuren metsäkarjun, josta vielä meidän päivinä puhutaan.

Patraassa merimatkamme päättyi, suureksi huojennukseksi niille, joissa eivät italialaisen kokin laitokset tahoneet pysyä. Kymmenet veneet piirittivät laivan, joka ank-

kuroi satamaan, joukko repaleisia soutajia anasti „Theben“ väkiryynnäköllä ja kävi matkustajoihin käsiksi, tarjoutuen heitä maihin viemään. Veneestä vaadittiin vaan — 20 drakmaa. Kun oli tuntikausi tingitty, niin saatiin tuo hinta vähenemään 10:ksi drakmaksi eli noin 6 m:kakksi. Soudettavaa matkaa oli kivenheitto, ja hotelli, johon monen harmin jälkeen vihdoinkin pääsimme, oli aivan lähellä rantaa.

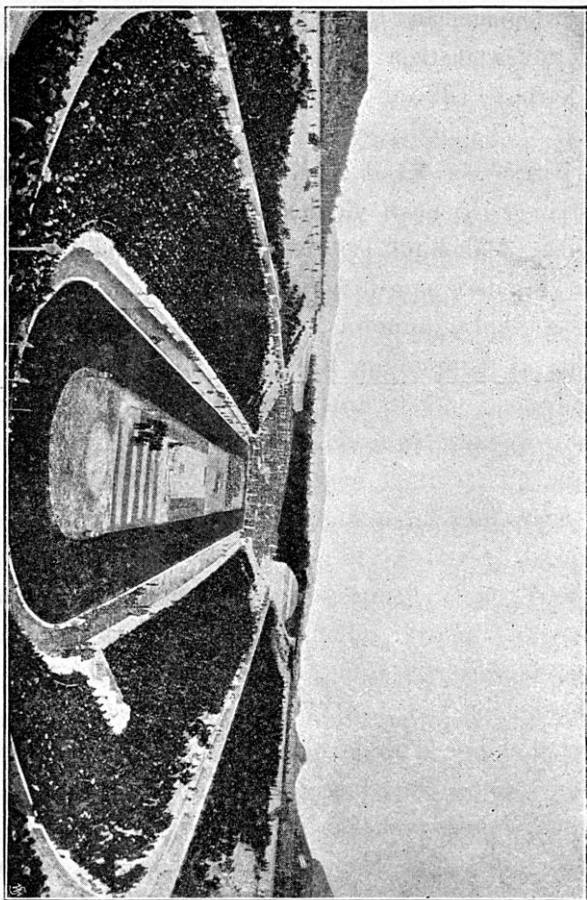
Patras on Kreikan vilkkaimpia kauppakaupungeita. Se sijaitsee vienosti ylenevällä maalla korkean vuoriston juurella. Rakennukset ovat jotenkin uudet. Venetsian vallan aikuisia muistomerkkejä on kunnaalla kaupungin laidassa vanha linnoitus, jonka muureilta on viehättävä näköala yli kaupungin, Korinthon lahden ja meren. Lahti on Patraan kohdalla niin kapea, että sen toisella rannalla olevat vuoristot suurenmoisesti täyttävät maiseman koko taustan.

Kaupunki on enimmäkseen hyvin rakennettu ja jotenkin siisti. Toisinaan tuli nenään kuitenkin hyvinkin pahoja hajuja — etelän lämpöisen auringon alla kaikki nopeaan pahenee — mutta silloin lohdutin itseäni haistelemalla tuoksuvia *laakerinlehtiä*, joita kreikkalaiset toverit taittoivat jostain pensaikeista.

Lämmintä alkoi jo olla melkein liiaksi. Päivällä auringon kumentama maa poltti jalkain alla, mutta iltasin oli ilma suloisen vienoa. Pelolla ajattelin, miten kuuma kesällä tulisikaan. Kävellessäni kaupungilla Intiasta palanneiden kreikkalaisten kanssa, kiistelimme alati siitä, kummalla puolen katua käveltäisiin. Minä tietysti tahdoin kulkea katvessa, he — polttavassa auringonpaisteessa. Puolenpäivän aikaan oma varjo kävi oudon lyhyeksi, ja päivän pyörä asui keskitaivaalla.

Vanha venetsialainen linna oli sisustettu vankilaksi. Kapeita käytäviä, jyrkkiä portaita, hatarain, narisevain lautaovien kautta nousimme pieneen linnanpihaan. Sen

Uusi stadion Ateenassa.

ympärillä oli joka puolella kyynärää korkealla akkunoita, joissa oli harvat rautaristikot, mutta ei ruutuja. Jokaisesta ristikon lomasta kurkisti mustanruskeita, pörröisiä naamoja, tarkastaen meitä uteliaasti. Vankeja näkyi elä-

vän monta samassa huoneessa, jossa ei ollut pöytiä, ei tuoleja, ei muuta kuin muurattu permanto. Kesäaikaan heillä ei hätää, lievä on Kreikan ilmanala, mutta talvella voi heidän olonsa olla kolkonlaista. Sotamiehiä käyskenteli muurien ja tornien päällä, joiden suhteet eivät olleet sen suuremmat kuin teatterikulissien. Tämä vankila olisikin mainiosti sopinut oopperanäyttämölle. Mutta Kreikan vankeinhoitolaitoksesta se ei ollut loistava todistus. Kreikkalaiset toverit olivat itsekkin hämillään ja huomauttivat, että Ateenassa kyllä on ajanmukaisempia vankiloita.

Naiiveja oloja osotti ensimmäinen tuttavuuteni vankilain kanssa, mutta ei näkynyt kulkuneuvolaitoskaan kovin monimutkaiseksi, kun seuraavana aamuna lähdimme Patraan asemalle. Se oli pitkä, matala makasiini, jossa pakaasihuone ja kaikki odotussalit olivat yhdessä huoneessa. Sähkösanomaosasto ja muut virkahuoneet olivat pieniä pimeitä komeroita, karkeasti rapatuin seinin. Ja Patras on kuitenkin Kreikan vilkkaimpia paikkoja.

Ennenkuin pääsimme matkaan, täytyi meidän itsestämme karistaa joukko kerjäläisiä, jotka pysyivät kiinni kuin takkiaiset. Hotellin opas oli toimittanut tavaramme asemalle ja siitä saanut runsaan korvauksen. Mutta kun jo istuimme vaunussa, niin ilmestyi ovelle repaleisia miehiä, jotka vaativat viittä drakmaa siitä, että olivat kantaneet kamsujamme. Ennenkuin pitkällisestä väittelystämme tuli tolkkua, soi asemankello, konduktööri sulki ovet ja juna lähti liikkeelle. Mutta suuresti erehdyimme, kun luulimme noista roikaleista niin vähällä pääsevämmä. He nousivat vaunujen ulkosivuja kulkeville astinlaudoille ja ajoivat mukana. Kun eivät saaneet ovia auki, niin pudottivat he jollain keinolla alas akkunat ja pistivät sisään hävyttömät naamansa. He seurasivat niinkauan,

että meidän vihdoin täytyi tehdä sovinto, jonka hinnan saatuaan kerjäläiset hyppäsivät alas ensimmäisessä ylämäessä.

Eläköön vapaus! Kreikan rautateillä se elää. Konduktööri kyllä sadatteli noita ulkoseinillä matkailevia, joiden sivu hänen oli vaikea kulkea pilettejä tarkastellessaan, mutta ei hänen päähänsä pälkähtänyt ajaa heitä pois. Se preussilainen poliisijärjestelmä, joka on täytynyt pakostakin panna muualla maailmassa toimeen, on Kreikan rautateillä aivan tuntematon. Jokainen menee ja tulee miten haluaa. Kaupunkien ulkopuolella odottelivat pojat ja nuorukaiset ylämaissa junaa ja hyppäsivät siihen niinkuin lapset Ruunan rekeen, vanhempain palatessa kirkolta. Samalla tavalla he saattelivat sitä pitkät matkat asemilta lähdeittäissä. Ei kukaan viitsinyt nähdä sitä vaivaa, että olisi karistellut heitä pois.

Patraan ja Atheenan välinen rautatie on tärkein kaikista Kreikan rautateistä. Korinthoon asti se kulkee pitkän lahden rantaa, läpi yhtämittaisten viinitarhain, jotka levenevät ja kapenevat sen mukaan, kuin Peloponneson vuoret ovat kauempana tai lähempänä rantaa. Muutamissa paikoin rautatie kulkee jotenkin korkealla vuoren rinteellä, ja kaiken aikaa on näköala siltä hurmaavan ihana. Missä viinimaita ei ole, siellä leviävät laajat oliivimetsät, ja joutopaikoilla riitelevät tilasta monenmoiset villit kasvit, joita kotona olemme tottuneet ruukuissa kasvattamaan, komeat myrtit, akasiat, oranssit, kypressit ja monenmoiset kookkaat kaktukset. Lahden toisella puolella kohoo yhtämittäinen jono korkeita vuoria, joiden juurella ovat Mesolongio, Naupakto, Delfis, ja joiden takaa Oita ja ikimuistettava Parnasso nostavat lumen peittämät lakensa. Väsymättä ihailin näitä maisemia avoimesta

akkunasta, josta pyrähti sisään milloin heinäsiirkka, milloin mehiläinen, milloin taas joku outo, juonikas hyönteinen.

Köyhä maalaisukko.

Tuossa alla kirkkaat aallot loiskivat kalliorantaa vastaan, johon ne vuosituhansien kuluessa olivat syöneet jos jonkinlaisia huokailevia kaaria ja komeroita. Rannikolta

hymyilivät maalaisten talot monenlaisten tuuheiden puis-tojen keskeltä.

Satuimme matkaan samana päivänä, jona reservin kaksi viimeistä ikäluokkaa lähti sotaan. Kaikilla pysä-keillä ja asemilla seiso i tiheet joukot maalaisia, jotka vai-mojen ja kotolaisten saattamina odottivat juna a, Athee-naan matkustaakseen. Mahdoton on kuvata sitä kuhinaa, joka asemilla vallitsi. Ennenkuin juna vielä ennätti sei-sahtua, niin Patraan sanomalehtipojat hyppäsivät kää röi-neen alas vaunuista ja törmäsivät kiljuen keskelle väki-joukkoa, joka ahnaasti repi lehdet heidän käsistään. Au-ringon paahtamat, karkaistut, sitkeäjäseniset ja parrakkaat palikaarit hyvästelivät ystäviään ja tuttujaan. Enimmäk-seen he olivat puettuina kauniiseen kansallispukuunsa, fustanellaan. Tähän pukuun kuuluu ihonmukaiset kaatiot, säärykset, sekä puolikengät, jotka ovat ommellut samalla tavalla kuin pieksut; nyppylän paikalla on iso punainen umpula, eli tupsu. Vyötäreillä on tärkätty, monipoimuinen, puolireisiin ulottuva, valkoinen, hameen tapainen vaatekap-pale. Liivit ovat usein hyvin kauniisti kirjaillut. Takki on myös aivan omituinen, sitä pidetään tavallisesti niin, että hihat riippuvat selässä valloillaan. Kaulus on ommeltu „pas-likiksi“, joka sateisella säällä voidaan vetää pään yli. Takki on kotokutoisesta, hyvin karkeasta sarasta, joko sininen tai aivan valkoinen. Usein on selkämystä ommeltu aivan täyteen rihmoja, jotka riippuvat kuin villa. Päässä on joko kirjailtu litsitön lakki, tai fetsi. Kaupungeissakin näkee näitä kansallispukuja. Sitä käyttävät etenkin sem-moiset porvarit, jotka tahtovat osottaa isänmaallista kreik-kalaista mieltä. Soreavartaloisen miehen päällä on se niin kaunis, etten ole moista nähnyt. Naisilla on omat kan-

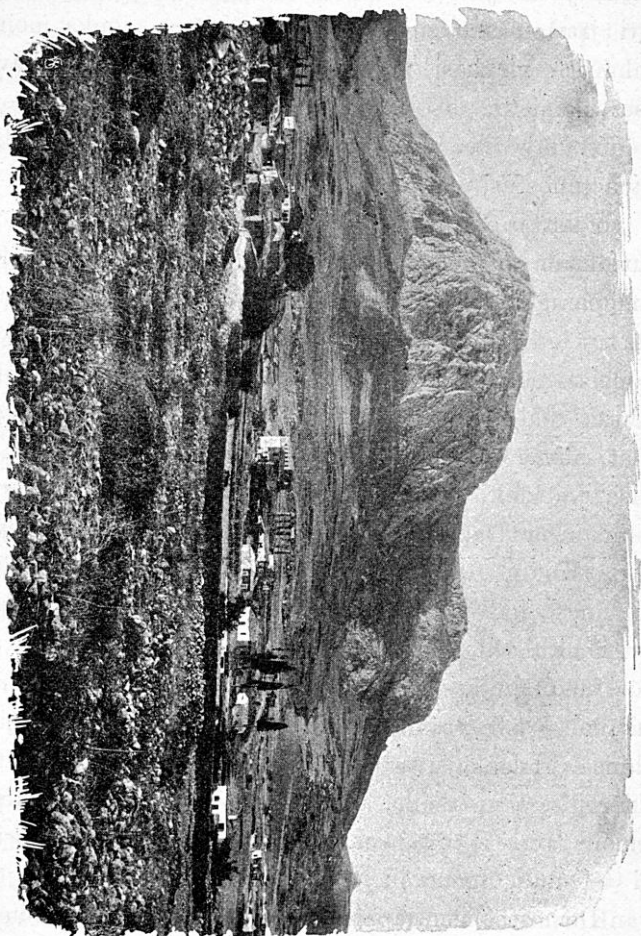
Megaralainen kansanjuhla.

sallispukunsa, nekin omituiset kuosinsa ja koristustensa puolesta.

„Voitto tai kuolema! voitto tai kuolema!“ kuuli lähteväin, jotka jo olivat keski-ikäisiä miehiä, sanovan hyvästi jättäessään, ja se oli jäähyväislause, jonka monikin vanha isä virkkasi pojalleen. Toiset lähtivät vakavina, toiset ilomielin. Koko väkijoukko näkyi pienintä poikaa myöden täydelleen tietävän, mitä tämä lähtö merkitsi. Rajua innostusta ei tosin näkynyt, mutta kyllä halua lähteä sotaan ja koettaa, mitä Hellas voi turkkilaiselle. En ainoankaan miehen silmässä nähnyt kyyneleitä. Mutta vaimoparat sortuivat lähdön hetkellä niin haikeaan itkuun, että sitä oli sääli katsella. Vanhat, väkäleukaiiset, mukula-naamaiset ämmät nyyhkimät niin katkerasti, että mielenliikutus teki heidät melkein kauneiksi, tytöt, joista muutammat olivat oikein suloisia, käänsivät pois heltyvät kasvonsa, tai kätkivät ne nenäliinoihin, ja äidit ojensivat punaisin silmin lapsiaan antamaan jäähyväiskättä lähtevälle isälle. Kodin paras raataja, ainoa turva, *isä*, oli melkein joka mies, joka nyt pyrki täpötäyteen junaan, noudattaakseen hallituksen käskyä ja lähteäkseen rajalle.

Junan liikkeelle lähtiessä ammuttiin sitten ankarasti. Mukana olevat sotamiehet panivat kovia patruunoita kivääreihinsä ja laukaisivat niitä ilmaan. Toiset ampuivat revolveireilla, pistooleilla, pojat reikäavaimilla. Muutamalla asemalla piti joku arvon mies — lieneekö ollut pormestari tai muu semmoinen — jyrisevän puheen lähtijöille, aivan Demostheneen tapaan, muistutellen loistavia esimerkkejä vanhan Kreikan historiasta. Vaikka hänen sanatulvansa oli mitä voimakkain, ja vaikka hän sitä säesti raujoilla kännenliikkeillä, niin se kuitenkin upposi ammuntaan ja lähtöhälinään.

Juna oli niin täysi, etteivät kaikki mahtuneet sisään, ja vaunujen ulkosivuja kauttaaltaan reunustivat fustanel-lapukuiset helleenit, kun juna mennä vihkasi läpi klas-

Akrokorinthon vuori.

sillisten maisemain. Oliivilehdoissa seisoi maalaisryhmiä katselemassa tätä menoa. Huusivat jäähyväistoivotuksensa, huitoivat liinoillaan. Tuolla seisoivat tyttöjä, jotka olivat

sitoneet isot kukkaskimput keppien päähän ja ojensivat niitä ohi kiitävään junaan. Akkunoista kurotettiin monta kättä, mutta vauhti oli liian kova ja ottajat liian kovakouraisia, kukkasvihot hajota tupsahtivat, ja kukkasat telivät pitkin ratavallia.

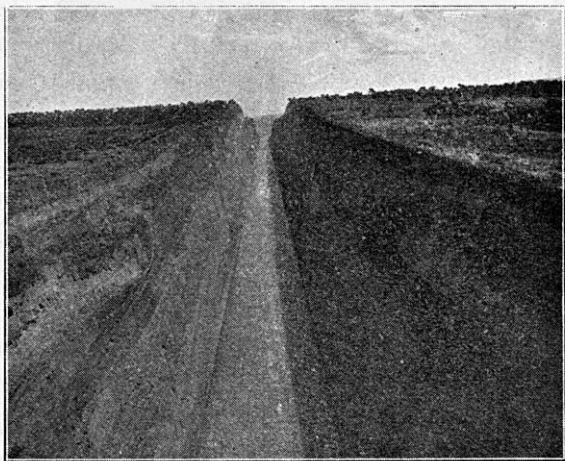
Korinthoon saakka uudistuivat nuo näytelmät joka paikassa, jossa pysähdyimme; kannaksen toisella puolen oli rauhallisempaa, sieltä olivat nähtävästi reserviläiset jo lähteneet.

Korintho, joka on Akrokorinthon juurella, kuivalla, puuttomalla paikalla, on päältä katsoen jotenkin vähäpätöinen kaupunki. Siitä alkaen maisemat kokonaan muuttuivat. Korkeita vuoria oli vieläkin joka puolella, mutta ne olivat melkein kokonaan alastomia, ainoastaan matalia pensaita kasvoi siellä täällä. Ruohoa oli kovin niukalta, ja käsittämätöntä on, millä ne suuret vuohi- ja lammaslaumat elävät, joita näki laiturilla paimennettavan. Lampaat ovat pitkävillaisia, vuohet samoin. Salamiista alkaen ulottuu meren rannalta jotenkin suuria lakeuksia sisämaahan, mutta ne ovat kuivia ja huonosti viljellyitä. Lähellä Korinthoa kulkee rautatie Korinthon kanavan poikki. Tämä leikkaa kannaksen halki aivan suoraan, ja molemmin puolin kanavaa ovat seinämät sangen korkeat. Tämän rakennus, joka on kymmeniä miljoneja maksanut, on täydellisesti epäonnistunut. Se ei suuresti oikaise muita kuin Piraion reittejä, ja se on niin ahdas, että suuret laivat eivät voi sitä kulkea.

Korinthon ja Megaran välillä vuoret ulottuvat mereen saakka, ja rautatie on täytynyt purata jyrkkiin kallioisiin. Juna hiljentää vauhtiaan tuolla huimaavassa korkeudessa ja pyörtää varovaisesti pystysuorat kallionkärjet. Tämä väli on suurenmoisin koko matkalla. Aigi-

nan lahden takaa, joka sinisenä vaahtoavin aaloin leviää oikealla puolella, näkyvät Argoliin korkeat, monikukkulaiset rannat.

Megaran takana meni koneemme rikki ja sen korjausta odotettaissa läksimme kaikki matkustajat istumaan radan vierustalle, josta oli näköala Salamiin rusapoille harjanteille ilta-aurion vienontuvassa valossa. Koneen-

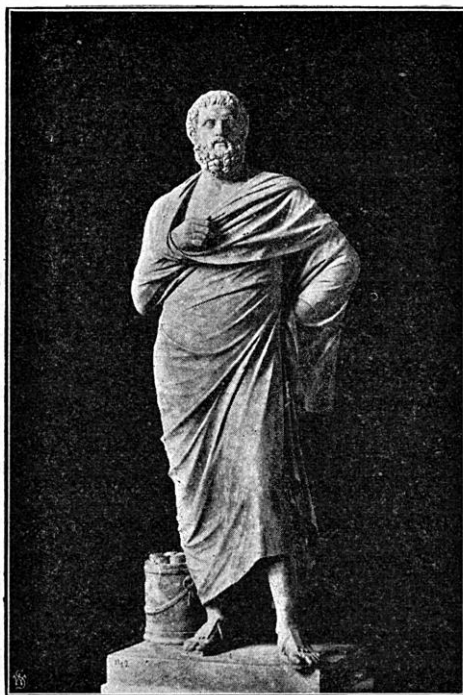

Korinthon kanava.

käyttäjä istui kivelle sanomalehden kera, ja palikaarit koontuivat hänen ympärilleen kuuntelemaan sotauutisia. Toiset alkoivat ampua ploskuttaa rivoilleillaan. Ryhmät ja ympäristö olivat oivalliset.

Tapaus viivytti meitä useita tunteja, niin että oli jo ilta, kun jouduimme Atheenaan. Kreikkalaiset matkatoivot, joiden riemu kuohahteli yhä korkeammalle, kuta lähemmä saavuimme, tarttuivat äkkiä käsivarteeni, näytti-

vät ulos ikkunasta ja huudahtivat liikutuksella: „Akropolis!“ Laaksot olivat jo verhoutuneet yöhön, vaan tuolla, epämääräisten varjojen yläpuolella, punersivat viimeisessä iltaruskotuksessa Propyleet ja Parthenon!

Sofokles, vanha kuvapatsas.

VI.

ATHEENA SODAN AIKANA.

Ensimmäinen vaikutukseni Ateenasta oli, että se on enemmän itämaalainen, kuin eurolainen kaupunki. Asemahuone on perin yksinkertainen, järjestystä ei pidetä minkäänlaista. Tuskin oli juna pysähtynyt ja tuskin olimme saaneet vaunumme oven auki, ennenkuin jo monta kymmentä repaleista miestä ja poikaa hyökkäsi kimp-puumme ja väkisin tahtoi repiä matkalaukut käsistämme. Joka puolelta huusivat hotellien asiamiehet, tunkeutuen ääreemme ja kiittäen omaa majataloaan. Muuan drago-maani, joka sitten vei meidät väärään hotelliin, toimitti minut yhdessä erään saksalaisen kirjeenvaihtajan kera suuriin issikanvaunuihin, ja niin jätimme rautatielle melua-van joukon edelleen huutamaan ja elämää pitämään.

Kuski sivalsi hevosia piiskalla selkään, ja täyttä lauk-kaa lähdettiin matkaan. Toisten edellä ajavain vaunu-jen kanssa syntyi hurja kilpa-ajo; kuskit ruoskivat hevo-siaan, huusivat, rinnan laukkasivat molemmat vaunupa-rit, ikäänkuin olisi ajettu aavaa pusztaa, eikä Ateenan kapeita katuja. Vaunut nakkelivat kuoppapaikoissa ja katujen risteyksissä puolesta toiseen niin kovaa, että luu-limme joka hetki lentävämme kapineinemme päivinemme

katuojaan. Ohitsemme vilisivät talot, puodit, valaistut akkunat, katulyhdyt, emme ennättäneet muuta huomata, kuin että kaikkialla oli paljon väkeä ja vilkas liike. Pyssynlaukaukset, joita kuului tavan takaa, pitivät mielessä, mitä kaikki tämä kuhina merkitsi. Eräässä kadunristeyksessä kuulin hurjaa vihellystä sadoista kimakoista pilleistä ja sivulle vilkaistessamme näimme pikimältään pölyn keskeltä pitkän saaton ihmisiä lähestyvän, Kreikan lippu etunenässä, laulaen ja meluten. Saaton etupäässä kirmasi satoja paljasjalkaisia, repaleisia, mustanaamaisia, vielä mustempitukkaisia katupoikia, ja nämä säestivät laulua vihelyksillään. Tuossa näyssä oli jotain sotaista, kiihkoista, villiä, joka teki syvän vaikutuksen.

Saatuamme huoneet ja pesastuamme enimmäkseen matkatomut kasvoista ja käsistä, läksimme viipymättä kaupungille, jossa odotettiin suuria kirkollisia saattokulkuja. Kreikassa on vanha luku ja kreikkalaiskatolinen uskonto; pääsiäinen vietetään samaan tapaan kuin Venäjällä. Ilta oli aivan pimeä. Kaduille kokoontui yhä enemmän väkeä, useimmilla palavat kynttilät kädessä. Etäältä kuului lähestyvän saaton messu. Verkalleen se lähestyi lähestymistään. Edellä kulkivat valkoisiin puetut pojat, kantaen palavia lyhtyjä ja kullalla sekä hopealla kirjailtuja lippuja, joihin oli pyhimyksien kuvia maalattu. Heidän jäljessä astuivat papit ja kuorilaiset messuten, sekä näiden perässä loppumaton saatto ihmisiä kynttilöineen. Rahvas paljasti päänsä saaton lähestyessä.

Tämä oli kirkollinen meno, mutta sodan kautta se sai toisenkin luonteen. Missä vaan saattoja liikkui — niitä oli monia kulussa — kuului pyssyjen ja pistoolien pauketta, sekä sytytettiin punaisia bengaalitulia palamaan.

Se oli uskonnollinen mielenosotus turkkilaisia vastaan. Kellojen läiske ja pimputus sekaantui hälinään.

Kuninkaan palatsin edustalla on ensin suuri piha, sitten kaunis esplanaadi monenlaisine etelämaisine pui-
neen, akasioineen, palmuineen ja komeine, vanhoine kyp-
resseineen. Vielä alempana on neliskulmainen Perustus-
lain tori, joka on politiikan keskusta Atheenassa. Torin

Kuningas Yrjö.

ja Stadionin kadun
kulmassa on suuri
kahvila, joka näihin
aikoihin oli kaiket päi-
vää täpötäynnä ta-
pauksia pohtivaa ja
uusia sähkösanomia
odottavaa yleisöä.
Kahvilan ulkopuolel-
la, kadulla, näki niin-
ikään alituisesti ryh-
miä. Illalla oli vielä
koko tori siirretty pöy-
tiä ja tuoleja täyteen,
niin että siinä oli vä-
keä tuhansia katsele-
massa saattoja, kes-

kustelemassa, lukemassa lehtiä mastikkalasin ja kahvikup-
pinsa ääressä. Mieliala oli virkeä, sillä yhä oli saatu sota-
tanterelta hyviä tietoja. Myöhään yöhön viipyivät athee-
nalaiset taivasalla.

Palatessani seuraavana aamuna Akropoliilta näin Aio-
lon kadulla suuren väkijoukon, johon kiiruhti yhä uusia
lisään. Joukosta kuului raikuvia kännenpaukutusia. So-
tilasmusiikki soitti. Rahvas kaikki katsoi ylöspäin erästä

Elena Konstantinidis.

balkonia kohti, jolla seisoivat kreikkalaisia ylioppilaita. Rahvas uudisti yhä uudistamistaan käntänpaukutuksensa, ikäänkuin tahtoen jotain. Katu oli niin täynnä, että kaikki liike seisahtui pitkäksi ajaksi. Vihdoin ilmestyi balkonille punatakkisia ja punalakkisia miehiä, italialaisia vapaaehtoisia. Italialaisten näytettyä itsensä yltyivät käntäntäpuutukset kahta innokkaammiksi. Soitettiin vuorotellen kreikkalainen ja italialainen kansallishymni. Siviilipuvut hävisivät vähitellen balkonilta, ja yhä enemmän punaisia ilmestyi sijaan, kunnes balkoni oli kokonaan tulipunainen. Ja kun vihdoin Ricciotti Garibaldi itse ilmestyi, niin paisui yleisön innostus yli ääriensä. Hän piti lyhyen puheen kiittäen mielenosotuksesta.

Jonkun ajan kuluttua marssivat punatakkiset italialaiset ulos portista, ja Garibaldi, joka oli mustassa siviilipuvussa, nousi kaupungin etevimpään porvarein kanssa vaunuihin, jotka portin edessä odottivat. Saatossa lähdettiin sitten kulkemaan pitkin kaupunkia, etupäässä sotilasmusiikki, ynnä Kreikan ja Italian liput, joita kantoivat, Kreikan lippua garibaldilainen vapaaehtoinen, Italian lippua kreikkalainen ylioppilas. Sitten ajoivat vaunut, joissa Garibaldi istui, ja viimeiseksi kulki pitkän pitkä jono yleisöä. Saatto kulki pitkin Stadionin katuja, joka on Ateenan suurimpia, bulevardi-istutuksilla kahden puolen. Paljon väkeä oli kokoontunut molemmin puolin katuja, balkoneille, sekä talojen ikkunoihin. Monessa paikoin sateli Garibaldin vaunuihin kukkasia, joita naiset heittelivät trotoaareilta tai ripottelivat akkunoista. Paukkupommeja räjähteli joka taholla, ammuttiin revolvareilla ja pistooleilla. Sitä myöden kuin saatto eteni, uudistuivat käntänpaukutukset ja kukkasten heitot. Monen julkisen talon akkunoista pistettiin ulos Kreikan ja Italian liput garibaldilaisten ohi kulkiessa.

Aamusta varhain myöhään iltaan kuului Atheenassa nyt alituista paukkumista. Paukkupommit eivät koskeneet korviin kipeästi, mutta alkoivat ajan pitkään hermostuttaa. Kimakampi oli pyssyjen ja revolverien ääni. Meillä tuommoista ampumista kaduilla pidettäisiin suurimpana vallattomuutena, vaan Atheenassa se oli aivan luvallista, ja joka miehellä näkyi olevan ampuma-ase taskussaan. Monta kertaa pamahti laukaus melkein korvan juuressa, ja kerran räjähti aivan jalkaini alla kellarin luukusta kova pyssynpamaus. Atheenalaiset näkyivät jo tottuneen tähän paukkinaan. Joskus saivat balkoneilla seisovat ihmiset pistoolista paperitötteröitä vasten kasvoja, mutta se ei näyttänyt heidän huomiota herättävän.

Illalla lähti osa garibaldilaisia matkaan. Yleisö hyvästeli heitä erittäin innokkaasti. Koko Perustuslain tori oli täpö täynnä rahvasta. Tuo pieni vapaaehtoinen joukko, 200 miestä, tekikin varsin syvän vaikutuksen. Siinä oli paljon hienoja kasvoja, ja prillit, joita monellakin oli nenällään, osottivat akadeemista sivistystä. Nähdä sivistyneitä miehiä vapaaehtoisesti univormussa, kiväärit olalla, lähtemässä taistelemaan vieraan maan puolesta, vapauden asian edestä, se on kuitenkin suurta. — Italialaiset vapaaehtoiset olivat saaneet omat univormut. Punaisen takin, tai oikeammin mekon tummalla kauluksella, viheriäiset housut punaisilla reunanauhoilla, vaaleat lyhyet damaskit, sekä punaisen lippulakin.

Toisen päivän illalla olivat vaikutukseni semmoiset, että Atheena oli korvin kuulla paljon sotaishempi, kuin silmin nähdä. Mielenosotukset olivat enemmän lapsellista innostusta, kuin intohimoa. Ja tuo alituinen paukkuminenkin tarkoitti yhtä paljon pääsiäisjuhlaa, kuin sotaa.

Lauantaina huhtik. 24 p. aamupäivällä oltiin Atheenassa yleensä hyvin tyytyväisiä sodan käyntiin. Epiroossa edettiin nopeasti kohti Ioanninaa, Prevesan antautumista odotettiin joka hetki, samoin Salonikin pommitusta, tiedettiin laivaston ampuneen Platamonaa ja Ekaterinaa, sekä vieneen maihin sotaväkeäkin, katkaisemaan Edhem pashan yhteyden Salonikin kanssa. Thessalian rajalla oli ollut useita taisteluja, joissa kreikkalaiset enimmäkseen olivat

Ricciotti Garibaldi.

olleet voitolla. Jopa kerrottiin Edhem pashan kaatuneen, ja hänen armeijansa joutuneen kolmelta puolen saarroksiin.

Sitä [kovemmin kohtasivat ne uutiset, joita lauantaina iltapäivällä saapui. Ne iskivät alas kuin salama kirkkaalta taivaalta.

Olin saapunut huoneeseeni Garibaldin soturien riemu-
retkeä katsomasta, heittäytynyt vuoteelleni hieman lepää-

mään, kun äkkiä hotellin harjaaja, hyvä umpikreikkalainen poika, astui huoneeseen, tuli viereeni ja sanoi: „Turkki — Turnavo! Grecia“ . . . hän veti kädellään kurkkua ikäänkuin sen poikkileikatakseen. Hänen tuskansa oli niin suuri, että kiiruumman kautta riensin kaupungille, jossa ylimääräisistä lehdistä heti näin, että poika oli totta puhunut. Eikä siinä kyllä, että turkkilaiset olivat saaneet Turnavon haltuunsa, vielä paljon pahempaa oli tapahtunut.

Elassonasta Larissaan vievä tie kulkee Melunan solan läpi ja Turnavo nimisen kylän kautta, joka on likellä vuoristoa, ja jossa kreikkalaisilla oli vahva etujoukko. Solassa oli raja hyvin epäedullinen, sillä Olympos vuoren harjanne oli turkkilaisten vallassa, niin että turkkilaisten asemat kaikkialla vallitsivat kreikkalaisten varustukset. Hyvin tiedettiin jo ennen sodan alkamista, että kreikkalaisten olisi vaikea solaa puolustaa.

Kun sen vuoksi uutisia yhtämittäisistä voitoista saapui, niin oli meidän ulkomaalaisten vaikea niitä uskoa. Kysyimme kreikkalaisilta matkatovereiltamme: Miten ovat asiat Melunassa? Mitä on siellä tapahtunut? Emme saaneet tyydyttävää vastausta. Melunassa ja sen lähiseudulla oli taisteltu, vaan miten nämä tappelut olivat päättyneet, siitä emme koskaan saaneet oikein selvää. He eivät itse tienneet sitä? Kun koko kreikkalainen armeija jo oli hajoitettu, ja Edhem pasha Larissassa, niin oli Zaharatoksen kahvila Perustuslain torin varressa vielä aamusta myöhään yöhön täynnä Atheenan porvareita, jotka pöydille piirustelivat suunnitelmia valloituksista.

Hallitus oli pannut toimeen ankaran sähkösanomansuurin, ja sen vuoksi kului monta päivää, ennenkuin saatiin viestit niistä kamalista onnettomuuksista, jotka olivat Thessaliassa tapahtuneet, Turnavon valloituksesta, pa-

koretkestä Larissaan ja Larissan jättämisestä tykkineen, varustuksineen. Ne saatiin melkein yhtä aikaa lukea postissa tulevista englantilaisista, kuin kreikkalaisista lehdistä. Kaikki tuulentuvat romahtivat maahan yhdellä iskulla, keskustelut taukosivat, mielien päälle asettui raskas taakka, johon nopeaan toisiaan seuraavat viestit kasasivat yhä uusia kiviä. Käsitykset sodasta kääntyivät kerrassaan nurin. Kun ensimmäinen masennus oli vähän asettunut, niin koetti rahvas lohduttaa itseään sillä, että helleenit toki olivat ulkomaistenkin lehtien mukaan taistelleet urhoollisesti. Mutta se ilo oli lyhyt. Kun saapui tarkemmat tiedot Larissan pakoretkestä, niin täytyi kreikkalaisten häveten, vaieten tunnustaa itselleen, että he olivat — pelkureita. Vapaudentaistelun sankarien ja kleftien jälkeläiset pelkureita, se oli melkein vielä katkerampaa, kuin hävityt taistelut. Tämä syvästi loukattu ylpeys selittää, miksi kenraali Smolenskista parin voiton perästä Velestin luona sitten kohotettiin pilviin saakka. Tahdottiin maailmalle näyttää, että helleeniläinen urhoollisuus kuitenkin vielä elää. Smolenskiista tehtiin kansallissankari, lohdutus onnettomuudessa. Hänen muotokuviaan leviteltiin sadoin tuhansin, niitä näki joka puodin ikkunassa, hänen elämäkertojaan myytiin kaduilla, ja jos hän olisi tullut Atheenaan, niin rahvas olisi sokeasti seurannut häntä vaikka mihin, kapinaan, vallankumoukseen . . .

Rahvas kaipasi onnettomuudessaan jotakuta jumaloitavaa, mutta se kaipasi myöskin syntipukkia.

Yhtä korkealle kuin Smolenskis nousi kansan suosiossa, yhtä syvälle lankesi kruununprinssi, jolla ei enaltaankaan ollut rakkautta kadottaa. Häntä, hänen kelvottomia esikuntaupseerejaan ja viimeisessä tilassa kuningasta syytettiin koko onnettomuudesta. Rallis väitti, ettei

esikunta Larissassa pitänyt muusta huolta, kuin että kruununprinssin kyökkikalusto pelastui. Kruununprinssi, ynnä koko hänen esikuntansa joutuivat pilalehtien pilkan alaisiksi. Sanomalehdet julkisesti kirjoittivat, että kruununprinssi pakoretkellään oli menettänyt kruununsa.

Kuningas taas muka suosi upseeristossa kelvotonta palatsiklikkiä, mutta jätti monta kelloista upseeria toimetomaksi. Hänen syynsä oli, että sotaa oli niin huonosti valmistettu, ja tietysti sekin, että valtion rahastot olivat tyhjät. Pelastuakseen pälkäästä kuningas käytti vanhaa koetua keinoa, hän antoi Deligianniille eron ja kutsui tyytymättömään johtajan, Ralliin hallitsemaan. Edesvastuu aina vaikuttaa lauhduttavasti. Mutta kukistettu pääministeri koetti raivossaan kostaa, tekemällä paljastuksia, joiden nojalla kuningasta alettiin sanoa suorastaan petturiksi. Deligiannis väitti kuninkaan pakottaneen hänet sotaan pelastaakseen valtaistuimensa. „Akropolis“ sen johdosta julkaisi kuningasta vastaan leimuavan kirjoituksen, joka osoittaa, että Kreikassa kirjoitetaan vapaasti. Lehti huudahtaa:

„Deligiannis ei tahtonut sotaa, vaan suostui siihen kuningasta pelastaakseen. Tämä tunnustus muuttaa suuresti kansan mielipiteen sodasta. Sota ei siis ollut kansallinen, vaan kuninkaallinen. Sitä ei pantu toimeen kansallisten, vaan kuninkaallisten etujen hyväksi. Yleinen mielipide tahtoi sotaa, ja kuningas siihen suostui, koska se oli kansan tahto. Mutta pääministeri suostui sotaan vaan siitä syystä, että hän ei tahtonut kuninkaalle vahinkoa. Hallitusta eivät siis elähyttäneet kansalliset syyt, kun se pakotti Turkin alkamaan sodan meitä vastaan, ja sen vuoksi oli tämä sota rikos Kreikkaa vastaan. Hallitus suostui siihen, kun se muka oli vähempi kahdesta pahasta. Deligianniin mielestä on siis Larissan ja Thes-

salian menettäminen vähempi paha, kunhan vaan dynastia saatiin pelastetuksi.

Jatketaanko sotaä kuninkaan vai kansan puolesta? Jos kuninkaan puolesta, niin kysymme, eivätkö uhrin jo riitä, jos kansan hyväksi, niin eikö kuninkaan tule tehdä uhreja? Pankoon likoon miljonansa. Ottakoon tarjottimen käteensä, jolla hän pyytää kannatusta kansalta, tove-

Kuningatar Olga.

reiltaan miljonapohatoilta ja muilta. Pyytäkään myös apua sukulaisiltaan. Julistakoon koko Kreikan yhdeksi sotaleiriksi. Kutsukoon aseisiin joka miehen, joka kykenee aseita kantamaan. Polttakoon poroksi kaupungeita ja kyliä, lähtekään itse vuoristoihin ja rotkoihin, joissa kansan olemassaolo ratkaistaan. Kutsukoon takaisin kaikki upseerit, jotka ovat osottaneet itsensä kykenemättömiksi,

antakoon vaikuttavat paikat armeijan parhaille. Pankoon toimeen kaikki, mitä on uhannut ja julkilausunut keskusteluissaan sanomalehtimiesten kanssa. Asestakoon jokaisen kauppalaivan, uskaltakoon vaarallisimmatkin asiat, kutsukoon koko kansan aseisiin. Nostakoon taisteluun Aigeian meren asukkaat, sytyttäköön kapinansoihdun kaikkialla, missä vaan on helleenit, niin taistelu on joko päättyvä meille voitoksi, taikka kaikki on palava poroksi. Jos hän ei voi tätä kaikkea tehdä, niin rientäköön hän itse, jonka hyväksi Deligianniin tunnustuksen mukaan sotaan ryhdyttiin, itse ja yksinään pyytämään valtain välitystä rauhan aikaan saamiseksi. Pyytäköön hän itse sitä, ilman hallituksen sekaantumista, ja kirjoitettakoon historiaan, että jälleen yksi kuningas on pakottanut kansansa sotaan kruunuaan pelastaakseen, mutta että hän tappiolle jouduttuaan oli kyllin rohkea nöyryyttääkseen itseään ja pyytääkseen voimakkailta armoa.

Kansa vaati sotaa, mutta vakavaa ja hyvin valmistettua sotaa. Hallitus taas ryhtyi sotaan keveällä mielellä ja huonoilla valmistuksilla.

Larissassa ei voitettu helleeniläistä armeijaa, vaan sen prinssit ja komentajat. Sitä todistaa sekin seikka, ettei Edhem pasha kohta tullut Larissaan, koska hän pelkäsi sotajuontaa. Tätä uuden hallituksen tulee mielessä pitää. Jos sotaa jatketaan, niin sitä on jatkettava kansan hyväksi ja kansan kautta. Pelastettakoon kansan kunnia ja pakotettakoon syylliset johtajat juomaan nöyryytyksen malja viimeiseen pisaraan saakka. Ensimmäiseksi on armeijan ylin komentaja, kruununprinssi takaisin kutsuttava. Kutsuttakoon takaisin kaikki rikolliset miehet ja annettakoon uusille miehille toimeksi puolustuksen ja hyökkäyksen toimeenpaneminen.“

Mielenosotus Atheenassa.

Kirjoituksen sofistikka on silmään pistävä. Lehti moittii kuningasta siitä, että hän noudatti kansan tahtoa, joka oli niin voimakas, että hän muutoin olisi menettänyt kruununsa.

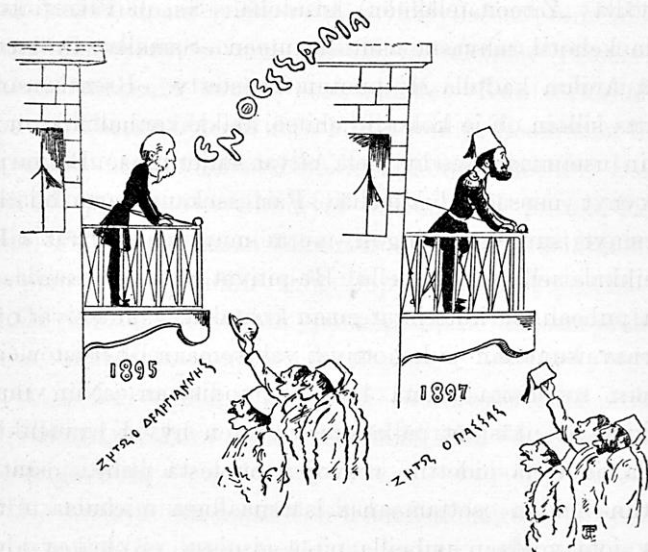
Kreikkalaisten on vaikea sulattaa sitä, että kuningas saa palkkansa kullassa, ja että hän tarkkuudella on koonnut itselleen suuren omaisuuden. Siitä viittaus hänen miljoniinsa. Epäluulo kuningasta vastaan oli niin suuri, että väitettiin hänen käyttäneen sotaa keinotteluun kreikkalaisilla arvopapereilla. Hänen siveellisyydestään levitettiin rumia juttuja. Kuninkaan suosio oli niin suuresti alentunut, ettei hän mielellään näyttäytynyt Atheenan kaduilla, ja hänen palatsinsa näytti autiolta. Häntä pidettiin pelkurina, kun hän ei lausunut kehotuksen sanoja sotamiehille, joita joka toinen päivä lähetettiin armeijaan. Käydessään eräässä sotilassairashuoneessa sai hän kuolevalta sotilaalta kuulla katkeria syytöksiä, jotka Atheenan sanomalehdet julkaisivat. Vihdoin eron saanut meriministeri Levidis teki viittauksia maankavalluksesta, kuningas muka oli antanut laivaston komentajalle salaisia vastaohjeita, jotka lamauttivat sen toiminnan. Nämä syytökset eivät voi olla muuta kuin kreikkalaisten vilkkaan mielikuvituksen luomia. Mutta niitä uskottiin empimättä, ja ne järkyttelivät kuninkaan valtaistuinta. Kuningas ei osannut tyydyttää yleistä mielipidettä; vähän suuremmalla ritarillisuudella ja anteliaisuudella hän olisi suuressa määrin parantanut asemaansa. Kreikkalaisiin on semmoisilla avuilla niin helppo vaikuttaa.

Niinä raskaina päivinä, jotka seurasivat häpeällisiä pakouutisia, oli suuttumus Atheenassa tietysti suuri. Pelättiin kapinaa, etenkin kun kaupungissa oli paljon maa-laisia reservimiehiä, jotka oli kutsuttu sotapalvelukseen,

vaan joita ei aseiden, eikä varustuksien puutteessa voitu lähettää matkaan. Kadut olivat täynnä näitä paimenia ja merimiehiä, jotka näyttivät odottavan sopivaa tilaisuutta. Ne kuvaukset mielenosotuksista, joita sähkösanomina lähetettiin pitkin maailmaa, olivat kuitenkin kovasti liioiteltuja. Enimmäkseen mielenosottajat olivat puolikasvuisia poikia, joita aina huvittaa kiljua. Huhtik. 27 päivää sanoivat Atheenan lehdet „historialliseksi päiväksi“, koska silloin tapahtuivat suurimmat mielenosotukset, ryöstettiin asepuoteja j. n. e. Mutta niin kamala se ei sentään ollut, kuin luulisi. Vaikka kaiken päivää ahkeraan liukuin pitkin kaupungin katuja — Aiolon kadun, jonka varrella puodit ryöstettiin, kuljin vähän ennen noita tapauksia kahteen kertaan edes takaisin — niin ei metelin jälkiä huomannut mitään. Tosin oli paljon rahvasta liikkeellä, hyvinkin paljon, etenkin Perustuslain torilla ja leveällä Stadionin kadulla, mutta se oli sävyisää, rauhaisaa yleisöä, joskin huolestuneen näköistä. Ei pahaa sanaa, ei vihaista silmäystä, eikä tavallista suurempaa ääntä. Kymmenkunta sanomalehtipoikaa oli yhä edelleen täydellisesti „ääntäntävänä“ osana yleisöä. Ehkä väjyi kapina kuitenkin tuon tyyneyden alla, ehkä se olisi voinut tulla äkkiä ja odottamatta kuin maanjäristys.

Kiihtyneitä keskusteluja kyllä huomasi siellä täällä. Pari kolme henkilöä oli joutunut sanakiistaan, tietysti sodasta, mulkoilivat toisiaan, jotta silmät olivat päästä pulistua, huitoivat käsillään ja papattivat kreikkaansa niin nopeaan, että muukalaisen oli mahdoton sanaakaan käsitellä heidän väittelystään. Väittelijäin ympärille kokoontui yhä enemmän rahvasta, joka tyvenesti, vaikka tarkkaan kuunteli sanakiistaa. Perustuslain torilta siirtyi muuan ryhmä vähän korkeammalle, sen hotellin kulmaan, jossa

asuin. Siihen vähitellen kokoontui pari kolme sataa henkeä, suureksi osaksi maalaisia. Jonkun ajan kuluttua tästä erosi ryhmä, muutama kymmen henkeä, joka vähitellen siirtyi kuninkaallisen linnan edustalle. Tuohon ensimmäiseen kimppuun keräytyi verkalleen yhä enemmän ja enemmän ihmisiä, useimmat arvatenkin uteliaisuudesta, odotta-
maan, mitä tapahtuisi. Ensimmäisinä olivat katupojat. Lin-

Deligiannis ja Edhem pasha Thessaliassa,
kreikkalainen pilakuva.

nan edustalla oli kaksi komeata vahtisotamiestä euzonien puvussa. Nämä eivät näyttäneet olevan rahyaasta milläänkään, keskustelivat sen kanssa vapaasti, naureskelivat, sekä päästivät jonkun nousemaan linnan portaille, jopa tunkeutumaan etehiseen saakka.

Kauan seisoin joukossa, odottaen jotain tapahtuvaksi, mutta turhaan. Joku upseeri näytti yhdessä kohdassa rahvaalle selittävän sodan vaihteita. Nyt linnan portailla

syntyy vähän vilkkaampi liike, ja tunkeudutaan miehen ympäri, joka kiihkeästi huitoen pitää kansalle puhetta. Se on Gennadios, eräs huimapää ylyttäjä. Puhe ei ollut pitkä, ympärillä seisijat huusivat lyhen eläköön-huudon sen päätyttyä.

Perustuslain torilla eräs herrasmies nousi issikan vauhuihin ja piti kansalle puheen. Yleisö vastasi puheeseen hyvällä „Zitoo“ (eläköön) huudolla. Se oli Petropulakis, joka kehotti rahvasta maltillisuuteen. Samalla sain kuulla, että Aiolon kadulla oli puoteja ryöstetty. Riensin sinne, mutta silloin oli jo koko ilo ohitse, kaikki rauhallista, vaikka tosin useimmat puodit vielä olivat suljettuina. Poliiseja ei näkynyt missään liikkeellä. Pari asekauppiasta oli tosin kärsinyt suuren vahingon, mutta muut pelastuivat oikein kreikkalaisella sotajuonella. He pitivät rahvaalle isänmaallisen puheen, surkuttelivat maan kohtaloa, vakuuttivat omaa uhraavaisuuttaan ja kehottivat valitsemaan lähetystön, joka ottaisi soveliaita aseita heidän puodistaan. Niin tapahuinkin, he pääsivät palkkaasta verraten hyvin hyvällä hinnalla, ja vielä pidettiin rosvojen puolesta puhe, jossa kiitettiin heidän osottamaansa isänmaallista mielialaa. Rahvas, jota voidaan puheilla pitää aisoissa, ei ole kovin vaarallista.

Semmoisia olivat Atheenassa ne mielenosotukset, jotka saivat Europassa aikaan niin suurta levottomuutta. Niissä ei vuotanut tippaakaan verta, ja mielenosottajat olisi luultavasti voinut hajoittaa hyvällä ruiskulla.

Yleisö nopeaan menetti sotaisten harrastuksensa, kun sotaonni kääntyi vastaiseksi. Se kiihkoisa mieliala, joka ensi iltana löyhähti vastaamme, lannistui pian. Yhä laimeammaksi kävi harrastus, jolla sotatanterelle lähtevää sotaväkeä ja vapaaehtoisia hyvästeltiin. Suunnitelmain

teko ja tuulentupain rakentaminen alkoi kahviloissa menettää kaiken viehätysten, kuta todennäköisemmin ne alkoivat johtaa siihen, että Edhem pasha vielä juo aamukahvinsa Akropoliilla, jos sotaa jatketaan. Sanoilla vaan ei tahdottu vielä ilmaista tuota mielialaa. Se isoviiksinen tohtori, johon olin laivalla tutustunut, ja joka yhä aikaili Ateenassa, vaikka isänmaa olisi niin kipeästi kaivannut hänen käsivarttaan, jyrisi valtain välityksestä puhuttaissa: „Hellas ei nöyry, se murtuu! Me taistelemme viimeiseen mieheen, niinkuin suuret sankarimme! Kun turkkilaiset saapuvat Thermopyleen, niin Miltiadeen ja Leonidaan haamut nousevat haudoistaan heitä karkoittaakseen!“ Sanomalehdet joka päivä uhkuivat samanlaista onttoa kerskausta. Mutta sisässään jokainen toivoi, että seikkailusta niin pian kuin suinkin tulisi loppu. Zaharatoksella oli mieliala samanlainen, kuin pörssipaniikin jälkeen jonkun suuren rahalaitoksen apua odoteltaissa.

Ateenan sanomalehdillä ei luultavasti olisi mitään sitä vastaan, vaikka joka vuosi olisi sota. Sotavuosi oli niille leipävuosi.

Ne leviävät enimmäkseen irtonaisnumerojen myynnin kautta, mutta se onkin hyvin järjestetty. Sitä varten on oikea armeija paljasjalkaisia, ruskeanaamaisia katupoikia, joilla on ääni kuin peijakkailla. Huvittavaa oli nähdä, kun tämä armeija „Akropoliin“ iltapainoksen, „Esperinin“ kanssa kävi yleisön kimppuun, joka Perustuslain torilla iltapäivin keskusteli valtiollisista asioista. Kaikki hyökkäsivät yht'aikaa, suurella huudolla taajimpaan ihmisjoukkoon, lehdet korkealla ilmassa ja laukaten niin paljon, kuin vaan pääsivät. Hyökkäys oli vastustamaton. Olisi voinut luulla noiden lehtien sisältävän sähkösanoman, että maailman loppu oli tulossa, ja jokainen kiiruhti lehden

ostamaan. Monta kertaa juoksin alas hotellistani hattu ja keppi kädessä luullen, että oli vallankumous tai muuta semmoista tekeillä, kun sanomalehtipojat tekivät tavanmukaisen päällekkarkauksensa.

„Akropolis“ ja „Asty“ (kaupunki) ovat suurimmat Atheenan lehdet. Edellistä painettiin sodan aikana 18,000 kpl. — sen oman ilmoituksen mukaan. Nämä ovat molemmat vapaita lehtiä, ja se vapaus merkitsee, että ne koettavat saada valtiossa aikaan niin suurta sekaannusta kuin suinkin. Molemmat valehtelivat yhtä paljon. Etenkin kuningas, prinssit ja kuningaskunta oli niissä alituisen hammastelun alainen. „Akropolista“ ilmestyi iltalehti, „Asty“ antoi iltapäivillä näin sodan aikaan aina lisälehtiä. Muita lehtiä mainittakoon „Efimeris“ (Päivälehti), Kreikan vanhin ja kuningasmielisin lehti, „Palingenesia“ (Uudesta syntyminen), „Embros“ (Eteenpäin), „Soteria“ (Pelastus), sosialistilehti „Skrip“, ynnä muuta „skrääpiä.“ Ne ovat kaikki huonolle paperille ja huonosti painetut, ja epäluotettavia. Suurimpia puutteita Kreikan valtiollisessa elämässä on, ettei maassa tosiaan ole ainoatakaan kunnollista sanomalehteä.

Atheenan lehdet painoivat ja painavat totena jokaisen huhun, minkä vaan saivat kuulla. Niiden kertomukset sotatapauksista olivat perin vääriä. Turkkilaiset kuvattiin pelkureiksi, kreikkalaiset sankareiksi, omista tapioista sodan alussa ei hiiskuttu sanaakaan, mutta pienetkin menestykset huudettiin maailmalle suurina voitoina. Kun kaikki jo oli menetetty, niin koetettiin hurjalla kerskauksella tehdä vaikutusta Europaan, jonka välitys kävi välttämättömäksi, mutta samalla annettiin kreikkalaisille itsilleen aivan väärät käsitykset tapauksista. Lehdet uskottelivat, että turkkilaiset olivat menettäneet kym-

meniä tuhansia miehiä, ja että kreikkalainen armeija piankin olisi tasavoimainen ja kykenisi turkkilaiset maasta karkoittamaan. Kun kreikkalainen armeija jo oli aivan ha-

Kenraali Smolenskis, rahvaankuva.

joitettu ja peräytynyt Lamiaan, niin koetettiin vielä luulotella, että kaikki oli mitä parhain päin ja peräytyminen vaan sotajuoni. — Pienestä ranskankielisestä lehdestä, jossa vi-

lisi painovirheitä, saattoivat muukalaiset seurata Kreikan asioita.

Kaikilla suurimmilla Lontoon lehdillä oli Kreikassa kirjeenvaihtajansa, eikä niitä ollut yksi tai kaksi, vaan jopa puolen kymmentä kullakin. „Daily Telegraphilla“ esim. oli kirjeenvaihtaja turkkilaisen pääarmeijan mukana, pari kolme kreikkalaisten puolella, kirjeenvaihtajia eri osissa Kreikkaa, sekä yksi pääkirjeenvaihtaja Ateenassa, T:ri Dillon, joka on meidänkin maassa tuttu; hän edusti lehteään Helsingin penitentiärikongressissa ja on englantilaisiin aikakirjoihin kyhännyt useita kirjoituksia Suomesta. „Timesin“ kirjeenvaihtajalla Ateenassa oli viisi kuusi „sihteeriä“, jotka juoksivat pitkin kaupunkia urkkimassa tietoja, sekä käänsivät hänelle kreikkalaisten lehtien sisällyksen. Reuterin toimistolla oli niinikään useita kirjeenvaihtajia. Kun suoranaisia tietoja Ateenassa ei saatu juuri muilta kuin ministereiltä, niin voipi käsittää, että näillä miesparoilla ja etenkin pääministerillä oli täysi työ jo siitä, kun joka päivä antoivat itseään moneen kertaan „veivata“.

Nämä kirjeenvaihtajat lähettivät joka päivä tuhansien, jopa kymmenien tuhansien markkain edestä sähkösanomia kukin. Heillä oli mitä parhaat suhteet. Niin pienessä maassa kuin Kreikka on esim. „Timesin“ kirjeenvaihtaja mahtava mies. Viranomaiset olivat hänelle niin avullisia, kuin suinkin olot myönsivät, ylhäiset kreikkalaiset kävivät häntä etsimässä, kertoakseen tietonsa. Englantilaisilla lehdillä olikin paljon tarkemmat ja nopeammat tiedot kaikista tapauksista, kuin itse kreikkalaisilla. T:ri Dillon pääsi Ralliin ollessa pääministerinä tämän yksityiseksi sihteeriksi ja sai vapaasti olla läsnä ministerien neuvotteluissakin. Se oli luottamus, jonka hän tunnollisuutensa kautta

täysin ansaitsi. Muiden maiden lehdet eivät likimainkaan voineet vaikutuksen, eivätkä tietojen puolesta kilpailla englantilaisten kanssa, vaikka kynäniekkoja tietysti oli tullut kaikista maailman ääristä. Niin monen kynän kilpaillessa asiat väkisinkin paisuivat, tulivat katsotuiksi isonnuslasiilla. Jos Ateenassa katupoika nakkasi kiven upseerin jälkeen, tai sylkäsi kuninkaan muotokuvaan, niin lähetettiin siitä sähkösanomia ympäri maailman.

Kruununprinssi esikuntansa kanssa matkalla Farsalaan.
kreikkalainen pilakuva.

VII.

TAITEILIJA SOTAPOLULLA.

Jaloin osa sodan toimista oli naisilla, jotka suurenmoisella alttiudella koettivat parantaa, mitä miehet olivat rikkoneet. Kuningatar Olga ja ylhäisimmät vallasnaiset etupäässä, naiset hoitivat rakkaalla kädellä haavoitettuja, jotka, sitä myöden kuin oli mahdollista, lähetettiin sotaleirin huonosta hoidosta Atheenan tilaviin ja puhtaisiin sairashuoneisiin. Kävely näiden sairashuoneiden läpi oli pikemmin viihdyttävä, kuin masentava, he näyttivät nyt niin tyytyväisiltä oloonsa nuo kovaa kokeneet miehet, joista moni oli elinajakseen menettänyt jonkun jäsenensä tai kykynsä. Sodan hirmukuvain jälkeen oli kahta suloisempaa olla naisellisen hempeyden piirittämänä.

Rouva Syngros mainitsi kuljettaissaan minua sairashuoneensa läpi, että hänellä oli sairaana nuori ruotsalainen taiteilija, joka oli palannut Larissasta aivan rauskana. Hän makasi yksinään huoneessa, kiharatukkainen, kaunissilmäinen, hienopiirteinen nuorukainen, mutta heti ensi silmäyksellä huomasi, ettei hän ainakaan ollut nälkätaiteilija. Hän oli tavattoman lihava, ja kummastella täytyi, miten niin hyvinvoipa gentlemani oli lähtenyt vaivalloiselle sotaretkelle.

Hänen kasvonsa elonhaluisine silmineen suuressa määrin muistuttivat Dionysos eli Bakkus jumalaa, ja jos hänen kiharille hiuksilleen olisi pannut seppeleen viiniköynnöksiä ja viinirypäleitä, niin olisi tuo pää kelvannut vaikka patsaaksi Dionysoksen temppeliin — kuitenkin ainoastaan pää, sillä muu osa ruumista oli liian laaja sopiakseen jumalalliseksi esikuvaksi.

Huono ruoka oli hänet sotaretkellä sortanut. Sitä paitsi olivat hänen pehmeät jalkansa täynnä suuria rakkoja, jotka olivat tehneet marssimisen mahdottomaksi. Volessa oli mies parka otettu sairaiden joukkoon ja tuotu Atheenaan, jossa hän nyt oli viikkokauden maannut. Hän oli nähnyt parempia päiviä, sen huomasi kaikesta, tullut Kreikkaan rahakkaana miehenä, mutta menettänyt kaikki, jopa kultakellot, sormuksetkin. Nyt oli hänen koko rahastonsa vähennyt pieneksi nikkelikasaksi, muutamaksi kymmeneksi leptaksi, jotka olivat pinossa pöydällä hänen vuoteensa ääressä. Hän oli saanut reput ylioppilastutkinossa, lukenut Saksassa kemiaa, ruvennut oopperalaulajaksi, kiertänyt koko Europan laulamassa. Seikkailuja, seikkailuja ja yhä seikkailuja alkoi kuulua jos minkälaisia, rakkausjuttuja, kaksintaisteluja arpineen, retkiä Egyptissä, Somalimaassa ja nyt lopulta Kreikassa.

En voinut jättää näin merkillistä miestä tutkimatta, ja hän laatikin minulle alla olevan kertomuksen sotaseikkailuistaan. Vaikk'eivät siinä kaikki yksityisseikat kävikään täsmälleen umpeen, niin on se kuitenkin värikäs kuvaus Thessalian sotatapauksista. Suuremman vapauden vuoksi siirryimme sairashuoneesta hotelliin, jonka ruokapöydässä tuli ilmi, että sairas vatsa toimikin oivallisesti! Hauska keksintö asianomaiselle. Hänellä oli yllään jonkinlainen ihmeellinen, musta sotilaspuku, toisenlainen kuin

kaikkien muitten, sillä hän tahtoi muodostaa oman legiunan. Tuossa puvussa hänen ruumiillinen laajuutensa vasta oikein pääsi vaikutukseen. Palvelusväki ei alussa tahtonut tätä omituista ilmiötä oikein kunnioittaa, mutta pian sai se tuta mestarinsa. En unhota, millä ylhäisellä alentuvaisuudella hän pani portierin sytyttämään sikariaan, astuttuaan oivallisen päivällisen jälkeen hotellin portaille säätä silmäilemään.

Tuttavani sairashuoneesta kertoi:

„Tulin tänne kolmen ruotsalaisen kera. Minun Atheenaan saapuessa olivat kaikki rykmentit pari päivää aikaisemmin jo lähteneet rajalle. Ilma oli täynnä „zito polemosta“, sotaa. Sanomalehdet sanoivat: Jahka olemme löylyttäneet Turkin, niin käykööt Europa sitte kimppuumme, tappelemme viimeiseen veripisaraan asti.

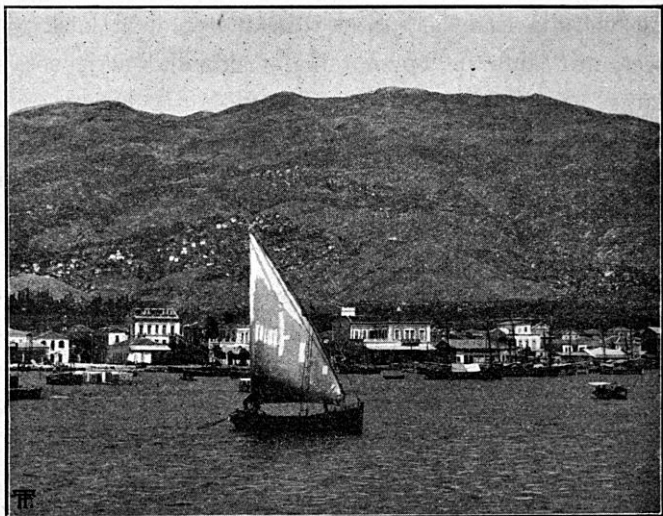
Meidän innostuksemme jotenkin pian laimeni lähemmin tutustuttuamme kreikkalaisten luonteeseen. Me pohjolaiset olemme oppineet ensin ajattelemaan ja sitten puhumaan, mutta kreikkalaiset eivät ajattele, vaan ainoastaan puhuvat.

Saatuamme univormut ja varustukset läksimme sitten Voloon, joka oli täpö täynnä Larissaan matkustavia sotamiehiä. Sinne pyrimme mekin. Samassa junassa läksivät armeijan luo ratsuväki- ja tykistörykmenttien upseerit, jotka olivat erittäin kohteliasta väkeä. Suurin osa heistä oli opiskellut Ranskassa.

Larissa oli sinne saapuessamme niin täpötäynnä väkeä, ettei ollut kyyhkysen pesääkään joutilasta meille kortteeriksi. Upseerit makasivat käytävissä ja sotamiehet turkkilaisten tuvissa — Larissa on hyvin turkkilainen kaupunki. Kaupungin ulkopuolella on tosin kasarmi, johon mahtuu noin 80,000 miestä, mutta se oli niin kaukana

kaupungista, että meitä ei haluttanut sinne lähteä — eikä muitakaan.

Alkoi sitten pitkä, yksitoikkoinen odotus, tulisiko siitä sotaa, vai eikö. Aamusta iltaan pelattiin korttia ja juotiin „usua“ (rahvaan nimi mastikaliköörille). Ruoka oli perin huonoa — keitettyä lampaanlihaa öljyssä ja öljyä keitetystä lampaanlihassa, siihen ajan pitkään kyllästyy.

Volo.

Ja ravintoloihin oli yhtä turha yrittää, kuin väkiryynnäköllä valloittaa taivasta. Ja ne, jotka sisään pääsivät, eivät näkyneet siitä paljoakaan kostuneen.

Eräänä iltapäivänä vihdoinkin kuului omituista kuisetta siitä, että sota alkaisi. Kaikki katsoimme toisiimme, mutta ei kukaan tiennyt sen enempää. Sinä iltana huurettiin tavallista enemmän „zito polemosta“ (eläköön sota). Kreikkalaiset sotamiehet olivat humalassa aamusta iltaan.

Edhem pasha kuuluu sittemmin lausuneen, että kolmesta vangitusta kreikkalaisesta oli aina kaksi humalassa.

Ennustus ei ollut väärä. Mutta sota alkoi siitä huolimatta niin, ettei sitä kukaan aavistanut. Turkkilaiset kävivät rajan poikki kreikkalaiselle alueelle ja alkoivat luoda varustusta. Euzonit (kreikkalainen kansalliskaartti) olivat silloin vahdissa, ja heidän mielestään oli tämä toki hieman kummallista. He kiinnittivät painetit kivääreihinsä ja käskivät vieraita tiehensä. Kun turkkilaiset eivät käskyä totelleet, niin antoivat euzonit heille äkkilähdön, ja sota oli alkanut. Kreikkalaiset riemuitsivat. Mutta Edhem pasha lupasi juovansa ensi kahvit Larissassa ja toiset Akropoliilla Atheenassa. Mutta kreikkalaiset luulivat, että tämä pikku voitto pelottaisi Edhem pashan ja saisi hänet tuumansa sikseen heittämään.

Jo ani varhain seuraavana aamuna marssi yhdestoista jalkaväkirykmentti Turnavoon, ja päivän kuluessa seurasi sitä rykmentti toisensa perästä. Myrskyisellä riemulla tervehdittiin Konstantinon rykmenttiä, lieneekö sitten syynä innostukseen ollut sen sotainen kunto, vaiko se seikka, että se oli ainoa, jolla oli — soittokunta etunenässä. Illalla saapui uusia rykmenttejä Volosta, ja nämä marssivat suoraa päätä Trikkalaan, josta ne seuraavana aamuna saivat palata, marssien viisitoista tuntia yhtämittaa, lepäämättä. Ei kukaan näet tiennyt, minne heidän oikeastaan oli määrä mennä. Meistä alkoi tämä tuntua vähän kummalta, kun ei tietty minne ensimmäiset rykmentit sijoitettaisiin. Kahdeksan tuntia levättyään saivat ne marssia Turnavoon.

Seuraavana aamuna kuului kummia. Taivas oli selkeä, mutta etäältä kuului ukkosen jyrinää. Olimme silloin

vielä Larissassa. Kiiruhdimme valleille katsomaan. Tuolla Matin luona alkoi leikki.

Ensimmäisten joukossa, jotka rajalle lähtivät, oli muukalaislegiona, jonka etupäässä reippaat skandinaavit, uljaan tanskalaisen luutnantti Langen komentamina, marsivat.

Tykkien jyrinää kuului nyt lakkaamatta. Minä olin jäänyt muukalaislegionasta jäljelle Larissaan. Torstai-aamuna lähdin muutamain toverien kanssa matkaan Larissasta ambulanssivaunuilla, ja meillä oli ilo 10 minuutin kuluttua kaatua kaikkinemme päivinemme syvään hautaan — kuskimme kelvottomuuden vuoksi. Kuski oli kreikkalainen lääketieteen kandidaatti, joka oli opiskellut Wienissä. Olimme liian hartaasti keskustelleet hänen kanssaan iloisesta wieniläiselämästä. Kuperkeikassa yksi hevonen taittoi jalkansa, ja me olimme vähällä henkemme menettää.

Tultiin sitten Turnavoon, jonne juuri kannettiin 26 haavoitettua. Siellä tapasin tanskalaisen kirjeenvaihtajan, joka edusti „Kristligt Dagbladia“. Hän oli jättiläinen ruumiiltaan, mutta ei rohkeutensa puolesta. Lähdimme heti paikalla yhden osaston kanssa Matiin, jossa paraillaan taisteltiin. Muut jäivät erään pienen talonpoikaistalon viereen, jonne haavoitetut tuotiin suojaan. Minä hain joukon vapaaehtoisia, jotka olivat asettuneet eräälle vuorenharjanteelle Matin luoteiselle puolelle. Allamme oli kreikkalaisia jalkaväkirykmenttejä vuoriston rinteillä. Illalla turkkilainen ratsuväki teki kolme epäonnistunutta yritystä murtaa kreikkalaisen rintaman, mutta surkeasti heidät ajettiin peräytymään.

Turkkilaisen ratsuväen peräydyttyä hälveni taistelu. Ei tapahtunut mitään kummempaa. Seuraavana päivänä

alkoi ammunta jo k:lo $1\frac{1}{2}$ 4 aikaan aamulla. Kreikkalainen tykistö ampui erinomaisen tarkkaan ja kiivaasti. Päivän kuluessa se tukki kolmen turkkilaisen patterin suun, erään yhdellä ainoalla granaatilla, joka räjähti keskellä turkkilaista patteria ja hävitti ympäriltään kaikki. Patterin miehistöstä ei kukaan hengissä pelastunut. Puolipäi-

Kreikkalainen saarilta.

vän aikaan kuljin toisen kerran taistelulinjan poikki. Silloin toin mukani toisella puolella oleville ystäväilleni hyvän leluun — olin Turnavosta löytänyt ison pullon konjakkia, joka nyt veljellisesti jaettiin.

Meitä oli käsketty käymään seuraavana aamuna k:lo 7 aikaan turkkilaisten patterien kimppuun. Tuli sitten ruo-

kakäsky, ja tuokiossa olimme kaikki kuppinemme jalkeilla, saadaksemme osamme tuosta öljyssä keitetystä lampaanlihasta. Mutta meidän siinä seistessä alkoi kuulua ihmeellistä mutinaa, ja siellä täällä voimakkaampi ikäänkuin harmin ilmaus. Se läheni, kulki rivistä riviin: God damn! Diavolo! Parbleu! Donnerwetter! ja viimeksi Fanden! Perhana! — nyt olemme saaneet käskyn kiiruunman kautta marssia tiehemme. Ei edes jouduttu syömään, vielä vähemmin juomaan. Kreikkalaiset väittivät, että turkkilaiset olivat pestanneet venäläistä ratsuväkeä, pitivät muuta samanlaista hurjaa puhetta, pelottelivat toisiaan miehestä mieheen.

Me muukalaiset olimme perädytettäissä takajoukkona. Lange komensi: „Eteenpäin ja pitäkää suu kiinni!“ Liikkeelle lähtö oli niin kaikin puolin mallikelpoinen ja sotilaille sopiva, kuin suinkin.

Liikkeelle oli vaan lähdeittävä, yön pimeyteen Thesalian rajattomalle lakeudelle, jota palavat kylät valaisivat hohteellaan. Pitkät, mustat jonot pyrkivät mutkaillen Turnavoa kohti. Marssi kävi yhä kiivaammaksi ja kiivaammaksi. Edellämme kulkivat italialaiset. He alkoivat jo väsyä. Luutnantti Lange kantoi jo kahta heikäläistä kivääriä olallaan ja ajoi väsyneitä edellään. Ei kukaan silloin aavistanut, mitä se yö vielä oli mukanaan tuova. Väsymys oli muuttuva epätoivoksi.

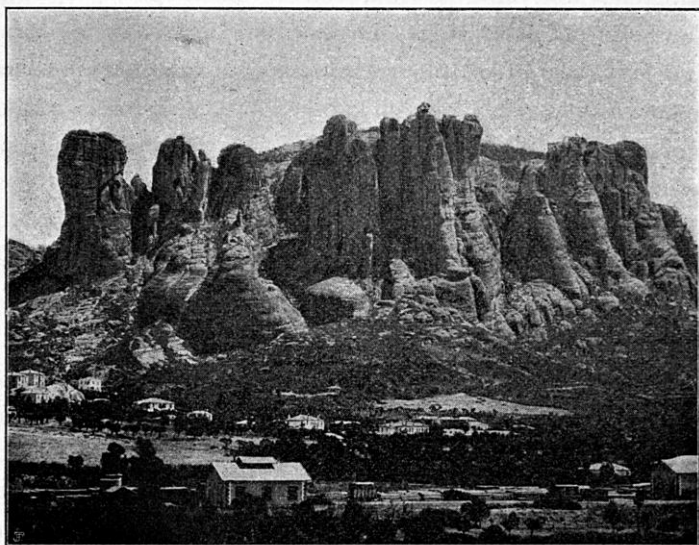
Turnavossa jo paloi muuan talo. Eräs vanha ämmä oli kuullut, että turkkilaiset olivat tulossa, hän oli päättänyt sytyttää rakennuksen jo heille valmiiksi ja riensi nyt kiiruunman kautta pakoon valkeansa äärestä.

Erosin muista kuivuneen virran yli vievän sillan luona, kulkeakseni kentän poikki sairashuoneelle, mutta sieltä olivat jo kaikki matkaan lähteneet. Ainoastaan sai-

rashuoneen vanha päällikkö ja eräs nuori lääkäri oli jäänyt jäljelle. Erästä huoneesta kuului kuitenkin kolinaa, ja kun lupaa kysymättä astuin sisään, niin näin siellä syötävän illallista kaikessa rauhassa. Siellä istui tanskalainen korpraali Jörgensen, eräs punanenäinen tanskalainen kirjeenvaihtaja, „Kristligt Dagbladin“ kirjeenvaihtaja, eräs ranskalainen kirjeenvaihtaja, joka oli saanut ilkeitä ratsastushaavoja, sekä makasi kuumetta sairastaen lattialla. Suuressa viheriäisessä damashanissa oli vielä vähän viiniä, huolimatta siitä, että nuo herrat olivat parhaan kykynsä mukaan koettaneet sitä tyhjentää. Tähteet joutuivat minun osakseni, ynnä yksi kovaksi keitetty muna ja leivän kannikka.

Sattumalta kävin ulkona ja keksin pihassa vaunut, jotka juuri olivat lähtemäisillään. Ne heti otin haltuumme, ja nyt tuli vaan siitä tenä, miten ne keskenään jakaisimme. Kirjeenvaihtajat kuljettivat tapansa mukaan kerallaan kapsäkkejä ja paljon kaikenlaisia kamsuja, joiden nyt piti ajaa herroiksi vaunuissa. Minä sitä sadattelin, mutta mitä se auttoi. Lopulta sanoin: „Ellette nyt heti nouse vaunuihin, niin saatte, hitto vieköön, käydä jalan Larissaan.“ Se tepsii!! Ulos hyökkäsi „Kristligt Dagblad“, punanenä, laahaten perässään suurta iljettävää keltaista kohverttia, jonka hän pönkitti kuskipukille, ja viimeiseksi linkutti mäelle ratsastushaavoja saanut ranskalainen. Jörgensen ja punanenä päättivät ratsain pyrkiä Larissaan, muut nousimme vaunuihin, ja sitten lähdettiin matkaan. Mutta pian temmattiin vaunujen ovi auki, ja eräs majuri kiipesi sisään, sekä komensi kuskia kiirehtimään. Mutta helpompi oli käskeä, kuin kiiruhtaa, sillä nyt oli maantielle keräytynyt kosolta kuormastovaunuja, pakolaisten kalustovaunuja, aaseja ja karjaa, jota paitsi rykmenttien piti sitä

myöden kulkea. Verkalleen, askel askeleelta pääsimme etenemään. Mutta äkkiä alkoi ankara ammunta. „Turkilainen ratsuväki hyökkää päälle“, huudettiin. Ulos vau-
nuista hyppäsimme aika kyytiä, ensinnä majuri, joka oli
ennättänyt kadota, ennenkuin vielä sain nokkaanikaan ovesta
ulos. Pistin patruunan kivääriini ja aprikoin, mikä tästä

Maisema pohjois-Thessaliasta.

lopulta tulisi. Ei näkynyt mitään muuta, kuin joka taholla
kiväärien tulta, joka valaisi yön pimeyden. Tomua oli
tiellä polvia myöden, pöly ja savu lensivät kurkkuun, niin
että olimme vähällä tukehtua. Melu oli kerrassaan huu-
maavaa. Naiset ja lapset huusivat, tuhannet lampaat, aasit
ja hevoset äänsivät, kuului kirouksia ja haavoitettujen
hätähuutoja, kaikki oli yhtenä suunnattomana sekamels-

kana. Ratsastajat lensivät hevostensa selästä metriä korkealle ilmaan.

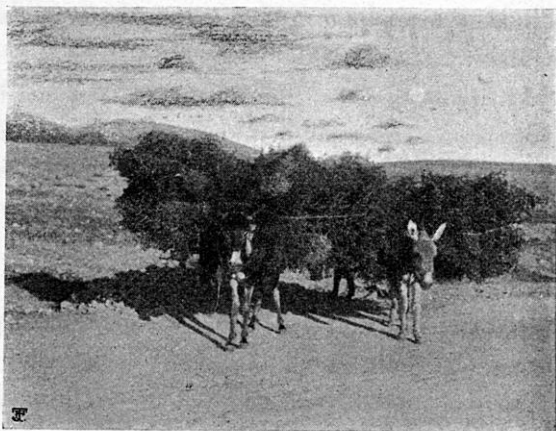
Tykistö pyrki jalkaväen ohi. Sekasorto oli täydellinen ja kauhistuttava. Inhimillistä tunnetta ei ollut rah-tuakaan. Kaikki ryntäsivät eteenpäin kuin villipedot. Talonpojat käyttivät ahkerasti puukkoa. Vaunuja kaatui, ja ne jotka alle joutuivat, olivat kuoleman omat. Tuolla pisti käsivarsi esille pyöräin välistä, täällä sääri. Apu oli mahdoton. Tungoksessa ei ollut sitä ajattelemisenkaan. Usein liikkui eteenpäin pitkiä matkoja tuntematta maata jalkainsa alla. Ja kesken kaikkea jatkui ammuntaa taukoomatta. Rykmentit olivat kerrassaan hajallaan. Trum-petinpuhaltajat torahuttelivat kokoontumissignaalia, ja kutsumusta totteli noin 400 miestä, joiden joukossa oli jos jotakin aselajia. Tuntikauden seurasin tämän ryhmän mukana. Ei ketään ollut, joka olisi komentanut. Alakuloi-sina marssimme silloin eteenpäin pitkin lakeutta, ei ku-kaan ajatellut edemmä kuin seuraavaa silmänräpäystä.

Alkoi sitten kuulua ammuntaa kaukaa edestä päin, ja luulimme, että turkkilainen ratsuväki oli meidät kaikki piirittänyt. Vihdoin saavuimme toki Larissan luo pieneen kaupunginpuistoon, mutta ei kenkään uskaltanut kulkea sen läpi vievää oikotietä, puistossahan saattoi turkkilainen ratsuväki lymytä, hyökätäkseen pimeän suojassa kimp-puumme. Kuljettiin mielummin ahdingon mukana pit-kin valtatieä. Kauhistus oli nyt vähän pienempi, kun tuli tiedoksi, että tie Larissaan vielä oli auki. Astuimme alas suureen hautaan, joka erottaa äkseerauskentän kau-punginpuistosta, ja sitä pitkin marssimme kaikessa rau-hassa eteenpäin. Jos olisimme turkkilaisia tavanneet, niin olisimme ampuneet luodin heidän päänsä läpi, sitten sai-vat meille tehdä, mitä tahtoivat, s. o. olisimme kallistuneet

viimeiseen lepoon, ja se olisi ollut melkein suloista kaiken tämän kurjuuden perästä. Sillan poikki päästiin paremmin, kuin olimme voineet toivoakaan. Tungos ei ollut niin kamala, kuin olimme odottaneet. Mutta syynä siihen lie-
nee ollut, että talonpojat oli pakotettu pysähtymään sillan taakse kamsuineen, karjoineen. Nyt tuli selville, että se ei ollutkaan turkkilainen ratsuväki, joka oli meitä takaa ajanut, vaan pakeneva kreikkalainen ratsuväki, jota kreikkalainen jalkaväki oli ampunut. Heitä oli kolme kertaa käsketty pysähtymään, mutta kun vastausta ei saatu, niin ammunta alkoi.

Kaikki ihmiset olivat menehtymäisillään uupumuksesta. Sotamiehet makasivat katukivillä ja nukkuivat. Upseerit olivat kahviloissa, ja heitä makasi niin taajassa, kuin silakoita tynnyrissä. Torilla tapasin pari tanskalaista, joiden kera läksimme erääseen kahvilaan. Kahvilassa istui pari muukalaislegionan miestä, jotka olivat tungoksessa vammoja saaneet. He olivat koettaneet päästä sairashuoneeseen, mutta heitä ei otettu vastaan, sillä yön kuluessa piti sairaalat siirrettämän Voloon. Minkä vuoksi? Ei kukaan sitä arvannut. Saatoin heidät erääseen sairashuoneeseen, jonka lääkärit tunsin. Mutta siellä oli juuri saatu kaikki valmiiksi lähtöä varten. Lattialla makasi kaksi äsken haavoitettua, joiden luona lääkärit puuhasivat. Muut sairaat oli jo viety asemalle. Mitä merkitsi tämä kuumeentapainen kiire? Larissaahan oli puolustettava viimeiseen mieheen. Rautatietähän saatettiin kaikessa rauhassa kuljettaa sairaat meren rannalle. Kysellen ja kummastellen jätimme toverit lääkärien haltuun. K:lo oli silloin $1\frac{1}{2}$ 5 aamulla; lähdimme kortteeriini. Se oli aivan täpösen täynnä sairaita y. m., jotka hirmupaosta pelastuttuaan nyt makasivat lattialla ja valittivat. Laskeu-

simme ääneti levolle muiden joukkoon ja makasimme kaksi tuntia. Herätessämme oli tupa tyhjä, kaikki olivat lentäneet tiehensä, mutta vasten tavallisuutta vallitsi kaikkialla epäjärjestys. Arkut, kapsäkit, kannet selällään, vaatteita hujan hajan joka puolella. Joka sorkka oli mennyt matkoihinsa. Sitten astui sisään luutnantti Certos, joka muutoin aina oli niin iloinen, heitti lakkinsa tuolille ja päästi syvän huokauksen. Turha oli häntä nyt puhutella. Nousin ylös,

Kuorma-aaseja.

herätin toverini, ja lähdimme yhdessä kaupungille. Hän astui kasarmille, minä taas läksin etsimään erästä toveriani, josta edellisenä iltana olin eronnut. Mutta häntä oli mahdoton löytää. Syyn sain kuulla Volossa. Hän oli henkensä menettänyt. Luoti oli lopettanut tuon iloisen, kelpo pojan. Mutta sodassa ei se ole merkillinen tapaus, eikö niin? Läksin turhan etsimiseni jälkeen vanhan ystävämme Paterran luo, joka oli väkijuomain kauppias. Siellä ei ollut ketään ihmistä. Löysin perunasäkin,

pistin sen pääni alle ja laskeusin rauhallisesti nukkumaan. Tuskin olin ennättänyt nukahtaa, ennenkuin Paterra suurella melulla ja elämällä hyökkäsi sisään. Kädessä hänellä oli säkki. Hän avasi rahakaappinsa ja alkoi tulisella kiireellä kaappia kokoon maallista omaisuuttaan, sekä rupesi sen tehtyään vietävästi potkimaan sääriäni. Karjasin hänelle „Diavolo“, mutta se ei auttanut. Mitäs muuta neuvoksi, tartuin kivääriini ja juoksin hänen kanssaan ulos kadulle. Siellä ei näkynyt ainoatakaan ihmistä, kaikki puodit olivat kiinni. Lyhyt pieni Paterra ukko juoksi niin, että rahat helisivät säkissä. Oikein täytyi nauraa, sillä muutoin hän oli kaikista laiskoista laiskin. Ja niin tulin pääkadulle. Siellä ei näkynyt kuin viisi aliupseeria. Kysyin heiltä, mikä nyt oikeastaan koko maailmaa riivasi, ja vaikka minä en osannut kreikkaa, eivätkä he taas mitään muuta, niin sen verran kuitenkin ymmärsin, että kreikkalainen armeija oli lähtenyt Larissasta, ja että meidän täytyi kiirehtiä asemalle. Ei kukaan ihminen käsittänyt, miten oikeastaan kaikki oli tapahtunut. Kaikki oli ollut ikäänkuin kamalaa unta vaan.

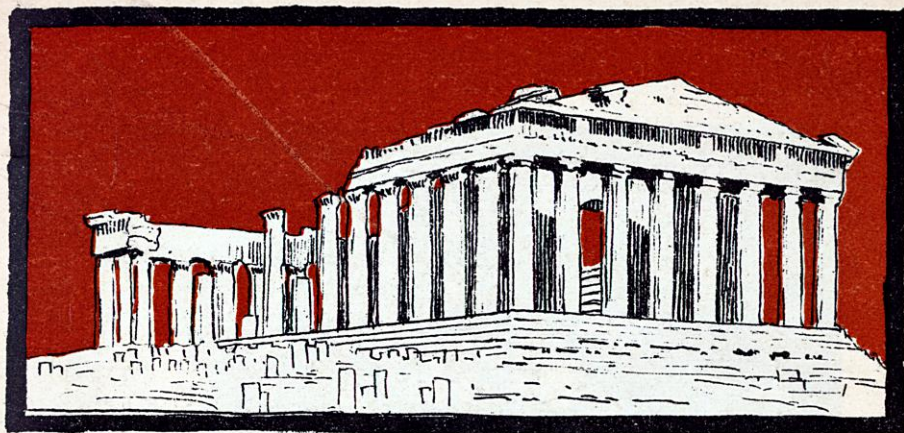
Kävelin pitkin autioita katuja. Eräässä kadunkulmassa seisoi viiden pienen lapsen kera nainen, joka itki. He olivat Turnavosta. Nainen ei osannut asemalle, lapset eivät jaksaneet kävellä. Ja lisäksi vaimo riepu tah toi kuljettaa talouskapineensakin kanssaan. Minä kyllä en osannut kreikkaa, mutta koetin kuitenkin parhaan taitoni mukaan hänelle huomauttaa, että oli kerrassaan mahdotonta laahata mukanaan tuommoista kalukuormaa. Pistin hänelle kainaloon tyynyn ja kaksi peitettä, sekä annoin rattaille semmoisen potkun, että ne lensivät nurin. Otin sitten kolme lapsista hoitooni, kaksi käsivarrelle, ja kolmas, poika, sai juosta sivullani. Ämmä huuti ja tahtoi

rattaatkin mukaan, mutta minä en siitä välittänyt, vaan astuin edellä. Hänellä ei silloin ollut muuta neuvoa, kuin tulla perässä kahden jäljelle jääneen lapsensa kera, mutta hiton äkäinen hän oli kiitokseksi ja ulvoi kuin susi. Kun olimme tulleet niin lähelle asemaa, että saatoin sen hänelle näyttää, niin jätin hänet oman onnensa nojaan, viiden lapsen kera, saatettuani heidät ensinnä odottavain pakolaisten joukkoon. Minä läksin edellä tuolle surullisen kuuluisaksi tulleelle Larissan asemalle. Siellä vallitsi hirveä sekasorto. Pakolaisia oli tuhansittain, ja he toivat mukanaan jos jonkinlaista kalua, joka tietysti oli kaikki muka saatava matkaan. Eräs vanha ruma akka raahasasi kanssaan peiliä, joka oli kaksi kertaa pitempi, kuin hän itse. Mutta äkkiä vihiasi kerrassaan läpi sydämen. Muuan halvautunut miesparka koetti raahata itseään asemalle. Hän oli lisäksi kuuromykkä. Kun kauhu alkoi hänet kokonaan vallata, niin kieritteli hän itseänsä eteenpäin pitkin hiekkaa, päästäen mitä kamalimpia tuskan huutoja. Mitä tehdä? Auttaa emme voineet, emme millään keinolla.

Asemalla oli sekamelska hirveä. Upseerit vetivät sotamiehiä ulos vaunuista, sotamiehet vuorostaan vaimoja ja lapsia. Se oli inhottava taistelu, se näytti pelkurimaisuuden peittelemättömmässä muodossaan, ja voi niitä, jotka siitä kerran saavat vastata!

Yksi vaunu oli vielä tyhjä. Siihenhan sopivat naiset ja lapset. Mitä vielä! Kapsäkit ja jalkaväen upseerit olivat tärkeämmät pelastettavat. Syntyi katkera viha, joka myöhemmin junan kulkiessa tuli näkyviin.

Uupuneina, väsyneinä aloimme vaikean marssimme Velestinoon, itkeviä, rukoilevia naisia ja lapsia ympärillämme, jota vastoin pelkurimaiset upseerit, joiden olisi

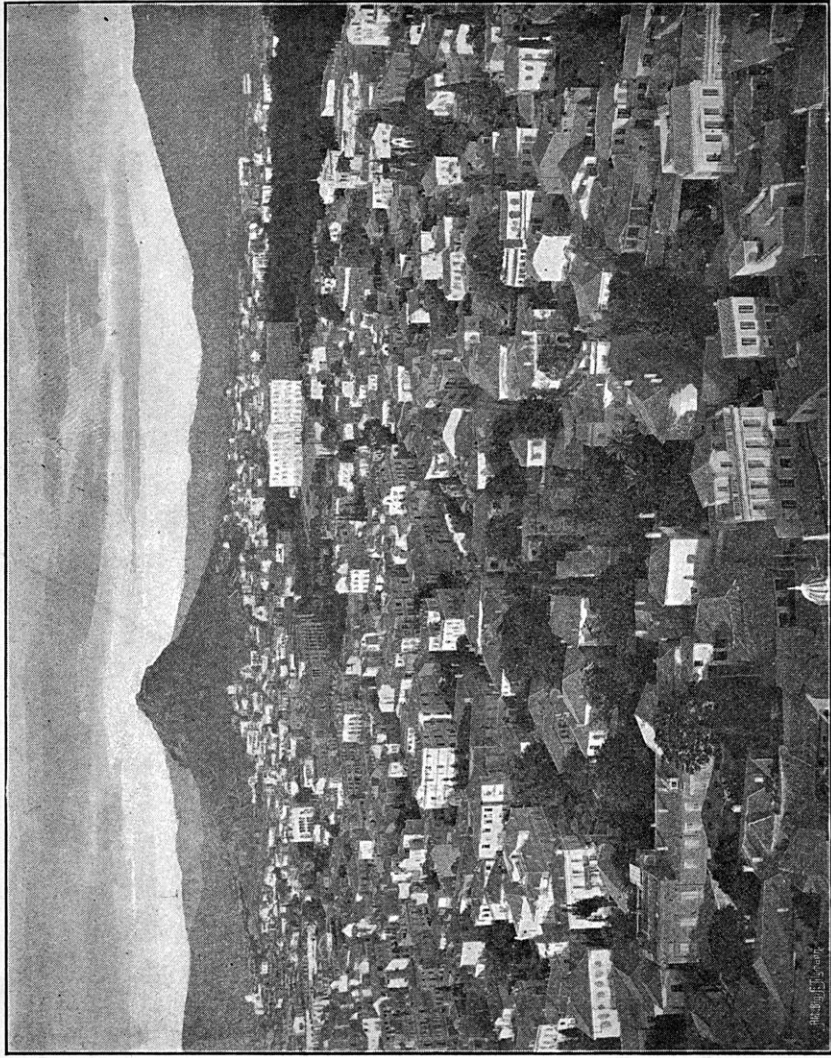
HELLAS JA HELLEENIT

KIRJOITTANUT · I · K · INHA
RUNSAASTI KUVILLA KAUNISTETTU
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

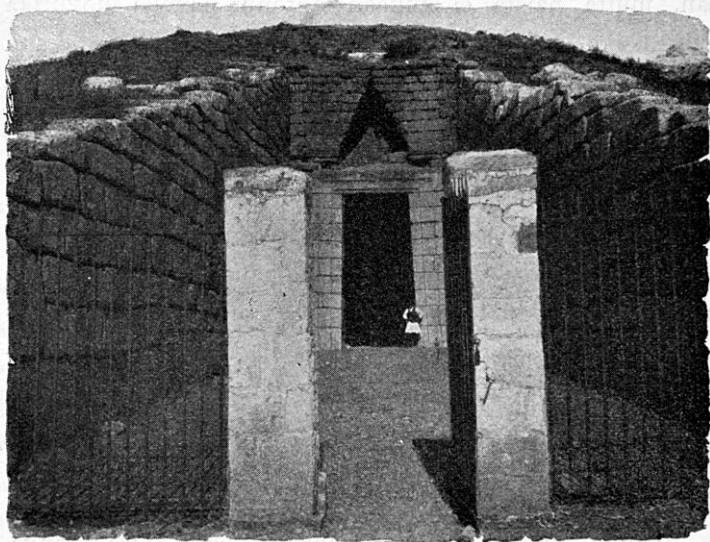
JÄLKIMMÄINEN VIHKO.

Atheena, Akropoliilta nähtynä.

pitänyt viimeisinä lähteä, hyvinvoinnista loistaen istuivat junassa, eivätkä vielä olleet haistaneetkaan ruudinsavua. Ihanaa oli nähdä, kun eräs vanha kreikkalainen majuri astui alas junasta, antaen paikkansa vaimolle ja kolmelle lapselle, sekä itse lähti jalan astumaan. Nostimme kun-
nioittaen lakkiamme tälle vanhukselle, ja jos turkkilaiset olisivat tulleet, niin paremman toverin kanssa emme olisi

Hautakammio Mykeenessä.

voineet kuolla. Aurinko paahtoi polttavana pilvettömältä taivaalta, pöly pyrysi kinoksiksi. Syrjäteiltä alkoivat talonpojat sitten meitä ampua, ja ne kahdeksan tuntia, jotka tiemme kävi rinnan tuon toisen tien kanssa, kuljimme alituisessa tulessa. Tuskin olimme astuneet kolmea kilometriä, ennenkuin pieneltä, seitsenvuotiaalta pojalta, jota äiti kädestä talutti, luoti lävisti pään, ja hän vaipui kuolleen

äitinsä viereen, jonka valtasi mielipuolen epätoivo. Tämöiset kohtaukset seurasivat toinen toistaan, niinkuin seuraavasta näkyy.

Larissa oli perin siveellinen yhteiskunta, ja irstaus kukoisti siellä mitä vähimmässä määrin. Yksi niitä harvoja sulottaria, joita siellä oli, oli myös lähtenyt alas asemalle, pelastaakseen henkirievun ja lisäksi vähän maallistakin hyvyttä. Juna oli täynnä hänen entisiä ihailijoitaan, mutta näistä ei kukaan tahtonut hänelle luovuttaa tuumaakaan anastamastaan paikasta, saattaakseen oman kalliin henkensä vaaran alaiseksi. Hänen täytyi lähteä jalan astumaan. Eräs kreikkalainen herra muutti hänelle kilometrit kreikkalaisiksi mitoiksi, ja kun hän sai tulokset kuulla, niin vihastui hän siitä niin kovasti, että upotti kyntensä juureen saakka hänen kasvoihinsa. Tämä taas ei herran mielestä ollut ensinkään hauskaa, ja hän antoi naiselle semmoisen tönäyksen, jotta hän lensi nurin. Sitten syntyi taistelu, jota ei voi sanoin kuvata, mutta varmaa on, että se oli enemmän koomillista kuin surullista katsella.

Ja sitten jälleen lähdettiin rannattomalle thessalialaiselle lakeudelle.

Tulipa tuossa tyttö mukanaan pieni koira, jonka kanssa hän varsin lapsellisesti leikki, aavistamatta mitään vaaraa. Mutta sitten tuli tuo kuuluisa „sankarijuna“; kaikki ihmiset juoksivat alas ratavallilta, mutta huolimatta kutsumisesta ei koira tahtonut tulla alas. Juna sen katkasi keskeltä, ja tyttöriepu oli hyvin onneton, juoksi kuollutta päätä silittelemään.

Kreikkalainen luonne on itsessään vastenmielinen, mutta varsinkin tällä surullisella pakoretkellä sen iletävyys oikein selvästi tuli näkyviin. Eräälle niistä korkeista

silloista, jotka veivät maantien poikki, oli paljon naisia sulloutunut. Äkkiä alkoivat sotamiehet huutaa: Turkkilaiset tulevat! Sillalla tietysti heti syntyi kauhea tungos, ja naisia putoili, saaden pahoja vammoja. Ei kellään ollut aikaa, eikä halua toistaan auttaa, jokainen sai itseään auttaa parhaan taitonsa mukaan. Eteenpäin vaan tahtoi kukin. Kiväärit vaakasuorassa asennossa täytyi meidän ajaa naisia edellämme. He tahtoivat jättää lapset, laahataksaan mukanaan vanhoja matrasseja.

Kahdeksan tuntia yhtä mittaa marssittuamme tulimme Zagliin lähelle Velestinoa. Silloin olivat voimamme lopussa. Vettä ei ollut missään, ja rievulla pyyhkimme suusta, jopa kurkusta saakka tomua ja hiekkaa, joka uhkasi tukehuttaa meidät. Ne olivat surullisia aikoja. Asetuimme ratavallille ja odotimme junaä, viimeistä, jonka kreikkalaiset

Kruununprinssi Konstantin.

lähettivät turkkilaisten käsiin joutuneesta Larissasta. Vihdoin tuli juna. Se oli täpötäynnä. Katot uhkasivat painua lysään, väkeä seisoj puhverteilla, istui höyrypannulakin — vaikka kuuma siinä lienee ollut — mutta mukaan meidän piti päästä, ja mukaan me pääsimmekin.

Kun saavuimme Volon lähellä olevaan vuoristoon, niin kone ei jaksanut vetää mäen päälle, vaan juna läksi

takaperin mennä huristamaan keskellä yön pimeyttä. Tämä tietysti antoi aihetta uuteen peljästykseen. Saimme sitten tuntikauden istua ja odottaa, kunnes apukone ennätti saapua ja viedä meidät Voloon.

Volossa oli tungos sietämätön. Huonetta ei ollut missään saatavana. Makasin yötä eräässä puutarhassa vapaaehtoisten kanssa. Kaikki odottivat turkkilaisia, ja makasimme kiväärit kädessä. Klo 1½5 aikaan oli taas joka mies jalkeilla, ja puhuttiin, niin että ilma oli aivan täynnä lorua. Kerrottiin mitä ihmeellisimpiä juttuja edellisten päivän tapauksista ja valehdeltiin oikein kreikkalaiseen tapaan. Väki hurrasi vielä tulevain voittojen kunniaksi. Suuri syy oli kreikkalaisilla sanomalehdillä, jotka eivät ilmaiseet, miten epätoivoinen asema tosiaan oli, vaan yhä puhuivat kultaisista voitoista.

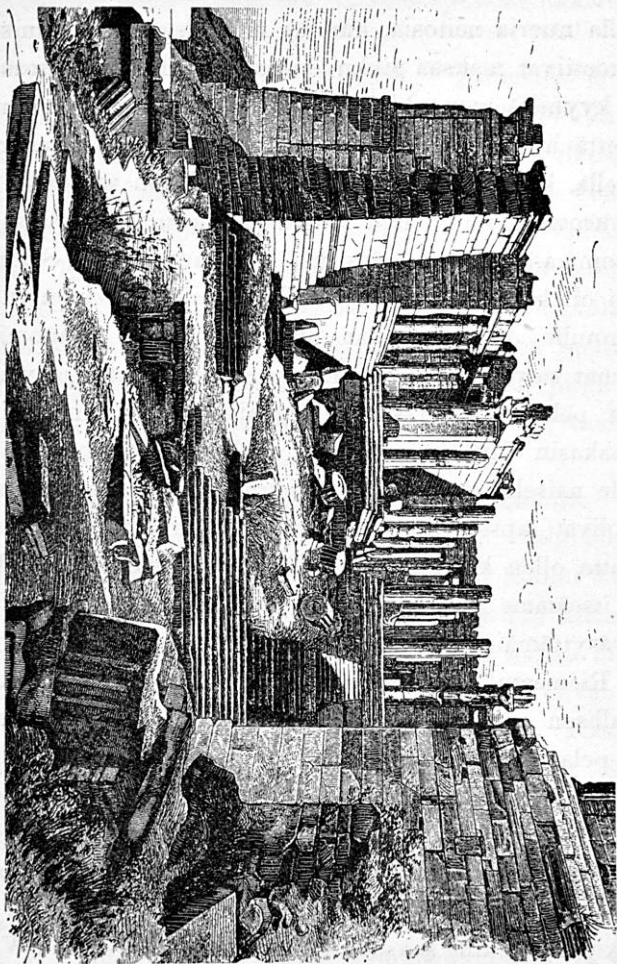
Legiona oli nyt hajaantunut joka taholle. Minä olin joutunut yhteen erään itävaltalaisen, belgiläisen ja kahden englantilaisen kanssa. Lange oli saanut tanskalaisensa mukanaan Farsalaan. Jalat olivat 115 kilometriä pitkistä marssista niin rikki menneet, että nahka lohkeili mukaan vetäissämme sukkia jalasta, kengät olivat veriset ja hikiset, sekä selkämme kuin piesty. Kävimme aamulla uimassa, ja se hieman virkisti voimiamme. Kaikki mitä olimme 54 viime tunnin kuluessa eläneet, pyöri yhtenä sekamelskana päässä ja esti unta saamasta. Odotimme turkkilaisia kaiken päivää, mutta heitä ei kuulunut. Sain kuulla, että seuraavana päivänä lähtisi laiva Atheenaan klo 1 j. pp. Olin jo klo 9 aamulla rannassa, ja silloin oli laiva jo niin täpötäysi, ettei kannellakaan enää ollut makuusijaa saatavana. Pääsinhän kuitenkin kyökkiin ja sain istua siellä sohvilla. Synkkää oli ajatella, että pitäisi istua 33 tuntia tässä ahdingossa, ilman ruokaa ja taukoomatto-

massa melussa ja lasten huudossa. Meri oli kauan ollut tyvenenä, mutta nyt Herra vielä kurjuuden lisäksi päästi myrskyn valloilleen. Oli sekä surkeata että hullunkurista katsella nuoria neitosia, kun he niin elegantisti kuin suinkin koettivat maksaa pikkuveronsa kaloille. Ponnistus puseri kyyneliä monenkin silmistä, ja nyyhkytykset ilmaisivat, että hyvinvointi ei ollut oikein kiitettävä. Laattioilla, kannella, kaikkialla makasi rahvasta. Tuon tuostakin vih-lasi varottava huuto läpi ilman, ja muut, jotka olivat onnellisemmassa tilassa, säästivät sitä naurullaan. Salongin pöytä oli kaikkien bebeitten, pikkulapsien yhteinen vuode, ja minulle on kerrassaan arvoitus, miten asianomaiset mammat saivat pikku vesansa loukkaantumatta ja vaihtumatta pelastetuksi tästä muurahaispesästä. Minä seisoin ja makasin kiväärini nojalla. Sohvani olin luovuttanut eräälle naiselle, joka oli niin sairas, että Jobin kärsimykset olivat lapsenleikkiä sen rinnalla, mitä hän sai kestää. Ruuatta ollen koetimme vedellä ja konjakkitilkalla lohdu-tella itseämme joka kerta, kun joku asettui istumaan mars-sin väsyttämän jalkaimme päälle.

Riemastuksella tervehdimme seuraavaa aamua tämän tuskallisen yön jälkeen, ja pian olimme kiivenneet erää-seen pelastusveneistä, johon rauhassa tungokselta valmis-timme itsellemme oikean pikku paratiisin. Seuralaisena meillä oli eräs ranskalainen tai italialainen lääketieteen kandidaatti, joka oli sodassa käynyt Charlottan nimellä. Hän oli oikea pilantekijä parasta laatua. Huvikseen hän teki kiusaa kaikille saksalaisille laulamalla parodiaa „Wacht am Rheinistä“, eikä hän koskaan laiminlyönyt tilaisuutta, milloin vaan saattoi esittää sitä jollekin „Das grosse Va-terlandin“ asukkaalle. Näiden viimeksi mainittujen luona hän sen vuoksi oli vähemmässä suosiossa.

K:lo $1\frac{1}{2}$ 7 illalla löi pelastuksen hetki. Saavuimme Piraioon, ja olimme onneksi ensimmäisiä, jotka saimme

Propyleet.

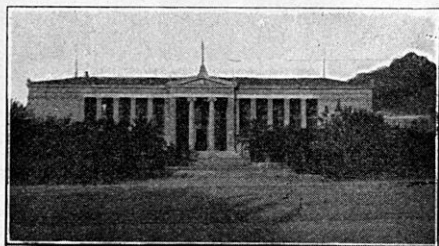
veneen ja pääsimme maihin. Kreikkalaisparat, joita heidän omat lehtensä ovat niin surkeasti petelleet, olivat repiä vaatteet päältämme kuullakseen uutisia. Minä olin niin

sairas, että minut vietiin Evangelismos hospitaliin, jossa jonkun aikaa makasin. H. M. Kuningatar kävi sairashuoneessa ja voitti hienolla yksinkertaisuudellaan ja ystävällisyydellään sairaiden sydämet. Hän on siunaus Kreikalle, ja saakoon hän vielä kauan harjoittaa siunausta tuottavaa hyvyttään. Eräänä päivänä astui sairashuoneeseeni herra, puhui ruotsia, oli hiton ystävällinen, sekä teki viineillä, sikareilla ja ystävällisellä kohtelulla elämäni valoisemmaksi.

Kertomukseni on nyt lopussa, ja kun loppu on hyvä, niin on kaikki hyvin.“

VIII.

UUSI ATHEENA.

Yliopisto.

Olen maininnut, että Atheena teki itämaisen vaikutuksen tullaan sen sekamelskan vuoksi, joka vallitsi asemalla. Totta on myös, että rahvaan, erittäinkin kaupungissa oleskelevain saare-

laisten puvut, turkkilaiset piiput, joita näkee porvari-
imevän kahviloissa, ynnä useat muutkin pikkuseikat muis-
tuttavat itämaitten läheisyyttä. Mutta mitä itse kaupun-
kiin tulee, niin on siitä itämainen leima kerrassaan kadon-
nut. Kreikkalaiset pitävät kunnianasianaan hävittää kaikki,
mikä muistuttaa turkkilaisvallan aikoja. Tämän vuosi-
sadan alussa oli Atheenassa turkkilaisia moskeioja, ja so-
lakat minareetit kohottelivat varsiaan huonerakennusten
joukosta, kilpaillen huomiosta ikivanhain pilarien ja temp-
pelien kanssa; mutta nämä on nyt kaikki lopon hävitetty,
ei ainoatakaan ole enää näkyvissä. Kaikkialla koetetaan
muuttaa kaupungin ulkomuotoa toiselta puolen niin länsi-

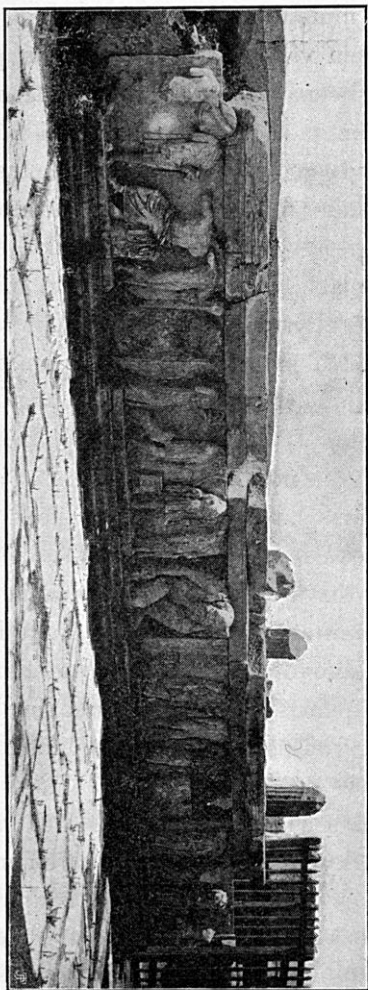
maiseksi kuin suinkin, ja toiselta puolen uudet loistorakennukset järjestään kaavataan vanhaan klassilliseen tyyliin, jotta nykyinen Atheena saataisiin niin suuressa määrin kuin suinkin entistä muistuttamaan.

Kun Kreikka verisen vapautussotansa jälkeen pääsi itsenäiseksi, niin oli Atheena vain pieni kylä pahanen, jossa lienee ollut kolmisen sataa taloa. Siinä asui köyhä, puoleksi albaanilainen väestö, liike, kauppa, teollisuus, kaikki oli lamassa. Kreikan kuningaskuntaa perustettaissa ehdottivat ulkomaalaiset sen vuoksi pääkaupungiksi esim. Korinthoa, jolla kauppa- ja liikeasemansa puolesta oli paremmat menestymisen edellytykset, mutta siihen eivät kreikkalaiset suostuneet. Ylpeinä Atheenan muinaisuudesta tahtoivat he sen sijalle rakentaa uuden pääkaupunkinsa, ja kokemus on osottanut, että he menettelivät oikein. Atheena on kasvanut erittäin nopeaan, muinaismuistojensa kautta on se joutunut itämaalaisen matkailijaliikkeen pääpaikaksi, ja Akropolis, joka muinen kaupunkia suojeli, on kyllä nytkin sen paras turva raakalaisia valloittajia vastaan. Huoleti voipi vakuuttaa, että niinkauan kuin Faleroniin ui europalaisia sotalaivoja, niinkauan kuin Parthenon Akropoliilla seisoo pilaristoineen, ja niinkauan kuin Euroopassa on valistunut yleisö, ei Atheenaa kohden tykkiä tähdätä.

Nopeaan on Atheena sen jälkeen kasvanut. 1870 siinä jo oli 44,500 asukasta, kymmenen vuotta myöhemmin päälle 60,000, ja tämän kymmenluvun alussa kaupungin asukasluku oli kasvanut kymmenisen tuhatta toiselle sadalletuhannelle.

Kaupungin vanhin osa on aivan Akropoliin juurella, uudet kaupunginosat taas ovat vähitellen kasvaneet sille

viettävälle maalle, joka Akropoliin juurelta kohoo Lykabetton kukkuloita kehti.

Fiisi Dionyson teatrista.

Kaupungin vanhemmassa osassa ovat kadut kapeat ja väärät, mutta myöhemmin on sen läpi avattu muutamia suoria ja leveitä valtakatuja, jotka muodostavat kolmikulmion. Joka tämän kolmion mieleensä painaa, se helposti osaa Atheenassa kulkea minne hyvänsä. Kuninkaallisesta linnasta ja Perustuslain torista laskeutuu Hermeen katu Akropoliin ohi sille valtatielle, jota Piraioon kuljetaan. Tämä katu muodostaa tuon suorakulmaisen kolmion aseman, molempina kylkinä ovat Piraiion ja Stadionin kadut, ja yläkulmasta, jossa on Yksimielisyyden tori, kulkee kolmion asemaa, Hermeen katua kohti Atheenan katu,

ynnä sen kanssa yhdensuuntaisesti Aiolon katu, jonka varrella useimmat Atheenan puodeista ovat. Tämän kol-

mion ulkopuolella on kaupungin uusi osa, jossa kadut ovat suoria ja korttelit säännöllisiä.

Nykyinen Atheena on uusi kaupunki ja tarjoaa sen vuoksi vähän merkillistä nähtävää. Rakennukset ovat tavallista uudenaikaista mallia. Talot eivät ole korkeita. Suurin osa yleisistä rakennuksista on tehty yksityisten kustannuksella. Merkillisen yksimielisesti ovat kaikki ne helleenit, jotka pitkin maailmaa kaupalla ja liikkeellä itselleen omaisuutta kokoovat, käyttäneet varojaan Atheenan koristamiseksi. Valtion rakennukset ovat vähäpätöisiä, mitättömiä, ne rakennukset sitä vastoin, joita nuo kreikkalaiset miljonapohatat ovat teettäneet, suurenmoisia.

Atheenan yliopisto on yksityisillä rahoilla aikaan saatu. Se rakennettiin 1837 tanskalaisen arkkitehdin, Hansenin piirustusten mukaan. Sen etusivua koristaa joukko joonilaisia pylväitä ja moniväriset maalaukset.

Yliopiston vieressä kohoo toinen rakennus, jossa on koetettu klassillista rakennustaidetta noudattaa, niin paljon kuin se uudenaikaisessa rakennuksessa yleensä on mahdollista; tämä on paroni Sinaan kustannuksella rakennettu Akademian talo, joka on kaunein uudenaikainen muistomerkki. Se on kauttaaltaan marmorilla päällystetty. Koreita joonilaisia pilareita on runsaasti käytetty, friiseissä on varta vasten veistettyjä marmorisia kuvasarjoja, niin kuin vanhoissa temppeleissä; ja kahdella jättiläispylväällä, jotka on pystytetty kahden puolen rakennuksen keskiosaa, seisovat Pallas Atheenen ja Apollon kuvapatsaat, kohoten koko muuta rakennusta korkeammiksi. Portaitten edessä taas on Sokrateen ja Platon marmoriset muistopatsaat istuvassa asennossa. Tässäkin rakennuksessa on marmorin kohennukseksi käytetty sekä kultausta että värejä, etenkin pilareitten kapiteeleihin ja friisien pohjustaan.

Rakennus tekeekin suurenmoisen komean vaikutuksen. Jahka se ennättää vähän vanheta ja saada sen viinin, jopa kullan keltaisen värin, jonka Pentelikonin marmori saa vanhettuaan, niin rakennus käy vielä kauniimmaksi. Nyt se Kreikan kirkkaan auringon alla on niin häikäisevän valkoinen, että tuskin sietää katsella. Tässä olisi tieteille upea koti, kunhan vaan saataisiin — tiedemiehiä. Mutta niitä on Kreikassa vielä harvanlaisessa.

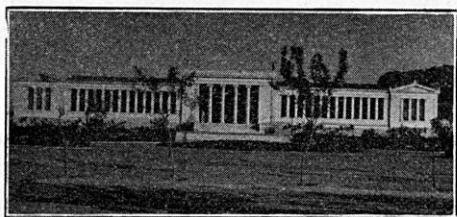
Akademia.

Akademia on yliopiston yläpuolella; saman kadun vieressä on alipuolella kirjastorakennus, niinikään marmori-
nen. Sen etusivua kohentavat doorilaiset pilaristot. Tämä talo on vielä keskeneräinen, Vallianos-veljesten rahoilla rakennettu. Siitäkin tulee miljonatalo, jommoisia kaikki yllämainitut ovat.

Kaupungin uusimmassa osassa, joka nopeaan leviää Akropoliista pohjoiseen päin, tapaamme kaksi suurenmoista miljonarakennusta, jotka niinikään ovat yksityisten varoilla aikaan saadut. Toinen on Polytekneion, jonka rakentami-

seen muutamat rikkaat kreikkalaiset ovat varoja antaneet, toinen taas Kansallismuseo, jonka on rakennuttanut Pietarissa asuva kreikkalainen pohatta Bernardakis.

Polytekneionissa on historiallinen ja kansatieteellinen museo, kokoelmia ynnä kouluja. Kansallismuseoon taas kootaan Kreikan merkillisimmät muinaismuistot, s. o. ne, jotka saadaan kaivospaikoilta pois kuljetetuiksi. Kreikkalaiset käsittävät oivallisesti sen merkityksen, mikä heidän muinaismuistoillaan on, ne jotka eivät niistä historian kannalta välitä, älyävät sen sijaan asian käytännöllisen puolen. Yhä vastahakoisemmin sallitaan maakunnissa löy-

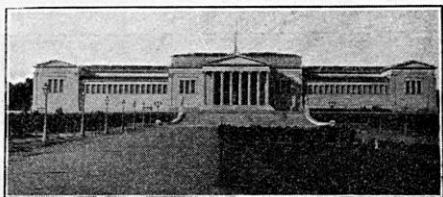

Kansallismuseo.

dettyjen muinaiskalujen ja erittäinkin veistosteosten kokoomista Atheenaan. Mistä syystä? Niitä käy katsomassa paljon muukalaisia, ja muukalaiset tuovat rahaa. Sen vuoksi on merkillisemmille kaivospaikoille perustettu erityiset museot. Siitä huolimatta on suuri osa löydettyistä muinaiskaluista kuitenkin tuotu Atheenaan, jossa ne Kansallismuseon avaroisissa saleissa ovat saaneet oivallisen kodin.

Kansallismuseossa on 23 salia kaikenlaisia muinais löytöjä varten, ja nämä salit täyttyvät nopeasti. Suurinta huomiota herättää mykeenalainen sali täynnään Schlie-mannin kaivostöitten runsaita tuloksia, muun muassa hau-

toja samassa asussa, kuin ne olivat löydettyissä. Kymmenkunta salia on täynnä kuvanveistoksia sekä kaikkein vanhimmilta klassillisilta, että erittäinkin roomalaisvallan ajoilta. Kaikenlaisia saviastioita on loppumattoman runsaat kokoelmat, toisissa saleissa taas lasivitriinit ovat täynnä pronssi- ja muita metallikaluja. Teoksia kreikkalaisen kuvanveistotaiteen parhaimmilta ajoilta on museossa verraten vähän, ja nekin enimmäkseen pahasti ajan hampaan kuluttamia, sillä kaikki maan kauneimmat muinaiskalut on kuljetettu pois.

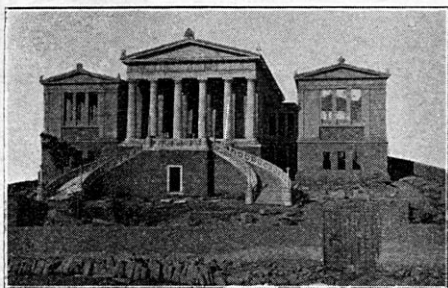

Zappeion.

Kaupungin eteläisessä syrjässä on suuri Zappeion niminen näyttelyrakennus, joka on Zappas-veljesten kustantama. Sekin on valkoisesta marmorista kokoon saatu. Tämä rakennus avattiin 1888 yleis-kreikkalaisella näyttelyllä. Zappas-veljesten tarkoitus oli, että rakennuksesta tulisi pysyväinen koti alituiselle kreikkalaisen teollisuuden näyttelylle. Se näyttely, joka siellä nyt oli, muistutti suurella määrällä meidän kotimaista teollisuutta. Etenkin kankaat ja ryijyikutomukset, sillä täälläkin näytti kutomateollisuudella olevan suuri sija. Kipsiteoksia, jäljennöksiä vanhoista veistoksista sekä uusiakin oli myös koko joukko nähtävänä, vaikkei tämä teollisuus mielestäni ole Kreikassa kovin pitkälle ennättänyt. Puusepän teoksia ei voi

kiittää; miten olisikaan puusepänteollisuus voinut edistyä maassa, jossa puuta löytyy niin vähän kuin Kreikassa. Metalliteollisuus näyttää olevan vielä kerrassaan kapalossa. Mutta viinin ja väkiviinan valmistuksen alalla tehdään suuria edistyksiä, ja epäilemättä olivat näitten tavarain sekä tupakan osastot näyttelyn parhaat. Kreikkalaista tupakkaa kiittävät oivalliseksi kaikki polttajat.

Yleensä antaa näyttely kreikkalaisesta teollisuudesta sen käsityksen, että se vielä haparoi ensi askeliaan. Tehdaita on maassa vähän, ja käsiteollisuuteen ei ole halua.

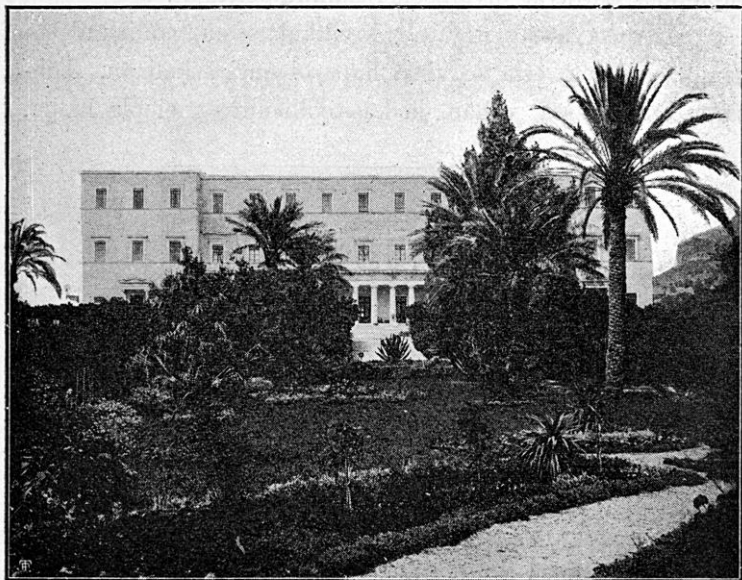
Kirjasto.

Atheenassa tapaa kuitenkin erittäin hyviä suutareita ja hyvää nahkaa.

Uusi teatteri, joka tietysti on yksityisillä varoilla rakennettu, on suurenlainen, vaikka köyhästi koristettu. Pörssi, joka sijaitsee lähellä sitä, on vankka ja hyvä rakennus.

Kaikki ne julkiset rakennukset, jotka Atheenassa on valtion kustannuksella aikaan saatu, ovat verraten vähäpätöisiä niitten palatsien rinnalla, joita yksityiset ovat rakennuttaneet. Edustajakamari, joka sijaitsee Stadionin kadun varrella pienellä torilla, on verraten yksinkertainen

rakennus. Ministerivirastot eivät ensinkään herätä huomiota. Kirkot ovat yleensä vähäisiä ja vähäpätöisiä, katedraalikaan, joka on rakennettu tämän vuosisadan keskivaiheilla monen kymmenen pienen kirkon raunioista, ei erityistä mainitsemista ansaitse. Yksityisistä rakennuksista ovat komeimpia hotellit, joita Ateenassa on kymmeniä.

Kuninkaallinen linna ja puisto.

Kuninkaallinen linna rakennettiin 1830 luvulla, kun saatiin kuningas. Se on kolmenkertainen ja valkoisesta marmorista rakennettu, mutta marmori on, tuhmaa kyllä, maalattu keltaiseksi, ikäänkuin se ei luonnostaan saisi parempaa väriä. Linnan ulkopuoli on köyhä koristuksista, ja sisäpuolesta sanotaan samaa.

Linnan takana on laaja kuninkaallinen puisto, joka Otto-kuninkaan aikana perustettiin aivan karuille maille.

Se on ainoa suurempi puisto, mitä Atheenassa on, ja osottaa, mitä ihmeitä Kreikan taivaan alla saa menestymään, kun vaan kastamisesta huolta pidetään. Puuttomassa Attikassa on se kuin keidas erämaassa. Ne olivat nautintorikkaimpia hetkiä, mitä Atheenassa vietin ne hetket, jotka käyskentelin tämän puiston siimeksessä. Puisto on kuuluisa komeista palmuistaan, joitten varsia rehevät köynnökset peittävät paksuun tuppeen. Käytäviä risteilee sinne tänne, milloin paartaen pientä allikkoo, jonka rannoilta kilpikonnat säikähtäen mukeltavat veteen, milloin syven-tyen tummaan kypressimetsään, tai nousten jollekin pienelle kallionnyppylälle, josta tarjoutuu puitten lomitse näköala joko siniselle, korkealle Hymettokselle, jonka seinä vallitsee koko kaupungin, taikka merelle, joka ulapoineen, vuoriniemineen ja laivoineen siintää Faleronin takaa.

Puiston takana kohoo kaupungin laidassa kruununprinssin uusi palatsi, joka vielä on keskentekoinen. Sekin on valkoista marmoria ja koristettu veistoteoksilla, jotka kuitenkin eivät ole kovin kauneita. Tämä palatsi on tikkuna kreikkalaisten silmissä. Tähän saakka on kruununprinssi asunut Perustuslain torin vieressä verraten hyvinkin hauskan näköisessä talossa, jota kreikkalaiset pitävät semmoiselle herralle aivan riittävän hyvänä; mutta hän on asunut — hyryllä. Sen jälkeen kuin hän vaimokseen sai Saksan keisarin sisaren, piti hänelle rakennettaman uusi palatsikin.

Ensimmäinen työ pohjoismaalaiselle, joka Atheenaan saapuu, ja keväämmällä sen katuja kuljeksi, on sinisten silmälasien hankkiminen. Ilman niitä eivät heikot silmät kestä. Kadut eivät ole kivistä, vaan jonkinlaisesta kivi-vierrosta, joka kulkijain jaloissa ja vaunujen pyörissä vähitellen rikkoontuu hienon hienoksi valkoiseksi pölyksi.

Kun aurinko alkaa paistaa koko terällään ja keskitaivaalta, niin koskee kadusta heiastuva valo silmiin niin kipeästi, että ilman laseja tuskin sietää niitä raollaan pitää. Kuta kauemmaksi kevät ennättää, sitä sietämättömämmäksi tulee valo. Kun sataa, niin liukenevat kadut valkoiseksi liisteriksi, joka tarttuu anturoihin niin vietävän kovaan, että se pitää teräaseella kaappia irti. Se tahraa kaikki, mihin vaan sattuu. Kuivalla säällä ja tuulella pöly taas lentää yhtenä pilvenä, tukkien sieraimet, silmät, narskuen hampaissa, peittäen kaikki vaatteet vaalealla harsolla. Mutta jos siitä kulkijoille onkin haittaa, niin on tuosta pölystä hyötyäkin toisille. Sillä elävät ne lukuisat saappaanpuhdistajat, joita Atheenassa on joka kadun kulmassa ansaitsemassa viisistä leptoista ensimmäistä miljonaansa. Perustuslain torin yläsyrjään saattaa harjamiehiä otollisina päivinä kokoontua pari kymmentä yhteen riviin. Jokaiselle ohikulkijalle he koputtavat harjalaatikoitaan, huutavat ja viittoavat, kääntääkseen ohimeneväin huomiota puoleensa.

Laskiessamme Perustuslain torilta syvemmälle kaupunkiin kuljemme ensinnä pitkin Hermeen katua, jonka varrella suurimmat muoti- ynnä muut korutavarain kaupat ovat. Sen varrella asustavat myöskin kultasepät. Mutta enimmäkseen Hermeen kadun varrella kaupitellaan ulkomaisia tuotteita, jotka Atheenassa korkeain tullien ja halpa-arvoisen rahan vuoksi ovat sangen kalliita. Aiolon kadun varrella, joka leikkaa edellistä, saattaa taas ostaa useimmat semmoiset tuotteet, joita Atheenassa itsessään valmistetaan. Sen varrella ovat Atheenan monet ja hyvät suutarit. Stadionin katu on taas varrelleen saanut Atheenan useimmat pankit.

Näiltä valtakaduilta ei tarvitse astua kuin yhden askeleen syrjään, niin olemme kohta syrjäkaduilla, joilla

mitä kansanomaisin elämä vallitsee. Puodit muuttuvat äkkiä pieniksi ja vaatimattomiksi, ja yleisö on sen mukaan. On muutamia katuja, joitten varrella myydään ainoastaan lahdattuja elukoita. Teurastajat ripustavat aikaisin aamulla tapettujen lehmäin, lampaiden ja vuohien veriset ruumiit riippumaan puotinsa edustalle ja leikkelevät niistä ostajille kappaleen semmoisen, kuin kukin tarvitsee. Veri valuu elukan kuonosta maahan, valuu pienenä purona katuojaan muun veren sekaan. Koko katu hohtaa punaiselta. Tässä käyvät emännät ja isännät koppiensa kanssa tunnustelemassa ja valitsemassa, mutta minä koetan kiiruuman kautta päästä vastenmielisestä näytelmästä erilleni.

Hauskempia kuin teurastajain myymälät ovat hedelmäpuodit, joita on tuhkatieheässä. Vesi tulee suuhun, kun ajattelee niitä aarteita, joita siihen on kasattuna ja joita muutamalla pennillä voi ostaa enemmän kuin syödä jaksaa. Appelsiinit ovat niin herkullisia, ettei meillä pohjolassa ole siitä aavistustakaan, ja niin tuoreita, että niitten uhkuvaa mehua saattaa melkein juoda, kun on kuoren avannut. Valkoista sipulia, jota pidetään palmikkokimpuissa, rakastavat kreikkalaiset kovasti, ja se onkin hedelmäkauppiaan päätavaroita. Kirsikat, sitruunat, viikunat, aprikoosit, kukapa voi nimittää kaikki ne tuotteet, joita täällä on runsaat kasat . . .

Muutoin on Atheenan pienemmillä kaduilla elämä samanlaista kuin etelämaissa yleensä. Sateen jälkeen toisjalkainen suutarirähjä pistää ulos nokkansa ahtaasta vastaspahasestaan, tuoli toisessa kourassa, kenkä toisessa, katsastaa ilmaa ja siirtyy sitten trotoaarille neulomaan. Pörröpäinen oppipoika kantaa pöydän kaikkine moninaisine suutarinvehkeineen ja pikinatturoineen perässä. Samalla lailla tekevät kaikki muut suutarit, sillä hauskempi on

pistellä ja neuloa, kun saa samalla vaihtaa sanan naapurien ja ohikulkevain tuttavain kanssa. Ne käsityöläiset, jotka eivät voi verstastaan kadulle siirtää, avaavat kaikki ovet ja akkunat saadakseen raitista ilmaa. Tuossa heiluttaa seppä moukariaan lyöden hehkuvaa rautaa, jotta säkenet sinkoilevat kadulle, tässä vääntää vaunumestari pyöränvannetta paininpuuhun, taikka sovittelee liimattuja puita pihteihin. Lökkisepät räiskyttävät rämiseviä peltejään, ja tähän elämään sekaantuu maalaisten ääni, kun he huutelevat kaupunkilaisille tavaraansa, mikä maitoa, mikä viiniä, mikä jotain muuta, seisahdellen tuon tuostakin ja katsellen akkunoihin, eikö sieltä joku emäntä, taikka soma palvelustyttö merkillä osota hänen tavaraansa haluvansa. Jokainen kauppias, joka aasineen verkalleen liikkuu eteenpäin, on oikea Stentori. „Hyvää maitoa! . . . Hyviä appelsiineja! . . . Valkoisia löökkejä!“ j. n. e. hän huutaa jylhän voimakkaalla äänellä ja venytellen tavuita.

Taajassa on kahviloita, mutta millä kaikkien näiden kahvilain omistajat elävät, se on minulle arvoitus. Tokko ainakaan voitoillaan? Atheenalainen juo kupin kahvia, maksaa siitä kymmenisen lepta, ja lopun päivää tyytyy hän veteen. Juomarahaa hän ei anna ensinkään kurjan näköisille viinureille, jotka lennättelevät pöytiin pieniä kahvikupposia. Varmaan kahvilain isännät pitävät liikettä vaan huvikseen, sillä heidän tienestinsä ei voi olla suuri. Huvia se kyllä on, kun saa aamusta iltaan kuunnella politiikkaa, josta kreikkalaiset, niin vakuutetaan, voivat keskustella vaikka tuomiopäivään saakka.

Turkkilaisen vallan ajalla oli Atheenassa basaari, jossa kaikenlaista kirjavaa itämaan tavaraa pidettiin kaupaksi, mutta tämä on nyt suurimmaksi osaksi hävitetty. Tuskin saa enää ostaa tuota kaunista kirjavaa kansallis-

pukuakaan, taikka edes niitä punatupsuisia pieksuja, joita matkailijat niin halusta vievät muistona kotimaahan.

Atheena on jo siksi suuri ja laaja kaupunki, että

Themis jumalatar.

uudenaikaiset katukulkuneuvot siellä alkavat kannattaa. Useimpia pääkatuja pitkin kulkevat raitiotiet, joitten vau-
nuja pienet, mutta sitkeät hevoset vetävät. Issikoilla on

landau-vaunut ja kaksi hevosta. Hallitus oli ottanut kaikki hyvät hevoset sotatarpeiksi, ja surkeita, säälistävän huonoja kaakkeja oli jäänyt niitten sijaan. Useimmilla oli polvet köytetty nahkoilla, jotteivät kompastuessa menisi rikki. Muutamat hevoset olivat niin heikkoja, että ainoastaan alituisella piiskaamisella saatettiin pitää niitä hiljaisessa juoksun hölskytyksessä. Kreikkalaisilla ei näy olevan sen enempää kuin etelämaalaisilla yleensäkaan sääliä eläimiä kohtaan. Aasian selkään säilytetään kuormaa niin paljon kuin suinkin mahtuu, ja lisäksi usein ajaja itse vielä nousee kuorman päälle, jotta pieni juhta notkuvin jaloin teputtelee tietä pitkin. Pojat kantelevat jaloista eläviä hanhia kaiken päivää ajattelematta, että tämä luonnoton asema on linnulle tuskallinen.

Nämä olisivat pääpiirteitä uuden Atheenan ulkomuodosta. Liike sen katuloilla vaihtelee paljon vuodenaikain ja päivän tuntien mukaan. Muukalaiset matkailijat saapuvat enimmäkseen talvella ja keväällä; kesällä on kuumuus niin ylenpalttinen, että se on itse maanasukkaillekin kiusallinen. Heinä- ja elokuussa on Atheenassa keskilämpö noin 26° C. Silloin atheenalaiset panevat puoli-päivän jälkeen nukkumaan, riisuvat oikein vaatteet päältään ja makaavat ohi kuumimman osan päivää. Illan suussa, kun aurinko alkaa laskeutua yhä likemmä Parnes vuoriston kauniita kukkuloita, ja läntinen taivas kellastuu ja kuparoituu, purkautuu joka talosta väkeä kaduille, jotka tuokiossa ovat mustanaan pakinoivaa ja seurustelevaa rahvasta. Kahviloista kannetaan Perustuslain tori täyteen tuoleja ja pieniä pöytiä, joitten ääreen kansalaiset ryhmittyvät. Toiset lähtevät kävelemään esplanaadille, joka linnan sivu vie Zappeionille ja Olympieionin ihanille temp-

pelin raunioille, vaikkapa Akropoliille, jos mieli vielä kauemmaksi kulkea.

Molemmiin puolin esplanaadia, jota toisella puolella kuninkaallinen puisto komeine puineen reunustaa, toisella puolella taas lähettiläitten ja kruununprinssin palatsit, käy leveät trotoaarit ja akaasiakujat, joitten hennot vihannuudet ilahuttavat silmää. Esplanaadilla näkee nyt Atheenan nuoren maailman, nuorukaisia ja neitosia viehättämässä toisiaan. Sieviä univormuja ja koreita toaletteja liikkuu siinä kirjavanaan, ja helmat liehuttelevat ilmaan keveitä pölypilviä. Tässä on hyvä tilaisuus tutkia kaupunkilaisia. Miehet ovat enimmäkseen helpposen näköisiä, ja melko lailla pettyy se, joka odottaa täällä näkevänsä naisten kesken noita helleeniläisiä kauneusihanteita, joita olemme tottuneet veistoksista ihailemaan. Ei liene niitä vanhoinakaan aikoina joka oksalla istunut, ja nyt ne ovat käyneet vielä harvinaisemmiksi. Maaseuduilla näkee useammin noita jumalattaren vartaloita ja säännöllisiä kasvoja, jotka ehdottomasti vetävät puoleensa. Kaupungeissa taas näkee paljon slaavilaisia tyyppejä, niinkuin luonnollista onkin, koska nykyisiin kreikkalaisiin on niin paljon slaavilaista verta sekaantunut.

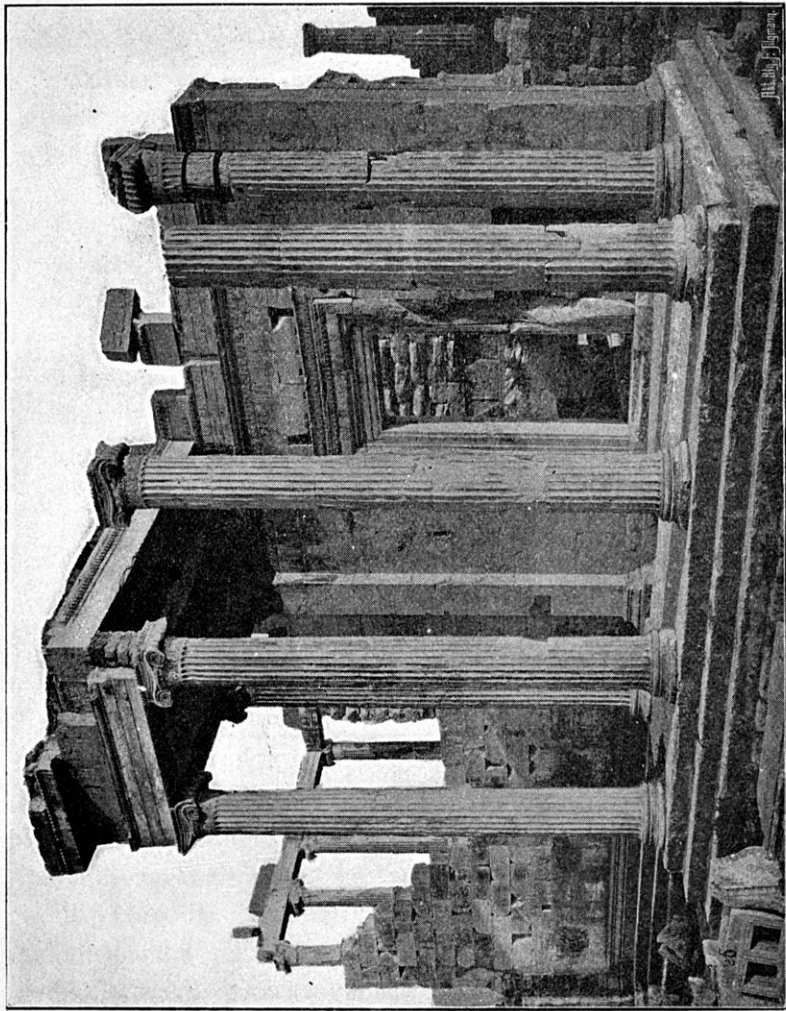
Atheenan ympäristöistä vielä sananen.

Niitä nähdäksemme nousemme Akropoliille, tuolle uljaalle linnavuorelle, joka vallitsee koko kaupungin. Partheonin itäisellä puolella on pieni puoliympyrän muotoinen belvederi, josta koko Atheena näkyy kuin kartalla allamme. Kuninkaallinen linna ja monet muut rakennukset loistavat vastaamme. Hauska on näin päältä päin katseella seurata Aiolon katuja vilkkaan liikkeensä kera, ynnä sen jatkoa, joka puurivineen kahden puolen jatkuu kaupungista yhtä suoraa Attikan lakeudelle. Vastapäätä Akro-

polista, kaupungin toisella puolella näkyy toinen vielä korkeampi kukkula, Lykabettos, jolla kreikkalaisen luostarin valkoiset muurit kimaltelevat päiväpaisteessa. Luoteessa rajoittaa näköpiiriä Parnesin mahtava vuoristo, koillisessa taas Pentelikon, joka jo vanhasta ajasta saakka on tunnettu marmorilouhoksistaan. Näin kauas loistavat valkoiselle nuo louhokset, joitten historiallisesta kivistä kaikki Atheenan jalot muinaisaikaiset rakennukset melkein järjestään on rakennettu, suuri osa sen kuvapatsaista veistetty. Kaon puolella valtaa kaupungin koko taustan harmaan punertava Hymettos, jonka rinne näyttää olevan aivan vieressä, vaikka sinne kestää tuntikausia astua.

Vielä kauniimpi luonnon puolesta on näköala merelle päin, jota nauttiaksemme siirrymme joko Propyleitten siiville, taikka johonkin Erehteionin kukistuneitten marmoripatsaitten tyvelle istumaan. Näköalaa Salamiin saarelle ja Korinthoon kiitetään väriensä puolesta, että se on maailman kauneimpia. Ensi päivinä, jotka Ateenassa oleskelin, peitti sinervä auer etäisyydet, masentaen värit lakeudella ja merellä. Vaan tuli sitten muutamia päiviä, joina sää oli kirkasta ja läpikuultavaa, ja silloin en voinut kyllin ihailla sitä vivahdusten hienoutta ja rikkautta, joka eteeni levisi.

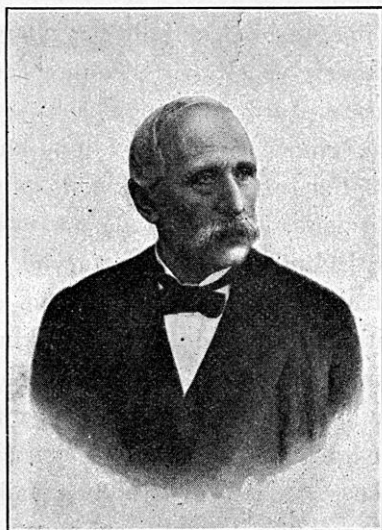
Attika on kuivaa maata, se ei näytä voimakkaan vihantoja pintoja. Mutta vaikka värit ovat kuivia, niin ovat ne sen sijaan sitä hienompia. Öljypuumetsät antavat lakeudelle vaalean viheriäisen pohjavärin, johon viinitarhat taikka kypressilehdot ja vainiot sekottavat omia vivahduksiaan. Laakson vihannasta pohjasta alkavat vähitellen kohota vuorien kaltaat, joille ei kastelu eikä viljelys vielä ole ennättänyt vihannuutta levittää. Ne hohtavat ruskealle, sillä aurinko alkaa jo kuumalla terällään polttaa

Erechtheion, länsipuolelta.

ruohon, jota niukalta kasvaa niitten rinteillä. Korkeammalla täplittävät pensaikot niiden kupeita tummemmalla värillä. Muutamissa kohdin näkyy mäntymetsiäkin, mutta ne ovat hyvin harvinaisia.

Meren puolella on Faleron noin kuuden kilometrin päässä, mutta näyttää olevan paljon lähempänä. Sen edustalla makaa ankkurissa kuusi ulkomaalaista sotalaivaa, jotka

Miljonapohatta Averov.

on lähetetty kuningasta suojelemaan kapinaa vastaan. Tässä rauhallisessa maisemassa tuo varokeino tuntuu niin joutavalta. Laivoilla on alati höyry vireillä, sillä Faleronin ankkuripaikka on kovin epävarma, se kun ei lainkaan suojaa eteläisiä, eikä kaakkoisia tuulia vastaan. Jos näiltä ilmansuunnilta myräkkä nousee, niin on koneet heti pantava käymään, jotteivät laivat ankkurineen aja rannalle. Oikein kovalla tuulella ei auta muu, kuin lähteä merelle,

taikka hakea jostain saarien suojaa. Faleronin vieressä välkkyi oikealla puolella Piraio, jonka vilkkaasta liikkeestä ovat todistuksena suitsuvat tehtaan tornit, sekä tavan takaa kiitävät junat. Piraio on Kreikan suurin sekä kauppa- että tehdaskaupunki. Näiden takaa silmä kohtaa Salamiin ruskeat vuoristot, ynnä sinisen meren, ja kaikkien etäisimpänä Peloponneson vuoret, jotka epämääräisinä haamottavat esille autereista. Etelää kohti aukenee laaja Aigeian meren ulappa, jolla höyrylaivoja menee ja tulee, sekä maalaisia veneitä risteilee punaisine purjeineen.

Atheenasta pääsee Piraioon sekä rautatietä että höyryraitiotietä, mutta hauskempi on kulkea ensinnä höyryraitiotietä Faleroniin ja sieltä joko purjehtia, taikka jalan astua Piraioon. Raitiotiejuna möyryää kaiken päivää Atheenan kaduilla, kauan ei tarvitse odottaa uutta junaa, jos sattuu yhdestä myöhästymään. Ensinnä ajaa huristetaan pitkin kaupungin katuja, pitkin akaasiaesplanadia, ohi kuninkaallisen puiston, Zappeionin ja Olympeionin, jossa kerran seisoi Kreikan suurin temppeli, mutta nyt ainoastaan jättiläispilareita, joitten vahvat varret ja korinttilaiset kapiteelit herättävät kaikkien matkustajain ihastusta. Tästä lomasta näkyy uuden stadionin pää. Tämä rakennus, jossa pari vuotta takaperin olympiläisiä leikkejä koetettiin uudistaa, alkaa nyt lähestyä valmistumistaan. Averov, tuo rikas Aleksandriassa asuva kreikkalainen pohatta, on sitä varten jonkun miljonan lahjoittanut. Leikeiksi se ei ennättänyt valmiiksi saada, marmoripeitos jäi tekemättä. Nyt on kaikki alemmat portaat tuossa avarassa avoteatrissa päällystetty marmorilla, jota vastoin ylemmät portaat tehdään muusta halvemmasta kivistä. Averovin kuvapatsas on rakennuksen päähän asetettu.

Kaupungin laidasta alkaa heti tuo karu attikalainen maaperä, jossa ei mitään näy kasvavan. Ne laihot, joita siihen on kylvetty, eivät sängestä päättäen ole runsasta satoa antaneet, ja öljypuut ovat huonomman näköisiä, kuin muualla. Suureksi osaksi lienee tämä hoidon puutetta, ja keinotekoisella kastelulla voisi luultavasti paljon aikaan saada. Ilissos joki, jonka uoman yli lyhyt silta vie, on kokonaan kuivunut. Sanotaan, että uomaan kaivettuihin kuoppiin kuitenkin heti ilmaantuu vettä. Varmaan on Kreikka ennen, kun metsiä ei vielä oltu näin lopen hävitetty, ollut paljon tuoreempaa maata, ja ehkä saataisiin metsiä istuttamalla maan ilmanala uudelleen kostumaan. Attikan lakeuden lävitse juoksee toinenkin joki, Kefissos, jonka uomassa ei myöskään paljon vettä näy. Mutta se on kuivana toisista syistä. Sen vedellä kastellaan nimittäin suurta öljypuumetsää, joka peittää lakeuden keski-osaa. Pieniä kanavoita myöden johdetaan vesi puitten juurille, joita ympäröi matalat mutavallit, ja salvataan siinä seisomaan, kunnes ahnas maa vetää sen sisäänsä juurille ravinnoksi.

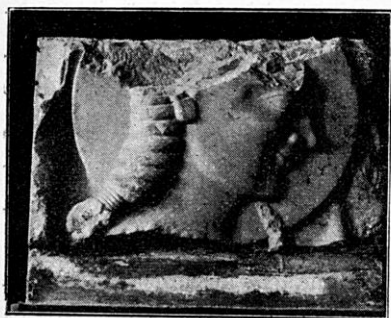
Parikymmentä minuuttia kestää matka Faleroniin, jonka hiekkarantaa vastaan Aigeian meren aallot säännöllisessä tahdissa murtuvat. Faleron on atheenalaisten huvittelupaikka. Kesällä saavutaan sinne viileämpään ilmaan, huolimatta siitä, että paikka ei olekaan terveellinen, siinä kun liikkuu paljon kuumeita. Faleronissa on muutamia suurenlaisia hotelleja ja kesäteatri, joka kuitenkin oli sodan vuoksi suljettu. Kaksi suurenlaista uimalaitosta on rannikolla. Kreikkalaisten mielestä vesi vielä oli liian kylmää, vaikka se oli noin 20 astetta! Se oli niin suolaista, että silmissä kirventeli, ja ruumis peittyi ohuella suola-kerroksella, jos sai vapaasti kuivaa. Faleron ei vielä ole

sanottavasti viihdykäs paikka, mutta varmaan se aikain kuluessa paljon voittaa. Siellä on tuo sama puuttomuus, joka Kreikassa kaikkialla herättää kaipauksen tunteita. Viime vuosina on aljettu puita istuttaa, ja kun nämä istutukset ennättävät kasvaa, niin on Faleronissa kyllä varjoa ja vihannuutta.

Faleronista on pari kilometriä matkaa Piraioon. Jos Faleron on hiljainen paikka, niin on Piraio sitä vastoin liikkeen, metelin ja hyörinän pesä. Sen satama tarjoo erinomaisen vilkkaan ja värikkään kuvan. Siellä näkee aluksia kaikista Aigeian meren maista ja saarista, kirjavia pukuja, ja monenlaista naamaa.

IX.

NYKYISET HELLEENIT.

Diskoksen heittäjän pää.

albaanit ovat heihin vertaan sekottaneet, niin otaksutaan kuitenkin, että helleeniläinen rotu on sekotuksessa pitänyt puoliansa.

Paljon luonteenomaisia helleeniläisiä kasvoja näkee-kin, etenkin maaseuduilla, jota vastoin kaupungeissa on runsaammin sekanaamoja. Mutta helleeniläisestä perijuu-^{de. helleeniläistä}restaan huolimatta ovat nykyiset kreikkalaiset monessa suhteessa huonontunutta rotua. Mitenpä muuten voisi-kaan olla niin pitkään ja kovain koetteluksien jälkeen. Kovan onnen aikoina ovat varsinkin luonteen huonot puo-

Tiedemiesten kesken on ollut monta ja osasta kiivastakin väittelyä siitä, ovatko Kreikan nykyiset asujaimet ensinkään vanhain helleenien jälkeläisiä. Tämä kiista näkyy päättyneen kreikkalaisten eduksi. Vaikka monet valloittajakansat, etenkin slaavilaiset ja

let päässeet kehittymään. Rahvas joka niin usein on saanut kärsiä raa'an ylivallan sortoa, kunnioittaa älykästä viekkautta yli kaiken. Kreikkalaisen mielestä on ihmisen ensimmäinen vika tuhmuus.

Olkoon niin, mutta silloin on käsite laajennettava niin, että kreikkalaiset itsekkin pääsevät siitä osallisiksi, kerskaileminen, suuret luulot, epäluotettavuus ja mitä suurin kevytmielisyyys on luettava luonteen tuhmuteen. Kreikkalaisissa ei näytä olevan järjen tuhmuutta ensinkään, mutta näitä muita vikoja sitä enemmän.

Kerskaukseen, joka nykyisissä kreikkalaisissa ensimmäiseksi herättää huomiota, on, paitsi luontaisia taipumuksia, syynä Europan imartelu ja tuo muinaisajan historia, jota ei väsytä ihailemasta. Helleenit vetoovat kaikissa puheissaan ja kirjoituksissaan vanhan ajan sankareihin, pitävät itseään Leonidaan, Themistokleen, Miltiadeen jälkeläisinä, melkein pä pojan poikina. Atheenan ja Spartan historia on heidän historiansa, he kuvailevat omistavansa samat avut, kuin nuo vanhat sankarit, kuvailevat maataan vielä nytkin samanlaiseksi sivistyksen ja valistuksen kodiksi ja etuvartijaksi, kuin vanha Kreikka oli. He ovat helleenejä, turkkilaiset barbaareja. Siitä ihailusta, jota ulkomaat omistavat heidän maalleen ja ihanille muistomerkeilleen, he anastavat suuren osan. He eivät muista, että vanhan ja nykyisen Kreikan välillä on parin vuosituhannen kuilu, jonka kuluessa kansa on kokonaan vieraantunut entisyydestään, jonka ajalla he eivät ole voineet mitään näkyväistä aikaan saada. Noiden kaikkein vanhimpain ja uusimpain rakennusten välillä ei tosiaan ole muistomerkkejä, kuin joku venetsialainen linna tai turkkilainen minareetti.

Viime sota on osottanut, minä onnettomuutena kreikkalaisille ovat heidän suuret luulonsa. He tosiaan elivät siinä vakuutuksessa, että menettäisivät hyvän tilaisuuden, elleivät sotaa alkaisi. He luulivat, että Turkki ilman suurta vaivaa nytistettäisiin. Hämmästys oli suuri, kun kävikin päin vastoin. Mutta on hyvin mahdollista, että opetus jo on unohdettu.

Kreikkalaisilla on laajat kansalliset pyrkimykset, niin kuin sanomalehtien kertomuksista on näihin aikoihin tullut kaikkien tiedoksi. He tahtoisivat yhdistää kuningaskuntaansa kaikki Turkin maakunnat, joissa on helleeniläinen väestö, sekä vihdoinkin valloittaa itse Bysantsion ja tehdä siitä helleeniläisen valtakunnan pääkaupunki. Olisiko Itämailla onneksi, jos niin kävisi? Siinä kysymys, johon ei voida ehdottomasti myöntää, vaikka turkkilaisvaltakunnan loppu onkin niin hartaasti toivottava. Jos kaksi miljoonaa kykenee niin suurta häiriötä aikaan saamaan Itämailla, niin mitä onkaan odotettava neljältä tai kuudelta miljoonalta? Pyyteet kasvaisivat sitä myöden kuin valtakina. Eikä kreikkalainen kansa ole niiden vuosikymmenien kuluessa, jotka kuningaskunta on pystyssä ollut, osottanut itsellään olevan kykyä itseään hallita. Tiedämme vereksistä kokemuksista, kuinka sen yleiset asiat kaikki ovat rappiolla. Helleeneillä ei ole koskaan ollut sitä kykyä, että olisivat voineet perustaa suuria pysyväisiä valtakuntia. Vanhaan aikaan oli pieni Kreikka jaettuna yhtä monen valtakuntaan, kuin siinä oli kaupungeita. Tosin ei silloin ollut samanlaista kansallisliikettäkään, kuin meidän aikana.

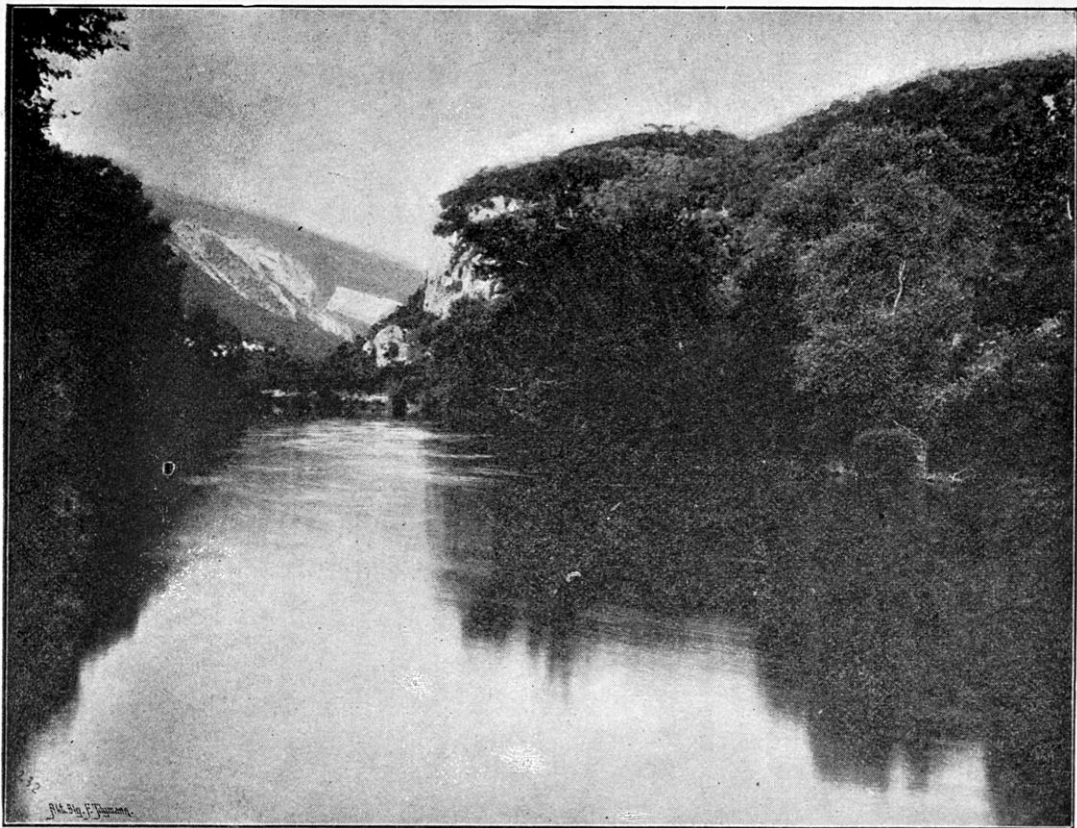
Niin mielellään kuin Europa kannattaisikin helleenien kansallisia pyrinnoita, niin on asialla toiselta puolen vaaransa ja vaikeutensa. Helleeniläinen kysymys on

pulmainen asia, joka jää tulevaisuuden ratkaistavaksi. Sodan jälkeen ovat kreikkalaiset etenkin raha-asiainsa sortumisen vuoksi joutuneet semmoiseen heikkouden tilaan, ettei heidän puoleltaan liene ensi aikoina mitään pelättävää, vaikka rohkeutta ja yritteliäisyyttä ei puuttuisikaan.

Olympon asukkailla oli vielä tämän vuosisadan alussa vanha taru, että taivas ja maa ennen yhtyivät heidän vuorellaan, vaan että ihmiskunnan huononnettua jumalat olivat paenneet äärettömään azuriin. Hämärät muinaistarinat ja pakanallinen taikausko, joka itsepintaisesti on säilyttänyt muutamia tapoja kaikkien vaiheiden läpi, ne ovat ainoa himmeä muisto, mikä rahvaalla oli mainehikkaasta entisyydestään. Helleenien nimityskin oli unohtunut ja kansa kutsui itseään romaijilaisiksi, roomalaisten valloittajain mukaan.

Mutta herättyään ja päästyään itsenäisiksi ovat kreikkalaiset kirjallisista lähteistä nopeaan korvanneet muistinsa unhotuksen. Kaikilla aloilla koetetaan palata klassillisuuteen ja hävittää niitä jälkiä, joita sortajat ovat jättäneet. Olen jo maininnut, miten turkkilaiset minareetit on revitty Atheenassa. Turkkilaisilta on kuitenkin jäänyt hyvin vähän rakennuksia, ja sillä alalla on repimisen työ sen vuoksi ollut helppoa. Sitä enemmän he ovat jättäneet jälkiä kieleen, jonka puhdistaminen on tuottanut helleenille suurta päänvaivaa. Sillä vähäpätöisinkin nurkka-asianajaja tahtoo nyt, kuten muuan kirjailija lausuu, puhua yhtä puhdasta kieltä, kuin itse Isokrates, eikä ole sitä sanomalehtimiestä, jolla ei olisi Thukydideen historia käsillä, kun hän kirjoittaa kertomusta vaaleista. Siitä hän tuon tuostakin ammentaa vahvistusta.

Seuraus näistä harrastuksista on, että rahvaan miehen on työläs ymmärtää kirjakieltä. Samalla kun kieltä

Tempelaakso Thessaliassa.

on koetettu palauttaa klassillisiin malleihin, on sitä koetettu rikastuttaa uusilla tekosanoilla, jottei tarvitsisi lainata länsimailta. Helleenit tahtovat tulla omillaan toimeen. Tämä vaikeuttaa muukalaiselle melkoisesti esim. sanomalehtien ymmärtämistä. Hänen täytyy sanakirjasta perätä semmoisetkin sanat, jotka tapaavat olla nykyisillä sivistyskielillä yhteisiä. Niinpä sanovat kreikkalaiset ministereitään „ipurgoiksi“, pääministeriään „prothipurgoksi“, amiraali on „navarkos“, eversti „sintagmatarkis“, j. n. e. Tykki on „tilevolon“, s. o. etäälle heittäjä, revolveri „polikroton“, s. o. monasti paukkuja, nenäliina „rinomaktron“, joka merkitsee liinaa nenän pyyhkimistä varten. Hou-suillekin, jotka eivät ennen kuuluneet kreikkalaisten pukuun, on täytynyt keksiä uusi nimi, „periskelis“, s. o. se mitä on säärien ympärillä, ja korsetista on tehty „stithodesmos“, rinnanpuristin. Mutta on koko joukko sivistys-sanoja, joita kreikkalaiset ovat voineet lainata hyvällä omallatunnolla, jopa ylpeydellä, nimittäin kaikki ne, jotka on tehty kreikkalaisista aineksista, telefoonit, telegraafit ja monet muut.

Kreikan kielimiesten kesken on kaksi suuntaa, toinen koettaa palauttaa kieltä klassillisuuteen, toinen taas kehittää romaijilaisesta kielestä kirjakieltä, jota kaikki voisivat ymmärtää. Nykyään on edellinen suunta ehdottomasti voitolla, mutta ei ole takeita siitä, eivätkö asiat tulevaisuudessa muutu.

Muuan oppinut kreikkalainen, Johannes Psikhari, jolla on etevän tiedemiehen maine muuallakin kuin kotimaassaan, on koettanut saada halveksittua romaijin kieltä kunniaan. Tuosta epämuotoisesta ja tutunomaisesta murteesta, joka on monivaiheisen historian tulos, kielestä, jonka mustalaisyöikut saattavat oppineet epätoivoon, joka tsher-

kessien ja kurdilaisten kielten kanssa on luettu niihin sian-saksoihin, joita ei ole sovelias kirjoittaa, siitä hän tahtois tehdä kirjakielen. Väsymättömällä uutteruudella ja oppineimmalla terävyydellä on hän esittänyt ne tieteelliset todistukset, joitten kautta hän luulee saavuttavansa opilleen tunnustusta. Hän on pienessä matkakertomuksessa koettanut kirjoittaa romaijin kieltä.

„Saattaisi häntä ehkä moittia“, lausuu Gaston Deschamps, jota se viehättää kauniiseen kuvaukseen koko maasta ja kansasta, „että hän on liian uskollisesti matkinut oliivin syöjäin ja rakin juojain murretta. Voisi sanoa, että hän koreilee rahvaan sananparsilla, samoin kuin hänen vastustajansa juhlallisella ja hienolla kielellä. Useat hänen puheenparsistaan näyttävät siltä, ikäänkuin ne ihmettelisivät, että ovat tulleet painetuiksi. Vakavimmatkin ajatukset saavat tuolla kielellä hieman lapsellisen ja naiivin värin, murteessa on ikäänkuin jotain sammaltavaa. Mutta samalla kuin siinä on jotain viekottelevaa, niinkuin aikaisin kypsyneissä pähkinöissä, on siinä karvas outomaku, niinkuin nuorissa hedelmissä, joitten happo koskee hampaisiin. Sen uutuus ei tosin ole suloutta vailla, mutta siinä ei ole kyllin voimaa. Sen vapaudella on nuoruuden viehätys, mutta myös toisinaan poikamaisuuden vallattomuus. Mutta järjetöntä olisi moittia kirjoittajaa aivan uuden kielen epävarmuudesta, vanhetessaan se varmaan on kypsyvä.

Kuitenkin kaikitenkin on tuo kirja sille, joka on elänyt tutunomaisessa kanssakäymisessä palikaarien kanssa, miellyttävää luettavaa. Se herättää hauskoja mielikuvituksia ja mietteitä, ei niin paljon sen kautta, mitä se sanoo, vaan enemmän sen tavan kautta, millä asiat sanotaan. Se tuoksuu vereksille oliiveille, vuohenjuustolle ja suola-

tulle kalalle. Noilta lehtilöiltä tapaa kreikkalaisen rahvaan puhutavan ja koko jokapäiväisen elämän, sen heränneen vilkkauden, sen paatoksen, joka on täynnä kujeellisuutta, sen epäluulon, innostuksen, rattoisan mielialan, jota eivät kamalimmatkaan kohtalot ole voineet kukistaa, sen filosofisen halveksivaisuuden tilapäisiä valloittajia kohtaan, jotka ovat istuttaneet telttansa sen perintömaille, sen ylpeyden muinaisuudesta ja iloisen huottamuksen tulevaisuuteen. Tulee ajatelleeksi maaseudulla tekemiään matkoja, jutteluita vanhain kippareitten kanssa, jotka iski-vät silmää alleviivataksaan pilapuheitaan, ja jotka käsis-sään pitivät ambrasta tehtyä rukousnauhaa, ikäänkuin ajan-vietoksi. Johtuu mieleen agogiaatin, muulin ohjaajan puheet ahtailla poluilla, kuivilla vuorenrinteillä, joilla niukka kanerva kukoistaa, tulee uneksineeksi vuoristokhaaneja ja niitten hartsille maistuvaa viiniä. Kuulen kaiun kleftiläisistä lauluista, pitkäveteisiä venytyksiä, jotka ovat rikkaita nenä-äänistä, taidokkaita, sulavia tremoloita, kohdalleen pantuja, haihtuvia pianissimoita. Se on omituista musiikkia, jolla juhlapäivinä fustanellapukuiset rakastajat viehättävät liikutettuja morsiamiaan. Lukija näkee, vaikkei kirjassa sitä erityisesti huomauteta, ennen kaikkea luonnon ihmeteltävän komeuden, ihanan taivaan, hiljaiset valot, jotka vienosti verhoovat monihampaisten vuorten harjanteita, levollisten vetten loistavat siniset pinnat, Arkipelagin kaikki, jotka, levittäen kaikki purjeensa liukuvat yli hymyilevään vetten kuin suuret linnut, etäiset saaret, jotka hohtavat malvan, seljan taikka amethystin sinelle; valon väikkymiset säteilevällä päiväpaisteella, ruusunkarvaiset hämämät, tähtikirkkaitten öitten selkeyden, koko tuon ihanan maan, jossa kaikki kutsuu riemuun, iloon ja suruttomuuteen.“

Tämä kirjanen, niin viattomalta kuin se näyttääkin, herätti kuitenkin kiivaita vastaväitteitä ja antoi aihetta vilkkaisiin kiistoihin. Sanomalehdet kirjoittivat artikkeleita Psikharin kirjasta, pilalehdet vääntelivät hänen naamaansa ja koettivat matkia hänen kieltään. Kuningaskunnan kouluissa on hänen teoksensa julistettu pannaan. Ainoastaan runoilijat mieluummin käyttävät tuota rahvaan kieltä, jolla he voivat vapaammin laulaa surujaan ja ilojaan, kuin keinotekoisella kirjakielellä.

Kaikilla muillakin kuin kielen aloilla on kreikkalaisten täytynyt alkaa alusta. Kun otamme huomioon heidän vilkkautensa, tottumuksensa vallattomaan vapauteen, joka ei tiedä säännöllisen esivallan siteistä, heidän juonikkaisuutensa ja sen vapaan parlamentaarisen hallituskoneiston, jonka he äkkiä saivat hoidettavakseen, niin on selvää, miks'eivät he ole valtiollisella alalla pitkälle joutuneet. Virkamiehet pitävät yleisiä varoja ominaan, ja puolueriidat ovat Kreikassa ainakin yhtä kiivaita kuin missään muualla. Kuinka intohimoisesti vaaleihin otetaan osaa maaseuduillakin, siitä olkoon todistuksena seuraava kirje, jonka muuan Triandafyllos Argyropulo Herran vuonna 1891 kirjoitti kuninkaalle kotipaikallaan tapahtuneen vaalin johdosta:

„Majesteetti!

Rosvo Uzulis, hallituksen ehdokkaan Panagopulon vaaliasiamies, on neljän rikostoverin kanssa väkivallalla raastanut seuraavat henkilöt vuoristoon: Konstantin Siametiin, Johannes Siametiin, Basilios Episkopoksen, Khristos Dinoksen, Konstantin Konbiunin, Konstantin Loritiin, Dimitri Siametiin. Muutamia päiviä ennen hän oli ryöstänyt vangikseen Georgios Zikaan. Nämä onnettomat, jotka kaikki ovat valtiollisia ystäviäni, ovat kotoisin Kara-

katzanasta. He tahtoivat äänestää puolestani. Mutta rosvo ei päästänyt heitä vapaiksi, ennenkuin hän oli saanut tiedon kilpailijani Panagopulon voitosta.

Sama rosvo on vaalipäivän aattona vienyt vuoristoon paimenet Athanasios Karakitzun, Dimitri Karakitzun ja viisi pukkia. Hän uhkasi tappaa paimenet, heidän perheensä ja koko karjansa, jos he lähtisivät alas kaupunkiin ottamaan vaaliin osaa. Ja siten olen menettänyt heidänkin äänensä, ja kun luen nämä yhteen yllä mainittujen ystäväini äänten kanssa, niin tekee se kaikkiaan kahdeksantoista ääntä. Ja kun ajattelen, että Panagopulo on voittanut minut vaan kolmellatoista äänellä!

Ja Panagopulon hyväksi on vielä Ferain demoksesta Volon maakunnasta kutsuttu tänne Almyroon Stefano Giannopulo, Nikolaos Dimopulo ja Georgios Konstantatopulo. Nämä henkilöt on samalla kirjoitettu Ferain ja Almyron vaaliluetteloihin. Viime vaaleissa he äänestivät Feraissa, niinkuin arkistoihin lähetetyistä pöytäkirjoista näkyy.

Minä vielä lisään, että Theodor Metropulo ja Giannakis Sutis ovat äänestäneet vastustajani puolesta, vaikka he ovat kuolleet. Samoin on Dimitri Konstantin, joka istuu vankeudessa, äänestänyt minua vastaan ystävänsä, erään Dimitri Nikolaan välityksellä. Niin ovat siis kuolleet ja rikoksente kijät saaneet äänestää hallituksen ehdokkaan puolesta. Kun lasken yhteen kaikki, niin olisi minun pitänyt voittaa vastustajani kahdeksalla äänellä. Minä vaadin kuninkaallisen komissaarin lähettämistä ja selitän tämän vaalin mitättömäksi ja lainvastaiseksi.

Minulla on kunnia, Majesteetti, vastapuolen onnettomana ehdokkaana Almyron vaalissa piirtää

Triandafyllos Argyropulo.“

Niinkuin yllä olevasta näkyy, on rosvoillakin vaikutusta Kreikan valtiollisessa elämässä. Kleftiläisyys ei ole kadonnut, vaikka sortajat onkin karkoitettu. Omasta maasta ovat kreikkalaiset tosin saaneet rosvoilun melkein kukistetuksi käyttämällä ahkeraan giljotiiniä, niin että siellä voipi matkustaa jotenkin huoletonna. Mutta ne, joita tämä ammatti huvittaa, lähtevät rajan taakse Rumiliaan. Siellä uskottomain saastuttamassa maassa on lupa tyhjentää täpötäysiä kukkaroita menettämättä siltä paratiisin osuutta. Kleftiläisyys on säilyttänyt valtiollisen luonteensa. Nuo rosvot eivät koskaan unhota edistää työnsä ohella helleeniläisyyden kansallisiakin tarkoituksia.

Kerrotaan kuuluisasta rosvopäälliköstä Athanasioksesta, „Thanasista“, joka kerran oli ampuu vangiksi saadun juutalaisen, että hän säästi raukan hengen ja vielä hyvittikin häntä, kun juutalainen passillaan todisti olevansa Kreikan alamainen.

Rosvot seuraavat suurimmalla mielenkiinnolla kotimaansa vaihteita ja palaavat aina miehissä ottamaan vaaleihin osaa. He menettelevät niin viisaasti, että saavat äänestyksen viisarin kallistumaan sille puolelle, joka on heille edullinen. Kun klefit ovat saaneet ehdokkaansa valituiksi, niin he melutta jälleen jättävät kotopaikat ja lähtevät työmailleen Rumiliaan.

Nuori kuningaskunta ei vielä ole kunnossa, mutta kuitenkin on se kaikkien helleenien ylpeys, kleftien, samoin kuin miljonapohattainkin, jotka ovat maailman suurkaupungeissa ansainneet itselleen suunnattomat omaisuudet.

Puolueriidat ja suurpoliittiset seikkailut ovat ehkäisseet maan kehitystä. Rautatieverkko on jäänyt pieneksi, ja sekin tärkeä linja, jonka pitäisi yhdistää Atheena ja

Larissa, ja josta viime sodassa olisi ollut niin paljon apua, on jäänyt lyhyeen pätkään ja saanut ruohoittua umpeen. Elinkeinojen hyväksi ei ole mitään tehty, maanviljelys on jäänyt alkuperäiselle kannalle. Jotenkin hyvä maantieverkko on kuitenkin saatu aikaan, vaikka monet kylät vielä saavat tyytyä aasin polkuihin. Metsänistutukset, joista Kreikalle voisi olla niin arvaamaton hyöty, ovat juonien vuoksi rauenneet tyhjiin, vaikka eräs saksalainen yhtiö olisi ottanut ne toimekseen. Miten huonolla kannalla raha-asiat ovat, sen olemme jo maininneet. Kultaa ei näe liikkeessä ensinkään ja hopeaa vaan nimeksi. Pienet vaihtorahat ovat kuparia, drakmat ja sitä suuremmat rahat paperia. Kun drakma nykyään on noin 60 pennin arvoinen, niin maksetaan Kreikassa 60 pennin seteleillä. Ahkerasta käytännöstä ovat nämä setelit niin kuluneet ja likaantuneet, että niiden arvoa ei erota mistään muusta kuin koosta. Kirjoitusta ei joskus hämännäköä sen rasvaisen saastaisuuden alta, joka seteliä peittää, ja joka tekee sen nahkeaksi kuin pergamentti. Mutta niitä olisi kai siltä hyvin vaikea väärentää, sillä en tiedä, millä muulla tavalla paperia voisi sillä tavalla liata, kuin näitä satain tuhansien hyppysissä kulkeneita seteleitä. Kymmenen drakman setelit saa leikata kahtia, ja kumpainkin puolisko käy viidestä drakmasta.

Miten vallanpitäjät joutuisivat pitämään huolta maan hyödystä, kun heidän kaikki voimansa kuluu vastapuoleen juonien torjumiseen, ja kun jokaisen uuden hallituksen ensimmäinen huoli on tehdä tyhjäksi, mitä edellinen on alkanut?

Kreikkalaisten on nyt onnettoman sodan jälkeen täytynyt tyytyä Europan holhouteen. Vaikka tämä on alentavaa, niin ei sitä voi pitää muuta kuin sekä oikeutettuna,

että hyödyllisenä. Valtakunnat ovat tietysti samoin kuin yksityisetkin velvolliset pitämään sitoumuksensa.

Monta katkeraa nöyryytystä on sota tuottanut heleneille. Heidän urhoollisuutensa maine on vararikon partaalla. Sodan jälkeen tulee esille yhä uusia seikkoja siitä pelkuruudesta, jota sotamiehet ja varsinkin upseerit ovat osottaneet. Miten on kansa, joka vapaudensodassa taisteli niin uljaasti, voinut menettää niin paljon kunnostaan? Kreikkalaiset ovat herkkiä vaikutuksille. Nykyinen sukupolvi, jonka ei enää ole tarvinnut elää alituinen kalma silmänsä edessä, niinkuin esi-isäin, on menettänyt kuolonhalveksumisensa. Kaupunkien asukkaiden luonne on varsinkin päässyt pehmenemään. He ovat enimmäkseen kauppiaita, liikemiehiä ja ammattilaisia, rahvasta, joka on jokapäiväisessä seurustelussa mammonan kanssa. Mutta pahaksi onneksi ovat juuri upseerit lähteneet tämän liikuvamman väestön keskuudesta, joka paremmin kuin maa-laiset on voinut pitää varansa ja hankkia itselleen edullisia paikkoja.

Kaikista arimmaksi on tietysti niiden helleenien nahka käynyt, jotka ovat ulkomailla hankkineet itselleen suuria rikkauksia, vaan kuitenkin pitivät velvollisuutenaan tulla vapaaehtoisina sotaan. Atheenan hotellissa, jossa asuin, oleskeli sodan aikana puolen tusinaa Marseillen kreikkalaisia, jotka olivat tulleet isänmaan edestä taistelemaan. Pari viikkoa olivat he kaikessa rauhassa oleskelleet hotellissa, vaikka kreikkalaiset taistelivat huonolla onnella sekä Thessaliassa, että Epiroksessa, syöneet, juoneet, hakkailleet neitosia ja puhuneet ranskaa. Kreikka näet oli kaikesta helleeniläisyydestä huolimatta heille liian moukka- maista kieltä. Nämä nuorukaiset olivat nättejä ja sieviä kuin vahanuket. Kun alkoi kuulua huhuja sodan loppu-

Megaralaisia tyttöjä.

misesta, niin oli heidän ensimmäinen ajatus panna toimeen ilotulitus. Ja eräänä aamuna nuo hienot herrat ilmestyivät hotellin seurustelusaliin puettuina ihka uusiin vapaaehtoisen univormuihin, jotka tietysti olivat kaupungin parhaalla räätäilillä teetetyt, ja joiden istumista tutkittiin sekä edestä että takaa. Muutamat olivat ottaneet punaisen ristin käsivarteensa. Näin sipsuttivat he sisään mammain, sisarten ja flammaan ihailtaviksi. Ylösrakentava näky! Kun tieto valtain sekaantumisesta oli aivan varma, niin vaihtoivat he vapaaehtoisten hamppu-univormut muukalaislegionan somempaan viheriäiseen verkaunivormuun. He kävivät harjoituksissa, puhuivat painettiäksiistä, ammunasta y. m. ja olivat muka juuri tekemäisillään sotaan lähtöä, vaikka koko maailma tiesi, että sota oli lopussa, eikä heillä ollut vähintäkään aikomusta lähteä matkaan.

Näillä ulkomaiden helleeneillä alkaa muutoin jo olla omat kansalaisoikeutensa. He vilkastuttavat suuressa määrin Atheenan seuraelämää. „Nuo rikkaat kreikkalaiset“, lausuu eräs matkustaja, „jotka ovat hakeneet onneaan pitkin maailmaa, ja vihdoin sen löytäneet Marseillessa, Newyorkissa, Manchesterissa tai Kalkutassa, nauttivat vaan puoleksi dollareistaan, ruplistaan tai louisdoreistaan, elleivät saisi hiukkasen kilistellä niitä korvaan kotimaahan jääneille helleeneille, jotka politikoitsevat ja syövät raakoja porkkanoita. Atheenalla ei ole syytä valitella heidän isänmaallisuuttaan. Sillä kokonaiset kadut somine palatseineen ja huviloineen ovat noiden komeutta rakastavain rahamiesten rakentamia. Kun tämä bojaarinen maahanmuutto alkoi, niin köyhät ja ylpeät atheenalaiset tekeytyivät, ikäänkuin he halveksisivat kaikkea tuota tuhlaavaisuutta, tekivät salaviittauksia Artakserkseen lahjoihin, Harpaloksen kultaan, Kimonin puutarhoihin, sekä jankka-

sivat joka päivä, että Aristides oli oikeamielinen ja Fokion moitteeton. Katupojat haukkuivat vastatulleita „Khryso-kanthareiksi“, se on kultaperhosiksi. Yliopiston professorit nimittivät heitä „heterokhthoneiksi“, muualla syntyneiksi, ja edusmiehet laativat lainkin, jossa julkiset virat ja niiden naurettavan pienet palkat vakuutettiin yksinomaan „autokhthoneille“, s. o. maassa syntyneille. Rahamiehiä tämä ostrakismi tosin alussa loukkasi, mutte he eivät siltä menettäneet rohkeuttaan. Ainoa keino rauhoittaa noita purevia politikoisijoita oli, niin he päättivät, hankkia heille tilaisuutta tupakoimiseen, syömiseen ja tanssiin. He kalustivat salonkeja, laittoivat kuntoon tupakahuoneita, kattoivat pöytiä kylmillä paisteilla, linnunpasteioilla ja viineillä, jotka olivat Parnesin, Marathonin tai Dekeleian tuotteita mieluisemmat. Atheenalaiset tulivat. Ensimmäiset, jotka näissä pidoissa kävivät, synnyttivät toisissakin halua. Ja niin on muutama kuppi teetä sulattanut säädyt ja kotiljongin vuorot, jotka ovat saattaneet puolueet läheisempään kanssakäymiseen, laimentaneet luokkavihaa.“

Kreikkalaisten kansallisuonnetta arvostellaan hyvin eri tavalla, ja arvostelun erilaisuus näyttää usein olevan rotujen mukaan. En ole kuullut kenenkään saksalaisen kreikkalaisia kiittävän, jota vastoin ranskalaiset ovat heitä kohtaan järjestään myötätuntoisia. Saksalaisten vastenmielisyyys tuntuu melkein vihalta, joka ei enää näe asioita puolueettomasti. Kreikkalaiset ovat taitavia kaupankävijöitä ja vaarallisia kilpailijoita saksalaisille, jotka koettavat saada itämaista kauppaa haltuunsa. Sama lienee syy, miksi kreikkalaiset ja juutalaiset ovat verivihollisia.

Hyvin monessa suhteessa kreikkalaiset muistuttavat meidän karjalaisia, ovat yhtä vilkkaita, iloisia, sukkelia ja

teräviä, ynnä taipuvaisia tieteisiin ja taiteisiin. Mutta orjuuden ajalla, jonka kumpainenkin kansa on saanut kestää, on heidän viisautensa muuttunut viekkaudeksi, alituisen pelko on opettanut heidät teeskenteleviksi. Samoin kuin karjalaiset ovat helleenitkin enemmän taipuvaisia kaupankäyntiin, kuin mihinkään muuhun, se ei ole työtä, vaan huvitusta. Ja kaupassa varsinkin ovat kaikki keinot luvallisia, henkilöt, jotka yksityisinä ovat kunnan miehiä, ovat kauppiaina suuria pettureita. Maine heidän petollisuudestaan on kuitenkin liioiteltu. Helleenien parhaita ominaisuuksia on tyytyväisyys, säästäväisyys, toimeentulo vähällä ja sitkeys. He evat lempeäluontoisia ja ystävällisiä, eikä heillä tunnu olevan verenvuodatukseen tai julmuuteen ensinkään luontaisia taipumuksia, kuten esim. italialaisilla. Ne julmuudet, joita vapaudentaistelussa niin viljalta harjoitettiin, olivat kamalien kärsimyksien kosta. Helleeneissä on muutamia hyvin omituisia puolia, joita kaikki matkustajat ovat ihmetelleet. Niinä päivinä, jolloin Ateenassa odotettiin vallankumousta, olivat kadut täynnä kansalaisia, joiden levolliselta huolehtukselta muukalainen ei aavistanut mitään pahaa. Mutta tyvenen pinnan alla saattoi kuohua tulivuori, joka millä hetkellä tahansa olisi voinut puhjeta purkaukseen. Heissä on paljon tulisuutta, mutta samalla paljon flegmaa. Harvoin he menettävät selvän tietoisuuden teoistaan, vallan itsensä yli ja kylmän tasaisuutensa. He keskustelevat levollisesti, ja kuitenkin vilkkaasti. Heistä ei aavistaisi, että pikaisuuden rikokset ovat Kreikassa tavallisimmat. Tavat ovat yksinkertaisia, siveellisyys kiitettävä.

Kovat opetukset ehkä helleeneistä vähitellen kuluttavat pois niitä ominaisuuksia, jotka ovat heidän pyrinöilleen suurimpana hättänä, ja syventävät kansan luon-

netta. He ovat kieltämättä erittäin sivistyskykyistä rahvasta, ja kun Turkissa kerran pääsee valtaan siedettävät olot, niin ovat kreikkalaiset ensimmäiset levittämään siellä länsimaista kulttuuria. Mutta kyky hallita itseään ja muita heiltä vielä puuttuu.

X.

AKROPOLIILLA.

Hälvene nykyisyys huolinesi, kehnoine soti-nesi, jää taakseni joka-päiväinen ympäristö tur-hine homminesi minun kohotessa jumalten asun-noihin! Tuhatvuotiset temppeilit kutsuvat luok-seen tuolta linnavuoren laelta. Kuinka viihdy-kästä on hetkeksi muusta erota ja nousta maail-maan, jonka ylevyys on kestänyt kahdenkymme-nen vuosisadan myrskyt. Siellä on yhä vielä Hel-laan suuruus ja maine.

Praksiteleen Hermes.

Ja kuitenkin lähenin Akropolista epäillen. Se loisto, joka mielikuvituksessamme ympäröi noita klassillisia paik-koja, tuottaa joskus pettymystä seistessämme todellisuuden edessä. Ja kaikesta maineestaan huolimatta voi antiikki

meidän aikalaista kyllästyttää. Se kohtaa meitä kaikkialla, mutta juuretonna ja hajalleen hakattuna. Näemme sitä jäljennettynä, sekoitettuna, sovitettuna, yhden jäsenen siellä, toisen täällä vieraassa ympäristössä, siitä on tullut yleisaines, jota usein itsenäisten ajatuksien puutteessa mätätään umpimähkään kaikkialle. Siinä syy välinpitämättömyyteen.

Mutta Akropoliilla näkyi vanhain helleenien taide omana itsenään, kokonaisena, ja kasvaneena yhdestä maasta ja kansasta kuin laiho vainiosta. Joka piirre muuttui siellä eläväksi. Minulle kävi, niinkuin niin monelle ennen minua, minä siihen ihastuin ja rakastuin.

Kreikkalaiset ovat nimittäneet „Filhelleenien tieksi“ sen bulevardin, joka vie Atheenan laidasta Akropoliin juurelle. Se on heidän puoleltaan kohtelias tunnustus länsimaille, sillä tie on Atheenan kuuluisin. Sen varrella ovat Olympieionit, Dionysoksen teatrit, Asklepieionit, Herodes Attikuksen Odeionit, sanalla sanoen kaikki merkilissimmät muinaisjäännökset. Siltä vihdoin nousee, viimeksi mainittujen raunioiden takaa, tie itse Akropoliille. Linnavuori on kaikille muille puolille jyrkkä ja sen laki varustettu pystyillä muureilla, mutta lännen puolelta on pääsy verraten helppo. Leveä ajotie nousee suurissa mutkissa aina Propyleitten juurelle saakka, jossa se päättyy pyöreään vaunupihaan. Minkä sille voi! Matkailijan täytyy nykyaikana tyytyä siihen, että hänen parhaimmatkin vaikutuksensa hämmennetään. Tuolla alhaalla on kadunkaisija ohi astuessani löytävinään vanhanaikuisen rahan, ja maksan hänelle arvottomasta jäljennöksestä monenker-taisen hinnan. Täällä ylhäällä käy kimppuuni kokonainen lauma kaikenlaisen rihkaman, postimerkkien, valokuvain ja muistoesineiden kauppiaita, joita turhaan koetan itses-

täni karistaa. Onneksi on näitä kiusanhenkiä kuitenkin kielletty astumasta raunioalueelle, Propyleitten portista sisään astuttuani saan olla rauhassa.

Miten kuvaisin ensi vaikutukseni Akropoliilla? Ilman määrättyjä ajatuksia nousin pitkiä marmoriportaita Propyleihin ja ihmettelin suunnattomia marmoripalkkeja, jotka olivat pudonneet pilarien päästä ja katkenneet kappaleiksi.

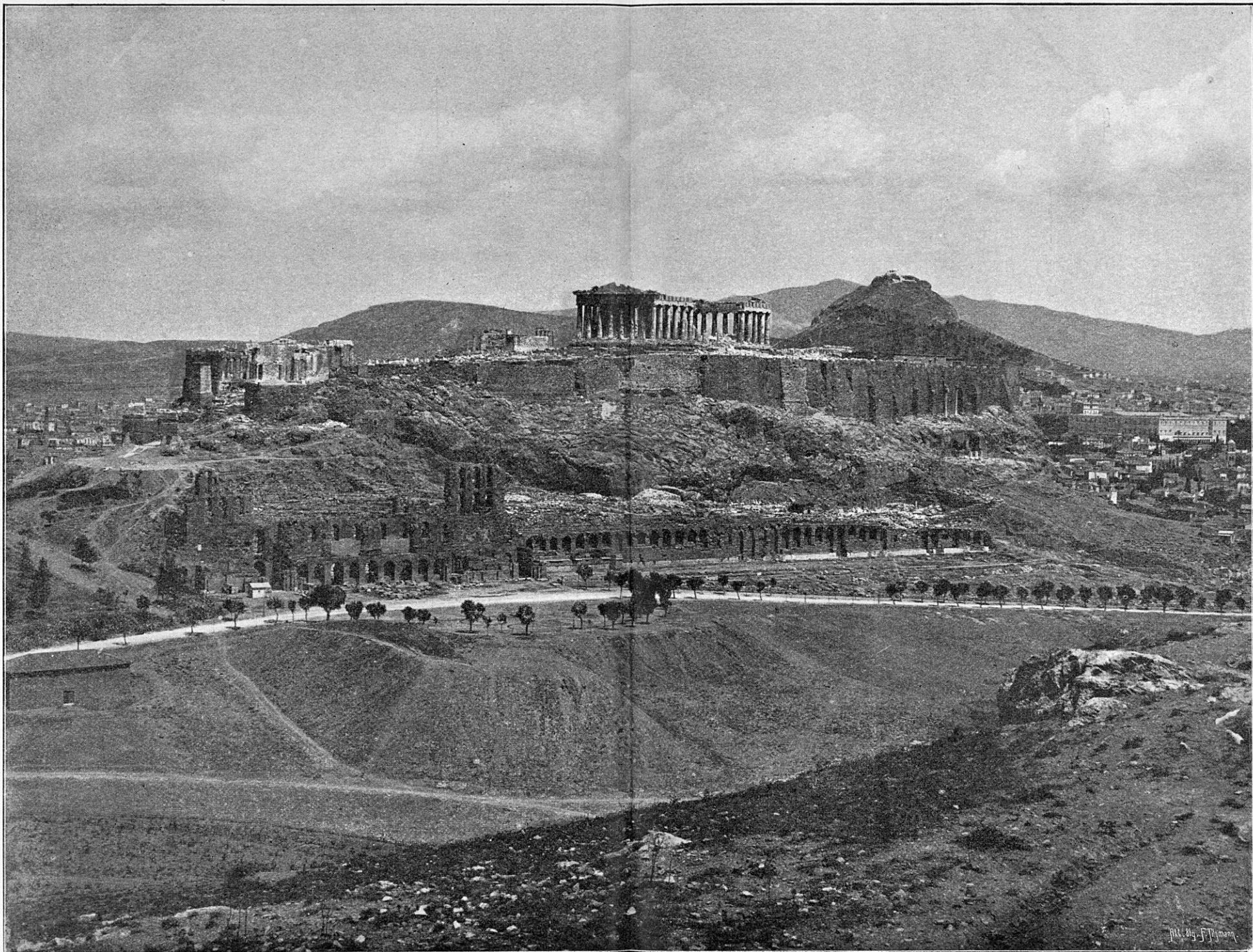
Parthenon, itäinen pääty.

Katsoin oikealle ja vasemmalle, nähden säilynyttä ja rauniota. Toisista pilareista oli vaan tynkiä jäljellä, mutta toiset olivat melkein ehjiä. Siellä täällä näkyi korjauksen jälkiä, uudempia marmorikappaleita vanhain seassa, joku rautavanne tai pönkkä, ja muutamassa kohden näytti kokonainen seinä olevan rakennettu uudesta, vanhoista kappaleista. Sen näki siitä, että keskellä seinää oli neliskul-

maisista rakennuskivistä lohkeillut pois kulmat. Nämä ovat tiedemiesten töitä, joiden tarkoitus on palauttaa Akropolis niin paljon kuin suinkin alkuperäiseen kuntoonsa. Propyleitten pilaristosta astun avaralle kentälle, joka on aivan täpötäynnä historiallisia marmorikappaleita, lohkare lohkareen vieressä ja tiedemiehen käden järjestämiä. Siitä avautuu eteeni Parthenon koko mahtavuudessaan. Mittailen kunnioituksella temppelin piirteitä, ja harhaillen sinne tänne marmorikappalten keskellä lähenen sitä vaistomaisesti. Kuta likemmä tulen, sitä suurenmoisemmiksi kehittyvät sen suhteet. En ole tuntematta liikutusta, kun vihdoin astun sen juhlallisiin pilaristoihin. Oi säälimätön hävitys, et ole säästänyt kauneintakaan, mitä ihminen on rakentanut! Kaikki veistoksesi, koristuksesi on riistetty pois, ja sen mitä on jäljelle jäänyt, on ajan hammas kuluttanut melkein muodottomaksi, saleistasi on katto sortunut, seinistäsi jäljellä vaan tähteitä, joilla bysantsilaisten kirkkomaalausten jäljet tuntuvat melkein pyhyyden häpäisemiltä. Kymmenkunta pilaria makaa maassa pitkänä, ikäänkuin kaskeksi kaadettuina. Niiden doorilaiset kapiiteelit, jotka läpileikaten ovat miehen korkuisia, on kaavattu verrattomalla taidolla, kaaret ovat moitteettomat, joka piirre on yhtä väsymättömällä huolella veistetty. Minussa herättää ihmettelyä se mestaruus ja rakkaus, jolla kaikki on tehty.

Seuratessani tutkiskellen pilarin vartta, joka on kaatunut temppelistä ulospäin, joudun lähelle toista pyhäkköä, joka herättää huomiotani. Tuo oli Atheena Parthenoksen, s. o. neitseellisen Pallas Atheenan templi, tämä toinen, Erehteion, oli muinen pyhitetty Atheena Poliaalle, kaupungin suojelijattarelle. Nimensä on se saanut Erehteuksesta, joka oli Atheenan ensimmäisiä kuninkaita harmaim-

Pl. d. F. Thoma

Atheena: Akropolis ja Parthenon.

massa muinaisuudessa, ja jonka sanotaan rakentaneen tälle paikalle alttarin. Tuossa edellisessä vallitsi doorilainen juhlallisuus, tässä taas kaikki on joonilaista siroutta. Pilarit kohoovat alustoiltaan solakoina kuin kukanvarret ja kantavat keveästi päänsä päällä marmorikattoa. Kaikki on ollut mitä runsaimmin koristettuna. Vaikka aika on paljon kuluttanut, niin ei se kuitenkaan ole voinut hävittää täydellisyyden leimaa noista marmoriveistoksista. Koristeiden vaihtelevaisuus, rikkaus ja sulava sovittelu hämmästyttää. Tarkemmin katsellessani yksityiskohtia huomaa, että aiheet ovat kaikki tuttuja, olen tavannut ne meidänaikuisissa koristemaalauksissa. Mutta kuinka niillä on tässä toinen merkitys! Se joka on ne sommitellut, on niin täydelleen ollut vakuutettuna siitä, tuntenut, mitä hän tekee, että tämä kaikki tuntuu kuin eilen valmistuneelta. Ajatus, ihanne on vielä melkein lämpöinen tekijän jäljiltä, vaikka aine on syöpynyt äärettömästä iästään.

Jokainen huomio, minkä teen, lisää harrastustani, vilkastuttaa ympäristöäni. Pilarinkappaleet, joita makaa sokin sokin, temppelin ovi hienosti veisteltylene lehtineen ja muine koristeineen, jotka muistuttavat hopeasepän työtä, muuttuvat kuin eläviksi. Luova henki puhuu vastaani joka puolelta.

Kariatiidit, kuusi marmoriin veistettyä neitoa, jotka päänsä päällä kantavat pienen paviljongin siroa kattoa, vihdoin liukahuttivat sijaltaan välinpitämättömyyden kiven rinnassani. Olen nähnyt paljon jäljennöksiä helleenien kuvaveistoksista, parhaimmistakin, ne ovat jättäneet minut kylmäksi. Mutta nämä raukat immet, joilta on armotta katkottu kädet, lohkottu nenät, ne nostivat minussa lemmen. Ylevyys niiden asennossa, se sulous ilman rajoja, joka

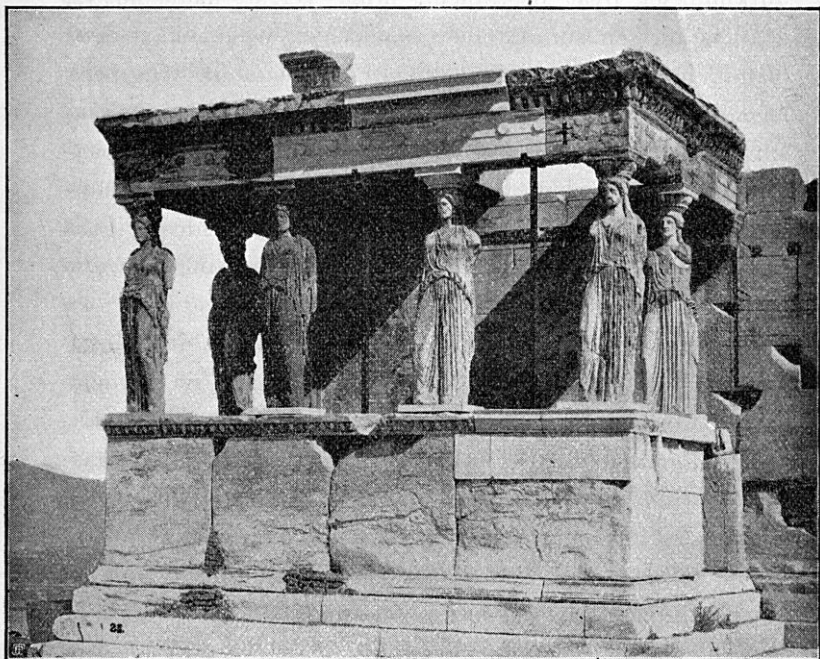
yhä vielä lepäsi marmorin rauenneella pinnalla, valtasi minut. Hetki niiden edessä toi muinaiset helleenit lähemmäksi minua, kuin kaikki opinnot.

Innostukseni edessä kirkastui Parthenon, kun uudelleen käännysin sen puoleen. Pilarit, jotka lähtevät välittömästi alustasta ja kantavat temppelin yläosaa yksinkertaisilla, vakavilla kapiteeleilla, ovat kuin se äärettömyys, joka erottaa maan taivaista. Mikä jumalallinen mahtavuus! Mikä ikuinen ylevyys ja sopusointu! Parthenonia katsellessani olin kuulevinani urkujen soittoa, mahtavaa, syvää, iankaikkista säveltä. Temppeli pilareineen, päätyineen, alustoineen oli puhdas kuin duuriakordi. Siinä on rakennustaidon sanaton uskonto, joka herättää harhautta kaikissa uskontunnustajissa, lohduttaa, tekee onnelliseksi.

Kuinka paljon Akropoliilla on hävitetty, ja kuinka paljon kuitenkin on jäljellä! Häviössä on noiden temppelien aatteellinen, ihanteellinen puoli kuin kirkastunut. En ole koskaan nähnyt mitään, joka olisi niin kauttaaltaan jaloa, ylevää, kuin nämä rauniot. Käsitän, miksi niiden maine on kuolematon, kuinka se on voinut uhmaten kestää kaikkien aikain hyökkäykset.

Akropoliin kaikki rakennukset ovat helleenien suuruuden, mediläissotain jälkiajoilta, jolloin vereket voitot barbaarien yli antoivat riennoille voimakasta lentoa. Se oli taiteen parhaan kukoistuksen aika, jolloin Iktinos kehitti rakennustaiteen, Fidias kuvanveiston täydellisyyteen. Suurenmoisia rahasummia käytettiin Atheenan ja varsinkin sen linnavuoren kaunistamiseen. Ei yksin Atheena, vaan kaikki sen liittolaisetkin ottivat osaa näihin töihin, jotka Kimon pani alkuun ja Perikles päätti.

Kimonin ensi työ oli uudelleen muodostella koko Akropoliin laki, joka siihen saakka oli epätasainen ja epä-mukava suuremmille rakennuksille. Muurit vietiin vuoren uloimmille äyräille saakka ja rakennettiin niin korkeiksi, että niiden harja nousi vuoren ylimpien kohtain tasalle. Syvennykset ja onkalot täytettiin niillä raunioilla,

Erehteion, kariatiidit.

joita kukkula oli persiläisten hävityksen jälkeen täynnä. Kokonaisia temppeleitä, joita raakalaiset olivat häväisseet, käytettiin osaksi muuriin, osaksi täyttteeksi, muinaistutkijat ovat kaivaessaan löytäneet pilarinpätkiä, marmoripalkkeja, triglyfejä, metooppeja y. m. temppelinosia. Näiden tasotusten kautta saatiin laaja, oivallinen piha, jolle Kimon

alkoi uutta temppeliä rakentaa. Se jäi kesken, Perikles sen purki ja käytti keskeneräisen rakennuksen täytteiksi. Ja Perikles rakensi sen tilalle suurenmoisemman, koameamman temppelin, jonka rauniot ovat meidän päivimme säilyneet.

Se oli Parthenon. Meidän aikalaisten tiedemiesten tutkimukset ovat osottaneet, millä verrattomalla nerolla Iktinos on sen suunnitellut, saadakseen vaikutuksen mitä valtaavimmaksi. Jos huolellisesti tarkastamme temppelin tasapintoja, niin huomaamme ne hieman kuperiksi, jos tutkimme seiniä ja pilareita, niin näemme, että kaikki pystysuorat linjat lankeevat hieman yhteen, niin että ne tarpeeksi pidennettyinä kohtaisivat toisensa avaruudessa. Tällä tavalla tahdottiin joko välttää suorien viivain kuivuutta ja jäykkyyttä, taikka ehkä korjata näköhairahdusta, joka vääntää liian pitkät suorat viivat. Näillä keinoilla ja taitavasti punnituilla suhteilla saatiin rakennus näyttämään vielä suuremmalta, kuin se olikaan. Parthenoniin käytettiin Pentelikonin paras marmori, ja huolta, millä rakennustyö suoritettiin, todistavat muun muassa pilarien liitokset. Jotta ne saatiin tarkoiksi, tasoitettiin kappalten päät ensinnä taltalla niin huolellisesti kuin mahdollista, ja kierrettiin niitä sitten päälletysten heittämällä väliin vettä ja hienoa hiekkaa, kunnes ne sopivat yhteen niin visusti, ettei olisi hiuskarvaakaan väliin mahtunut. Tätä työtä katsellessani alan halveksia meidän aikaamme, joka kaikesta edistyksestään ja tehtaistaan huolimatta ei ole näin täydellistä aikaan saanut.

Atheenan etevimmät kuvanveistäjät saivat, Fidiaan yli johdolla, toimekseen veistellä temppelin molemmat otsikot, friisin, joka kulki pilarien sisäpuolella ympäri koko rakennuksen seinän, ja metoopit, jotka koristivat pilarien kannat-

tamaa, kapeaa yläseinää. Se oli suurenmoinen työ, sillä oli valmistettava 92 metooppia, 50 otsikkopatsasta ja 150 metriä friisiä lukemattomine henkilöineen. Fidias itse laati jumalatar Pallas Atheenan kuvapatsaan, joka asetettiin temppelin sisäpuolelle. Se oli 12 metriä korkea ja valmistettu kullasta ja norsunluusta. Tästä kuuluisasta kuvapatsaasta, joka kallisarvoisten aineistensa vuoksi oli ensimmäisiä joutumaan häviön omaksi, on Atheenassa löydetty metrin pituinen marmorinen jäljennös, joka antaa heikon käsityksen alkukuvan ylevästä kauneudesta. Teokseen liitetty kuva on tästä jäljennöksestä otettu. Kuvapatsaassa arvostellaan olleen 40 talentin eli noin 4 miljonan markan edestä kultaa ja saman verran norsunluuta. Se lienee Justinianus keisarin ajalla kuljetettu Konstantinopoliin ja sai ehkä siellä koristaa hippodromia yhdessä Olympian Zeun kanssa, joka, niinikään Fidiaan tekemä kullasta ja norsunluusta, oli yksi maailman seitsemästä ihmeestä.

Parthenonin muista veistoksista ovat molemmat otsikot mainioimmat. Itäisessä päädyssä oli kuvattuna jumalatar Atheena vastasyntyneenä, ynnä hänen ilmestymisensä jumalten joukkoon, läntisessä taas Pallas Atheena ja Poseidon, jotka taistelevat keskenään Attikan omistuksesta. Metoopeissa on jäännöksistä päättäen käsitelty giganttitappelia ja kentauritaisteluja. Kuuluja friisi taas esitti panatheneejuhlan kulkuetta, kun se nousee linnavuorelle antamaan jumalattarelle Atheenan impien kutomaa juhla-vaatetta. „Tässä kulkueessa yhtyi“, lausuu Lübke, „kaikki mitä Atheenassa oli kaunista ja ihanaa, neitojen jalo kukeus, voimistelussa varttuneiden nuorukaisten raikas uljuus ja kansan valitsemain hallitusmiesten juhlallinen arvokkaisuus.“

Kuvista, joita en piirretty Parthenonista ennen sen hävitystä, saamme käsityksen näiden kuvanveistosten verrattomasta runollisuudesta. „Läntisessä otsikossa, jossa Poseidon ja Pallas Atheena taistelivat Attikan maan isännyydestä, nähtiin oikeastaan ratkaisun jälkeinen hetki. Merenvaltiias oli väkevällä kädellä survaissut kolmihankonsa, josta suolalähde norahti esiin Akropoliin kukkulalta. Mutta aivan vierestä antoi Atheena pyhän öljypuun vesan nousta ja oli sitten, ollen suuremman hyvän tekijä, saanut maan valtoihinsa. Taiteilija oli sommitelmalleen valinnut sen tuokion, kun voittanut jumalatar on vaunuihinsa astumaisillaan, odottavain ystäväinsä iloisesti häntä tervehtiessä, samalla kun voitettu Poseidon ankarassa vihasassa astuu pitkän askelen kääntyen toisaalle, missä häntä odottaa puolisonsa seurueineen. Äärikulmiin sijoitti taiteilija toiseen Kefissos, toiseen Ilissos virran haltijan ynnä Kallirhoen lähdeittären virumaan pitkänään, siten merkitäkseen maata Attikaksi.“

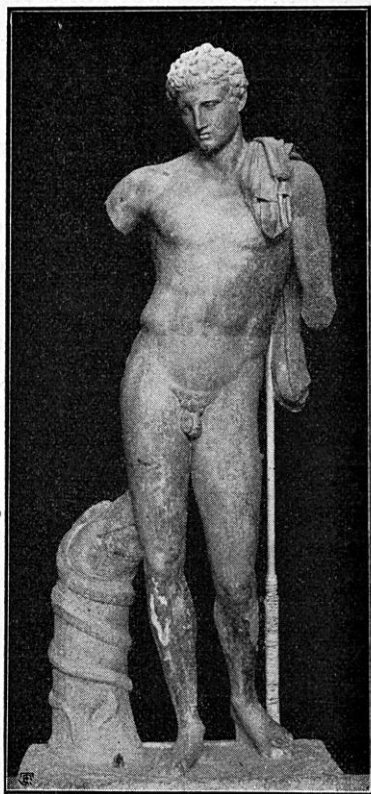
„Itäpäädyssä, templin oven yläpuolella oli Atheenan syntyminen, tahi oikeammin sen jälkeinen hetki kuvattuna: Tapauksen paikaksi on meidän ajatteleminen Olympi. Epäilemättä nähtiin tässä Atheena, kun hän ensi kerran ilmestyi jumalien joukkoon. Iris, taivaan airut julistaa maailmalle ilosanoman jumalattaren synnystä. Vastapäätä toisella puolen rientää voiton jumalatar, Nike Atheenan luokse.“ Akropoliin museossa on jäännöksiä Hefaistosta, joka kirveellä iski reiän Zeun päähän. Muita henkilöitä oli Demeter ja hänen tyttärensä Kora ja heidän joukossaan lepäävä nuorukainen, jota arvellaan Dionysoksi, sekä toisia, joiden nimistä ei ole varmuutta. „Jos nämä jäännökset on verrattoman hyvin tilan suhteen sommiteltu, on taiteilija myös ihmeen kauniisti ja syvämielisesti käyttänyt

äärimmäisiä kulmia. Toisessa nähdään Selene, Kuutar valjakkoineen sukeltavan mereen, toisessa auringon jumala Helios korskuvine hevosineen nousee aalloista, ikäänkuin lohdullisesti luvaten sitä uutta päivää, joka Atheenan syntymästä maailmalle valkenee.“

Täydellisimmän käsitoksen saamme friisistä, josta suurin osa on säilynyt, vieläpä verraten hyvässä kunnossa, koska se oli katoksen alla. Se on melkein kaikki kuljetettu muualle, ja kreikkalaiset saavat tyytyä kipsijäljennöksiin.

„Juhlakulkueen etupää on juur'ikään saapunut templille; lähinnä seisovat ryhmät, arkhontit ja julistajat, vartovat tyynesti jutellen, osa sauvoihinsa nojaten, juhlamenon loppua. Heihin liittyy kummaltakin puolen atheenalaisia neitoja, yksitellen ja parvittain, useat kantaen kannuja tai muita kapineita käsissään.

Ne ovat jaloja, kainoja henkilöitä, yllään monipoimuiset juhlapuvut, esiytyen vakavina ja vilpittöminä ja ikäänkuin juhlanviettoon vaipuneina. Hartaalla ihastuksella silmä katselee sitä tyhjenemätöntä monivaiheisuutta, millä näissä

Hermes.

luonteissa olennoissa perusaihe yhtenäns vaihtelee. Hauskana vastakohtana näille rauhallisille ryhmille ovat etelä- ja pohjoisseinän friisissä uhrieläimet, upeita härkiä ja oinaita, jotka milloin siivosti astua lykyttävät, milloin tuimasti vastaan tenästävät, niin että vankat kuljettajat töin tuskin saavat niitä hillityksi. Sitten seuraa astuvia miehiä ja vaimoja, sitten henkilöitä, jotka kantavat uhrilahjoja, leipiä laakeissa kopissa, juomia erimuotoisissa astioissa, sitten huilun ja kitaran soittajia, joita seuraa kilpa-ajajat komeine nelivaljasvaunuineen. Jonon päissä tulee tulista laukkaa ajaen ratsumiehet, jalot ja vapaat, Atheenan miesnuorison valiojoukko, nekin verrattoman vaihtelevasti esiteltyinä. Vihdoin länsisivulla nähdään toisia nuorukaisia, jotka juuri hankkivat lähtöä, yhtyäkseen kulkueeseen, mitkä suitsittaen raisuja ratsujaan, mitkä hilliten noita ylväkkäästi pysyyn karkaavia, mitkä koetteeksi suistellen hillittyjä soimiin kierroksiin. Näin on siis taiteilija ylevässä viisauudessa liittänyt jonon alun, jatkon ja lopun yhdeksi ainoaksi, saman läpikäyvän aatoksen yhdistämäksi kokonaissommittelmaks, ja väsyttävän eepillisen yhtäläisyyden asemesta teostansa elähyttänyt draamallisen toiminnan hengellä, sekä vihdoin jumalankuvissaan ilmoittanut tämän hilpeän juhla-komeuden ideaalisen tarkoituksen. Ja niinkuin tässä ihannassa friisikuvajonossa Atheenan kansan kauneus ja ihanuus lakastumatonna loistaa, niin loistaa siinä myös Fidiaan nero kuolematonna“.

Parthenon pysyi kauan ehjänä, niinkuin olen jo kirjan toisessa luvussa maininnut. Roomalaiset ja raakalaisetkin kunnioittivat sitä, mutta kuudennella vuosisadalla kristityt muuttivat sen Jumalan äidin kirkoksi ja tekivät siihen tätä tarkoitusta varten suuria muutoksia. Itäiseen päätyyn tehtiin pronaksen päälle bysantsilainen kappeli,

Parthenon.

lätiseen päähän piispan, ynnä muita kirkollisia virka-huoneita. Temppelein seinille maalattiin pyhimyksen kuvia, joiden jälkiä vielä näkyy. Viidennellätoista vuosisadalla Parthenon muutettiin mohamediläiseksi moskeaksi ja lounaiseen kolkkaan rakennettiin minareetti, jonka portaat vielä ovat olemassa. Seitsemännellätoista vuosisadalla Ranskan lähettiläs Nointel antoi Carreyn piirustaa Parthenonin veistoteokset, jotka silloin vielä olivat jäljellä, ja vähän myöhemmin Spon ja Wheeler sitä tutkivat. 1687 venetsialaiset piirittivät Atheenaa ja ampuivat Parthenoniin pommin, joka sytytti siellä säilytetyn ruudin, niin että koko templi räjähti kahtia. Päästyään voitolle Morosini jatkoi Akropoliilla hävitystyötä, jota sota ei enää vaatinut. Hänen käskystään otettiin toisesta otsikosta irti Atheena jumalattaren hevoset ja vaunut, jotka olivat niin hyvästi säilyneet, että kaikki matkustajat ylistivät niitä innostunein sanoin. Tämä työ suoritettiin niin kehnosti, että koko ryhmä putosi ja meni kalliota vastaan kappaleiksi. Viime vuosisadan lopulle saakka säilyi Pallas Atheenan templi sitten jotakuinkin enemmältä hävitykseltä, kunnes ranskalaiset veivät yhden kappaleen sen friisistä Pariisiin, ja siitä englantilainen lordi Elgin sai hyvän verukkeen rosvoukseensa. Hän irroitti ja lähetti Lontooseen enemmän kuin 200 jalkaa tuota kuuluisaa friisiä, ynnä melkein kaikki otsikkokuvat, mitä oli jäljellä. Työ suoritettiin niin huonosti, että metooppeja vahingottui ja triglyfejä hakattiin rikki.

Itäinen otsikko, jossa oli kuvattuna Atheenan syntyminen Zeun päästä, on melkein kokonaan hävinnyt. Keski-osa heitettiin maahan, koska se oli tuon bysantsilaisen kappelin tiellä, räjähdys ja lordi Elgin veivät loput. Kuva-patsaista ei ole jäljellä kuin muutamia päitä kummallakin

reunalla, kaksi niistä neljästä hevosesta, joilla Helios ajoi ilmoille päivää tuoden ja yksi Kuuttaren hevosista, joka sukeltaa aaltoihin. Nämäkin jäännökset ovat kovin huonossa kunnossa. Läntisessä otsikossa on pari typistettyä, istuvaa henkilöä, niinkuin kuvasta tarkkaan katsoen näkyy.

Erehteion on joonilaisen rakennustaiteen kaunein jäljelle jäänyt muistomerkki. Se oli Atheenan pyhin temppli, siellä kun säilytettiin jumalattaren ikivanhaa taivaasta pudonnutta puukuvaa, jonka Atheenan immet joka vuosi verhosivat kallisarvoisella vaipalla. Sitä paitsi oli temppelissä pyhä oliivipuu ja lähde, jotka Atheena ja Poseidon loihtivat kalliosta, kiistellessään Attikan vallasta. Yksi temppelin saleista oli pyhitetty Pandrosokselle, Kekropsin tyttäreille, joka oli Atheena jumalattaren ensimmäinen naispappi. Persiläiset hävittivät v. 480 e. Kr. Erehteionin kokonaan, mutta se rakennettiin sotain jälkeen uudelleen entistä ehommaksi. Taru kertoo, että pyhä öljypuu, jonka raakalaiset olivat polttaneet, kasvoi uuden oksan yhtenä ainoana yönä, atheenalaisten palattua voittajina kaupunkiin. Erehteion muutettiin samaan aikaan kuin Parthenon bysanttilaiseksi kirkoksi ja turkkilaiset tekivät siitä haremin. Kreikan vapautussodan aikana turkkilaiset ampuivat raunioiksi osan temppelin pohjoista puolta. Lordi Elgin riisti pois erään kariatiideistä, vaikka niiden kannattama katto siitä uhkasi sortua. Tällä vuosisadalla ovat vihdoin maanjäristykset runnelleet tuota hentoa rakennusta. Ranskalaiset ovat koonneet templin pirstaleistaan niin ehjäksi, kuin on ollut mahdollista, ja englantilaiset ovat lähettäneet polttesta savesta tehdyn jäljennöksen siitä immen patsaasta, jonka he olivat ottaneet. Noita toisia on täytynyt osaksi paikkailla perästäpäin kankeasti veistetyillä kappaleilla.

Parthenonin miehuullisen vakavuuden ja juhlallisuuden rinnalla on Erehteion naisellisen hempeä ja hento. Se ei vaikuta katsojaan mahtavan voimakkaasti, vaan sen piirteet ja muodot hyväilevät lempeästi silmää, se täyttää hänen mielensä onnella ja valoisilla tunnelmilla, vaivuttaa hänet keveihin kuviin, suloiseen haaveksimiseen.

Ensimmäinen Akropoliin rakennuksista, se jonka tuttavuuden linnavuorella kävijä ensimmäiseksi tekee, ovat Propyleet. Niiden upeutta vanhaan aikaan yleisesti ihailtiin, ja moni piti niitä vielä Parthenoniakin etevämpinä. Propyleet, joita ruvettiin rakentamaan v. 437 e. Kr. Mnesikleen suunnitelman mukaan, maksoivat lähes 12 miljoonaa markkaa. Ne ovat loistava todistus siitä rikkaudesta ja vallasta, jonka Atheena oli saavuttanut. Paljaaseen upeuteen voitiin uhrata noin suunnattomat summat. Sen jälkeen kuin Atheena oli piiritetty ja yhdistetty Piraioon pitkillä muureilla, ei Akropolista enää pidetty linnana, vaan se pyhitettiin yksinomaan jumalille. Linnavuoren porttia ei sen vuoksi tarvinnut enää suojella varustuksilla, vaan sille voitiin asettaa loistorakennus, joka kaikille kävijöille antoi heti korkean ensi käsityksen atheenalaisten nerosta ja mahtavuudesta. Propyleilla ei tiedemiesten vakuutuksen mukaan ollut sotaista tarkoitusta, eikä niitä käytetty temppelinä. Mnesikles oli mestarillisesti yhdistänyt niissä doorilaisen ja joonilaisen tyylin toisiinsa. Niissä oli keskellä pilariston takana viisi porttiaukkoa ja pronssiset portit, joista keskimäinen oli suurin. Kahden puolen oli siipirakennukset, joista vasemmanpuolisessa muinaisuudessa säilytettiin mainioita maalauksia. Atheenalaiset olivat yhtä taitavia maalareita, kuin kuvanveistäjiä, vaikka värisepustuksista ei ole mitään säilynyt meidän päiviimme.

Propyleet ovat nyt kovin hävinneessä tilassa, sillä nekin ovat saaneet kovia kokea vuosisatain vierieessä. Neljännellätoista vuosisadalla Atheenan herttuat luultavasti ryhtyivät niitä muuttelemaan, varustaakseen niistä linnan. Pohjoista siipirakennusta korotettiin uusilla kerroksilla, eteläinen siipi osaksi hävitettiin ja sen sijalle rakennettiin korkea torni, joka näkyy useissa vanhoissa Akropoliin valokuvissa, ja joka v. 1875 purettiin. Turkkilaiset rakensivat pilarietehisen ja porttien päälle ase- ja ruutivaraston, jonka v. 1656 salama sytytti. Etehisen katto räjähti ilmaan, marmoripalkit, marmoritiilet lentelivät joka taholle, ja suuri osa arkitraaveista, jotka olivat parinkymmenen jalan mittaisia marmoripelkkoja, putosi maahan ja katkeili. Niitä ihmettelee nyt matkamies ensimmäiseksi Akropoliille noustessaan. Hävitystä on sitten ihmiskäsi jatkamistaan jatkanut, ja pilareistakin on nyt suuri osa murtunut ja hävinnyt pois.

Vihdoin aivan lähellä Propyleita, äkkijyrkäntein paritaalla on aivan pieni siro pyhäkkö, joka muinen oli pyhitetty siivettömälle voitonjumalattarelle, Nike Apterolle. Se oli jo kerran hävitetty maan tasalle, mutta tunnolliset muinaistutkijat ovat rakentaneet sen uudelleen aineksista, jotka löydettiin turkkilaisesta patterista. Sekin on saanut maksaa lordi Elginille veronsa, ja mustat, savesta valetut jäljennökset ovat nyt entisten marmorifriisien sijalla.

Vaeltajalle, joka on kaiken tämän hävityksen nähnyt, jää kuitenkin yksi lohdutus, se hellyys nimittäin, jolla kaikkien kansain oppineet ovat noita raunioita hoitaneet, nuuskineet vanhat kirjat, tietoa etsiessään, missä kunnossa tämä kaikki on alkuaan ollut, udellen maasta ja kalliosta pienintäkin merkkiä entisistä pilareista ja alttareista, arvellen, sovitellen, etsien, kootessaan uudelleen jotain sor-

tunutta seinää, kaivellen maaperästä kaikista vanhimpia muistoja, jotka ovat helleenien ensi ajoille luoneet niin runsasta valoa. Samalla on heidän huolenaan ollut purkaa ja kantaa pois kaikki, mitä myöhempäin aikain raakalaiset ovat vanhain ikimuistomerkkeihin lisänneet. Sen puhdistuksen kautta on matkailijan nautinto nyt sekottumaton. Korjauksia on tehty vaan se, mikä on aivan välttämätöntä, ja se on hyvä, sillä uudistukset tuntuvat kömpelöiltä vanhan marmorin rinnalla. Nykyaika ei ole enää yhtä taitava käsittelemään tuota ainetta. Parthenonissa paraillaan toimitetaan tärkeitä korjaustyötä, kun vaihdetaan uusiin muutamia pilarien päällä olevia marmoripelkkoja, jotka uhkaavat murtua alas.

Semmoisella avulla säilynevät Parthenon, Propyleet, Erehteion ja Nike Apteron temppeli vielä kaukaiseen tulevaisuuteen, monien sukupolvien ihailtaviksi, todistaen vastaisillekin ajoille kauneuden kuolemattomuutta. Ne eivät tunne sitä vihollista, pakkasta, joka meidän pohjolassa murentaa suuret vuoret kovinta graniittia. Ikuisen päiväpaisteen taivas kaarteleo niiden yli, ja etelän viono ilma säälii niiden pintoja.

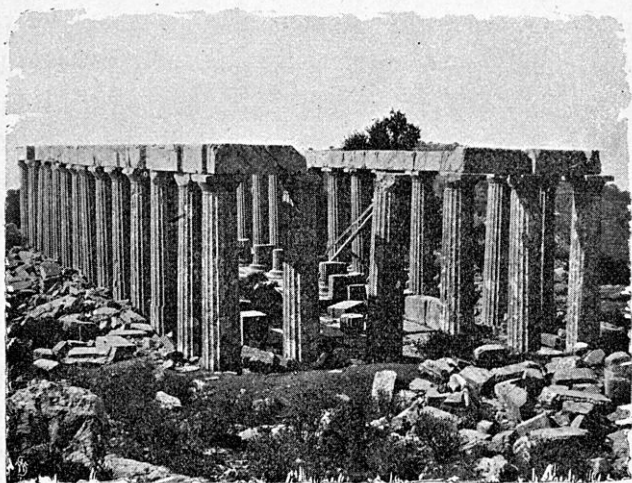
Sen ihmeteltävän taiteen alkeista ja juurista, joka on Akropoliilla puhjennut täyteen kukoistukseen, ei viimeiseen saakka ole ollut mitään tietoa. Mutta suuret löydöt äsken kuluneilla vuosikymmenillä ovat äkkiä luoneet arvaamattoman runsaan valon Attikan taiteellisen kehityksen aikaisimpiin vaiheisiin. Nuo löydöt osottavat, ettei täydellisyyttä ole saavutettu ilman pitkällistä työtä ja uutte-
raa pyrkimystä.

V. 1863 saivat muutamit satunnaiset löydöt aavistamaan, että Akropoliin täytetyt vuorenonkalot salasivat suuria aarteita, mutta vasta v. 1882 ryhdyttiin täydellä todella

niitä esille kaivamaan. Akropoliin museon salit ovat täytyneet näistä löydöistä. Maailmalle paljastettiin runsaat kokoelmat arkaijista, s. o. kaikkein vanhinta taidetta, joka selvästi on saanut vaikutuksensa itämailta. Kuvapatsaiden asennot ovat kankeat, kädet kyljissä kiinni, jalat suorina, ja suupielissä on sama ikuinen hymy, silmät ovat soikeat ja hiukset säännöllisissä kiehkuroissa. Ruumiin veistämisessä on kuitenkin jo osotettu paljon taitoa ja tuntemusta. Aineena käytettiin vanhimmissa veistoksissa kalkkikiveä, jonka pinta maalattiin loistavilla väreillä, myöhemmissä marmoria, jota osaksi vielä maalattiin. Useat kolossikuvat, muun muassa sortunut jättiläishärkä, jota kaksi jalopeuraa alkaa raadella, osottavat muotonsa ja sovituksensa kautta, että ne ovat olleet otsikkoina niissä temppeleissä, joita Akropoliilla oli ennen Parthenonia ja persiläissotia. Askel askeleelta voi näissä kokoelmissa seurata Attikan taiteen tasaista kehitystä täydellisyyteen ja vapauteen.

Niistä lukemattomista kuvapatsaista, jotka myöhemmin kaunistivat Akropoliin lakea, ei sitä vastoin ole mitään säilynyt. Atheenalaisten oli tapana kuvapatsailla tai maalausilla muistella kansalaisia, jotka olivat saavuttaneet suuria ansioita, ja tätä kunniaa pidettiin niin suurena, että suurten valtakuntain hallitsijat, yksin Rooman keisaritkin sitä tavoittelivat. Jumaltenkuvia oli linnavuorella monituisia, toiset niistä tunnettuja mestariteoksia. Niistä kaikista ei ole muruakaan jäljellä. Hävinnyt on tuo kuuluisa, Fidiaan tekemä Atheena Promakhoksen pronssipatsaskin, joka seisoi Parthenonin, Erehteionin ja Propyleitten välillä, kohoten kolmanneksen Parthenonia korkeammalle ja näkyen niin kauaksi, että jumalattaren kullattu keihäänkärki ja kypäränharja kimaltelivat Sunionin niemelle saakka.

„Päivän alentuessa mailleen kultaavat viistot säteet Parthenonin vakavan fasaadin punertavalla valolla. Ereh-teion kohottaa purppuroituvaa taivaanrantaa vastaan korkeat ja solakat pilarinsa. Ja tuolla, aivan muurin äärimmäisellä partaalla, niin lähellä reunaa, että pelkäisi sen suistuvan alas äkkijyrkänteeltä, loistaa pienenä kuin kappeli ja sirona kuin korulipas siivettömän voitonjumalattaren templi. Verkalleen aurinko laskee liekehtivällä tai-

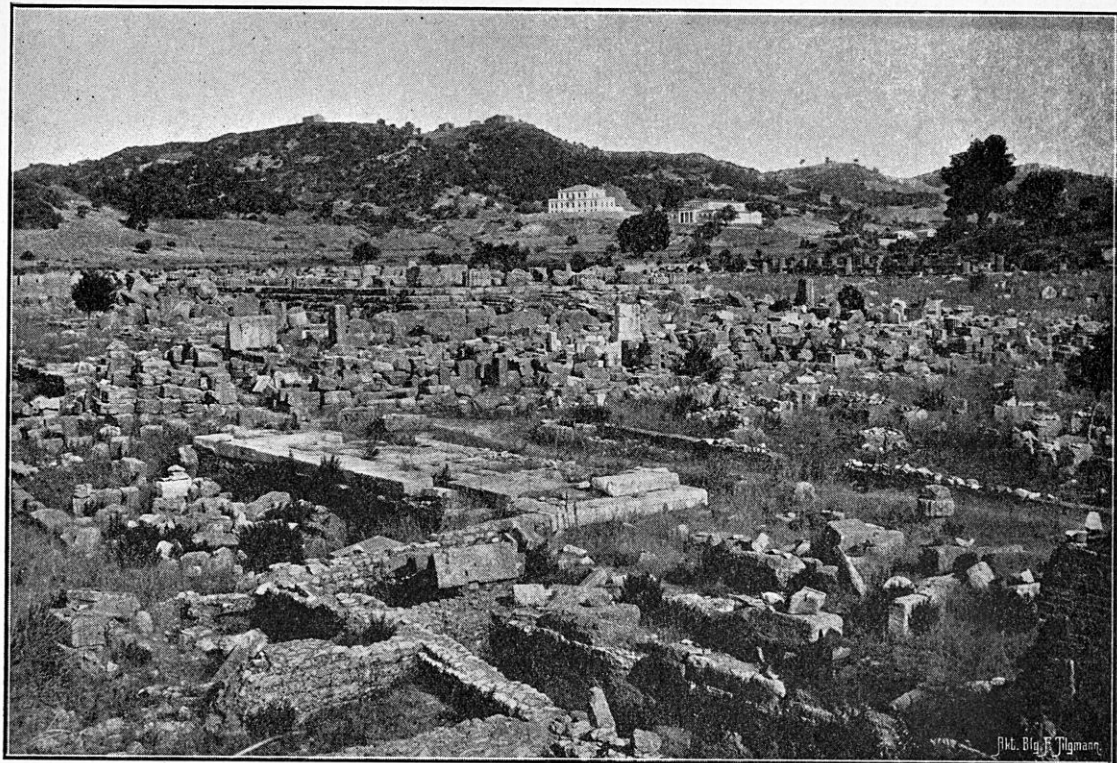

Apollon templi Arkadian Figadiassa.

vaanrannalla, sirottaa kimaltelevia tähtösiä Faleronin' ja Piraion taloille, valaa leveitä, häikäiseviä valojuovia Saronin merenlahdelle. Salamis ui orvokinsinisenä kullassa ja purppurassa. Epämääräisenä näkyy meren peilin takaa Morean rannikko. Attikan laakso verhoutuu verkalleen sinertyvän Parneksen juurella syviin varjoihin. Mutta itäisellä puolella sitä vastoin hohtaa mahtavana, leveänä ja ruusunkarvaisena Hymettos; vaan turha olisi koettaa

pidättää tuota keveätä värivivahdusta, tai kiinnittää sitä kankaalle; nyt se jo on seljankarvainen, sitten malvan värinen ja vihdoin orvokkisininen. Ja vivahdukset katoovat, värit raukeavat, heiastukset kuolevat . . . aurinko sammuu viileään Okeanoon.“

. . . Istuin kauan kaatuneen pilarin tyvellä ja katsoin sen jälkeen. Istuin surumielin. Selene, joka hiljaisena ajoi valjakkonsa taivaalle ja lempeästi valaisi nousevain usvain hopeisia vöitä, tapasi minut vielä siinä istumassa. Parthenonin urkusävel oli vienontunut ilmakanteleen värinäksi, ja kuutamon hopeoitsemasta Erehteionista kuului kuin harppujen helkytys. Tämä ihannemaailma oli minut vallannut, se oli avannut itselleen tien syvälle rintaani. En olisi tahtonut lähteä pois kadottamaan vaikutuksiani. Mielikuvitukseni loitsi esille noita ihania impiä, jotka jumalallisina astuivat Atheenan alttarille uhria viemään, niiden haamut liikkuivat ohitseni, kääntyivät puoleeni ja hymyilivät. Harhakuvia! Tuo kauneuden aika on ollutta ja mennyttä, eikä koskaan palaa.

Olympian rauniokentät.

XI.

RAUNIOIDEN ATHEENA.

Siihen voimakkaaseen vaikutukseen, jonka Atheenan rauniot tekevät, ei ole syynä ainoastaan niiden verraton kauneus, vaan myös se seikka, että ne niin selvästi eroovat uudenaikaisen kaupungin yksitoikkoisesta pohjasta. Vanhan ja uuden Atheenan välillä ei ole mitään keskiaikaisia muistomerkkejä, jotka riitelisivät huomiosta. Ne pienet bysantsilaiset kirkot, joita seisoo siellä täällä, vieläpä keskellä katujakin, eivät tee matkailijaan suurta vaikutusta, hän siirtyy Atheenassa nykyisyydestä välittömästi muinaisuuteen.

Atheenan kauneimmat muinaisjäännökset ovat Akropolisilla, niissä ilmenee helleeniläinen taide puhtaimpana, ja ne ovat myös parhaiten kestäneet aikain vaiheet. Ne rakennukset, joita on itse kaupungissa ollut, ovat osasta hävinneet jättämättä mitään jälkeä, revitty muureihin, joita on tuon tuostakin täytynyt rakentaa raakalaisia vastaan, taikka korjattu roomalaisella ajalla uusia taiteellisia periaatteita noudattaen. Vanhimpain helleeniläisten rakennusten paikkaakaan ei ole edes voitu aina määrätä.

Muinaistutkijat olivat itsepäisimpiä vastustamaan vastasyntyneen Kreikan pääkaupungin sijoittamista Atheenaan.

He aavistivat, että se suuressa määrin vaikeuttaisi, rajoittaisi heidän työtään. Vaikka alusta pitäen säädettiin, että linnavuoren läheiset seudut säilytettäisiin rakentamatta kaivostutkimusten varalle, niin ei tätä periaatetta ole voitu toteuttaa, vaan uusi Atheena on suureksi osaksi rakennettu vanhan Atheenan päälle. Se peittää ehkä paljonkin muinaismuistoja, joita ei enää voida esille kaivaa, ja monikin huvittava historiallinen kysymys jää ehkä ratkaisematta. Laki tosin määrää, että jokainen rakennustyö on seisautettava, jos perustuksia kaivettaissa löydetään minäkäänlaisia vanhoja jäännöksiä, mutta tämä säännös tavallisesti antaa aihetta niin pitkällisiin riitoihin, että se useinkin jää käyttämättä. Paljon semmoista, joka tiedemiehille olisi etsimisen arvoista, on siten ehkä ikipäiviksi hautaantunut nopeasti kasvavan uuden Atheenan alle. Muinaistutkijat vielä valittavat, että rakennusaineitten lohkomisen kautta alkuperäinen maapinta on muuttunut niin paljon, että käy yhä vaikeammaksi sen merkkien mukaan etsiä paikkoja, joilla muinaiset rakennukset ovat olleet.

Kreikka ei olisi kyennyt omin voimin toimittamaan niitä suurenmoisia kaivostöitä, joita on sekä Atheenassa, että muualla klassillisen helleeniläisyyden alueilla suoritettu tämän vuosisadan kuluessa. Siltä olisi puuttunut rahoja, mutta myös kykeneviä tiedemiehiä. Tässä työssä varsinkin on länsimaiden apu ollut suurenmoinen, niiden harrastus ehtymätön. Ranskalaiset ensimmäisinä perustivat Atheenaan varsinaisen „koulun“, jonka jäsenten päätehtävä oli kotomaasta saaduilla varoilla tutkia kreikkalaisten muinaisuutta itse paikoilla ja kaivaa niitä esille unhotuksesta. Ranskalaisten esimerkkiä noudattivat saksalaiset, englantilaiset ja amerikalaiset, ja niin ei ole näiltä

harrastuksilta puuttunut varoja, terävintä oppia, eikä innostusta.

Tila ei salli meidän kosketella niitä oppineita kysymyksiä, jotka tämän työn kestäessä ovat esille tulleet, emmekä siihen kykenisikään. Tahdomme tällä kertaa vaan matkailijan tavoin tehdä lyhyen kiertoretken, antaaksemme lukijalle nopean käsityksen muinaisen Atheenan näkyväisistä jäännöksistä.

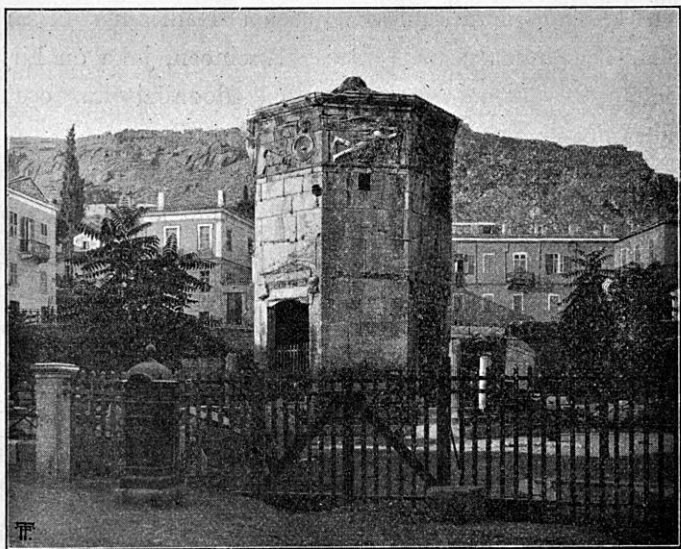
Tuskin mikään Atheenan raunioista herättää niin suuressa määrin matkustajain huomiota, kuin Olympieion, jonka jättiläispilarit Akropoliille mentäissään jäävät vasemmalle kädelle. Maisema itse on mitä viehättävin: Akropolis näkyvissä, Hymettoksen mahtava vuoriseinä taustana, hautausmaiden kypressimetsät, uusi stadion ja Ilisos joen runollinen laakso. Ja sitä paitsi ovat nuo pystyyn jääneet pilarit suurimmat ja komeimmat, mitä Kreikassa on olemassa. Tämän temppelin perustukset ovat Atheenan vanhimpia, tiranni Pisistratos alkoi sitä rakentaa jo v. 530 e. Kr., kun Parthenonia ei vielä oltu ajateltukaan, mutta se oli niin suureksi suunniteltu, ettei kukaan kyennyt sitä valmistamaan. Vasta Rooman keisari Hadrianus sai toisella vuosisadalla j. Kr. templirakennuksen päätetyksi, ja Zeus pääsi muuttamaan pyhäkköönsä, jonka valmistumista hän oli odottanut enemmän kuin puolen vuosituhatta. Vanha maailma ihmetteli sen suurenmoisuuutta. Pilarit, joita oli kaikkiaan 120, olivat 17 metriä korkeat ja yli puolentoista metriä paksut. Koko temppeli eteisineen oli lähes kolmeneljännestä kilometriä ympäri mitaten. Sen sisässä oli Zeun kuvapatsas kullasta ja norsunluusta, ynnä Hadrianuksen kuvapatsas. Pilareista on enää 16 pystyssä. Alkuaan oli temppeli suunniteltu dooorilaiseksi, mutta roomalainen arkkitehti muutti sen korint-

tilaiseksi. Olympieionin vaiheista ei tiedetä mitään. Keski-aikana, jolloin se jo oli raunioina, kerrotaan erään pylväspyhimyksen asuneen kahden pilarin välisellä arkitraavilla. Hänen koppinsa oli vielä tällä vuosisadalla tallella, kunnes hirmumyrsky v. 1852 kaatoi toisen kannatuspilareista. Keski-aikana käyttivät atheenalaiset temppeliä kivilouhosenaan.

Alkaissamme kiertokulkumme juomme näiden jättiläispilarien juurella aamukahvit, jotka voimme tilata läheisestä kahvilasta, ja istahdamme pienille tuoleille, joita tähän on varattuna. Vaikka tämän temppelin tyyli ei olekaan yhtä puhdas, kuin noiden, jotka linnavuorella ovat säilyneet, niin ovat jäännökset kuitenkin huomattavat suurenmoisuutensa ja runsaan koristuksensa vuoksi. Paikka on viehättävä ympäristönsä vuoksi, ja siinä tapaa-kin sen vuoksi melkein aina istujointa, joko ulkomaalaisia matkailijoita Baedekereineen, tai atheenalaisia, jotka ovat lähteneet kaupungista raikkaampaa ilmaa nauttimaan.

Keisari Hadrianus oli Atheenan ja koko Kreikan hyväntekijä. Hän koetti harrastuksillaan elvyttää uudelleen kukoistukseen helleenien taiteita, rakensi Akropoliin itäpuolelle kokonaisen uuden kaupunginosan, josta Hadrianuksen kaaren kirjoitukset todistavat. Sen luoteisella, Akropoliiseen päin käännetyllä puolella seisoo: „Tässä on Theseun Atheena, vanha kaupunki“, mutta kaakkoisella puolella, joka on käännetty ääressä olevan Olympieionin puoleen, on kirjoitus: „Tässä on Hadrianuksen, eikä suinkaan Theseun kaupunki“. Mutta kaikista ponnistuksista huolimatta osottavat nämä roomalaisten aikuiset rakennukset jo huonontunutta taideaistia. Niissä on ruvettu seka-
sin käyttämään kaaria ja pilareita, pylväät muuttuivat useinkin oleellisista rakennusosista paljaiksi koristeiksi.

Rakennuksista hävisi se orgaaninen kokonaisuus, jota helleenien temppeleissä ihailemme, joka antaa jokaiselle jäsenelle oman luontevan tehtävänsä. Roomalaisten arkkitehtuuri tuntuu melkein raa'alta kreikkalaisen rinnalla; sen huomion varmaan jokainen tekee, joka laskeutuu Akropolisilta ja kulkee keisarivallan aikana rakennetun Herodes

Tuulien torni, Atheena.

Attikuksen odeionin ohi, joka ensimmäisenä tervehtii häntä linnavuoren juurella alaisista rakennuksista.

Useimmat muinaisrakennukset ovat aivan Akropolisin juurella. Merkillisimpiä niistä on Dionysoksen teatri, joka on linnavuoren kaakkoisessa kolkassa, ja joka tällä vuosisadalla on kokonaan kaivettu ilmoille. Viinin jumalan palvelukseen kuuluivat monenlaiset näytännöt kuoroineen, ja jumalan ylin pappi Ateenan mahtavimpain hen-

kilöiden kanssa oli läsnä Aiskyloksen, Sofokleen, Euripi-
deen ja Aristofaneen kappaleita näyteltäissään. Pahaksi on-
neksi ei esille kaivettu teatri, jonka näyttämö on sortunut
maata myöden, mutta marmoristen istumapenkkien laaja
puoliympyrä-penger sitä vastoin melkein kokonaan säily-
nyt, enää ole sama, jolla helleenien näytelmätaiteen ku-
koistus saavutti voittonsa. Näyttämö varsinkin on mo-
neen kertaan muutettu, viimeiseksi Hadrianus keisarin
ajalla. Se humoristinen friisi sileneineen, joka on kirja-
seemme kuvattuna, on osaksi makedoonilaiselta, osaksi
Hadrianuksen ajoilta.

Asklepioksen vanhasta temppelistä, joka on kaivettu
esille Dionysoksen teatrin vieressä, ei ole jäljellä kuin pe-
rustuksia, ei myöskään siitä pilarikäytävästä, joka oli tä-
män templin vieressä, ja jota arvellaan Pergamon kunin-
kaan rakentamaksi. Näitä pilaristoita, joita kreikkalaiset
sanoivat stoaksi, oli vanhassa Ateenassa monta ja suu-
renmoista. Niitä käytettiin kansankokouksiin, luentoihin,
kaupantekoon tai enimmäkseen vaan kävelypaikoiksi, joissa
kansalaiset saivat sateelta ja päivänpahteelta suojassa kes-
kustella asioistaan. Siirtyessämme linnavuoren eteläistä
sivua länteen päin tapaamme sitten Herodes Attikuksen
odeionin, josta ylempänä on mainittu. Herodes oli kreik-
kalainen pohatta, Marathonista kotoisin, ja hänen sanotaan
rakentaneen teatrin vaimonsa muistoksi, jonka kuolemasta
liikkui rumia huhuja. Nämä odeionit, jommoisen jo Pe-
rikles rakensi Akropoliin kaakkoiseen kulmaan, Dionysok-
sen teatrin viereen, olivat soitannollisia esityksiä varten
rakennetut. Herodeen kustantama varsinkin oli suuren-
moinen ja erittäin runsaasti koristettu; suunnitelmasta
päättäen on sitä myös käytetty näytelmän esittämiseksi.
Nämä viimeksi mainitut muistomerkit näkyvät teokseen

liitettyssä kaksoiskuvassa. Herodeen odeioni on helppo tuntea holvatuista akkunoistaan, jotka muistuttavat Roman Kolosseumia.

Herodeen odeionilta jatkamme vaellusta pitkin Filhelleenien tietä, jolla tuuliais pää kierittelee klassillisia pölypilviä. Vasemmalla kädellä tiestä on kolme kukkulaa, jotka ovat täynnä kaikkein vanhimpain asuinrakennusten perustuksia. Niiden vanhuutta todistaa se seikka, että haudat ovat lähellä asuinrakennuksia; Kimonin ja Perikleen aikuisessa Atheenassa oli tämä tapa terveyssyistä kielletty. Ensimmäisellä kukkulalla, Museionilla, seisoo jäännöksiä Filopappoksen muistopatsaasta, joka on roomalaisvallan aikakaudella pystytetty runsaskätiselle lahjoittajalle. Kukkulan juurella on vuoreen kaiverrettu muutamia luolia, joiden suut on ristikoilla suljettu. Yhtä kutsutaan Kimonin haudaksi, toista Sokrateen vankilaksi, vaikkei näille nimityksille ole muuta perustetta kuin tarina.

Tien oikealla puolella on Areiopaagi, soma vuorenkukkula, jolla Atheenan korkein tuomioistuin ennen piti kokouksiaan, jonka Areksen templistä ei ole mitään säilynyt. Areiopaagin alla näemme mäenrinteessä ikivanhoja kaupunginperustuksia, joita on aivan viime vuosina suurella huolella esille kaivettu. Raunioista näkyy, että helleenien vanhimmat asunnot ovat olleet yksinkertaiset ja ahtaat, päin vastoin kuin julkiset rakennukset, joihin tuhlatiin niin määrättömät varat.

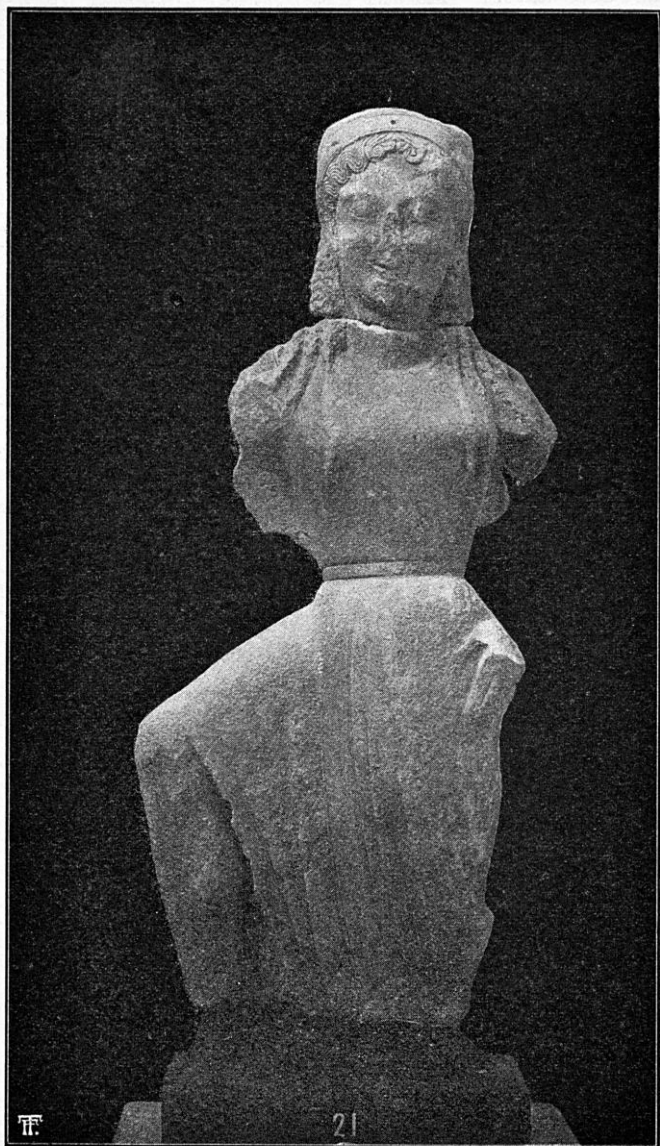
Pnyksillä, joka on toinen kukkula tien vasemmalla puolella, on löydetty ikivanhoja alttarin perustuksia, mutta tiedemiehet ovat eri mieltä siitä, onko paikka sama, jolla atheenalaiset ennen vanhaan pitivät kansankokouksiaan. Nymfien kunnaalla, joka on kolmas järjestyksessä, kohoo

nykyään observatoori. Kaikki nämä paikat, samoin kuin Akropoliin koko eteläpuoli, ovat nykyään autioina.

Filhelleenien tie päättyy linnavuoren luoteisella puolella avaralla tantereella, jonka syrjässä muuan temppeli jo kaukaa on herättänyt huomiotamme. Se on merkillisen hyvin säilynyt, paljon pienempi kuin Parthenon, mutta kaikesta päättäen kreikkalaisen rakennustaiteen parhaimilta ajoilta, puhtainta doorilaista tyyliä. Pienestä koostaan huolimatta se etäältä katsoen näyttää hyvinkin suurenmoiselta ja on paras todistus siitä, kuinka yksinkertaisilla keinoilla vanhat rakennusmestarit osasivat aikaan saada suurenmoisen vaikutuksen. Kenelle Theseion oli pyhitetty, siitä ovat tiedemiehet paljon kiistelleet, ja kiistelevät vielä, mutta yleisin lienee se otaksuma, että se rakennettiin Atheenan kansallissankarin Theseun haudaksi. Siitä sen nimi. Tämän temppelin luullaan valmistuneen kolmekymmentä vuotta ennen, kuin Parthenon. Kristityt tekivät siitä kirkon, ja turkkilaiset olisivat seitsemännellätoista vuosisadalla sen repineet, ellei sulttaani erityisellä firmaanilla olisi sitä kieltänyt. Theseionin kuvanveistokset ovat kovasti kärsineet aikain kuluessa. Metoopeissa oli kuvattu Theseun ja Herakleen urhotöitä, pronaksen friisi on niin huonossa kunnossa, ettei voi päätätä edes mitä taistelua se esittää, opisthodomini friisissä taas näemme lapiithien tappelun kentaureja vastaan, joka oli Attikan taiteilijain mieluisimpia aiheita.

Pohjoispuolella Atheenan kaupunki ulottuu aivan linnavuoren juurelle, vieläpä se kiipeää ylös sen rinteillekin. Kaikki ne muinaismuistot, joita sillä puolen on säilynyt, ovat sen vuoksi uusien rakennusten keskellä.

Atheenalaisten vanhasta torista, agorasta, jota lukuiset kuvanveistokset, pronssipatsaat ja pilarikäytävät kau-

Arkaijinen veistoteos.

nistivat, ei ole mitään jäänyt, tuskinpa voidaan enää edes sen paikkaa määrätä. Siitä pilaristosta, jonka Pergamon kuningas Attalos rakensi atheenalaisille markkinapaikaksi, on 1870 luvulla kaivettu esille seiniä, perustuksia ja pylväänjuuria. Nämä, ynnä monet muut jäännökset, ovat menettäneet muotonsa niin lopen, että ne voivat ainoastaan muinaistutkijalle tarjota viehätystä.

Kaksi rakennusta, jotka ovat kirjaamme kuvattuina, on meidän kuitenkin vielä mainitseminen. Molemmat ovat tässä osassa kaupunkia ja verraten hyvin säilyneet.

Toinen on Lysikrateen muistomerkki, pieni ja somatorni, joka on mitä puhtainta korinttilaista tyyliä. Sillä on omituinen tarkoitus, se on näet rakennettu kunniaksi Lysikrateelle, jonka kuoro voitti eräissä Dionysoksen kunniaksi toimeen pannuissa kilpailuissa. Arkitraavissa on seuraava kirjoitus: „Lysikrates, Lysitheideen poika, Kinyntan demoksesta, oli kuorinisäntä. Akamantideen heimo sai voiton nuorten poikain kuorojen kilpailussa. Theon puhalsi huilua. Lysiades Atheenasta opetti kuoron. Evainetos oli arkhontti“. Rikkaiden atheenalaisten huolena oli kuorien ylläpito, ja tällä tavalla kunnioitettiin heidän ansioitaan. Vanhat kirjailijat mainitsevat, että „Kolmijalkain katu“, oli Atheenan kuuluisimpia. Voittajille annettiin pronssinen kolmijalka palkinnoksi, ja näille pyhille esineille alustaksi rakennettiin nuo muistomerkit, joiden mukaan kokonainen katu sai nimensä. Lysikrateen on ainoa, joka on meidän aikoihin säilynyt. Sen friisi, joka on erinomaisen hienoa tekoa, kuvaa Dionysos jumalaa, joka rankaisee tyrreniläisiä rosvoja muuttaen ne delfineiksi. Jumala on kuvattu nuoreksi mieheksi, joka istuu maassa, sivullaan pantteri ja satyreja.

Toinen taas on Tuulien torni, Akropoliin juurella, Aiolon kadun päässä. Sen rakensi muuan syrialainen ensimmäisellä vuosisadalla e. Kr. ja siinä oli taidokas aurinko- ja vesikello. Se päällä oli viiri, joka aina osotti sen tuulen kuvaa, joka kulloinkin puhalsi. Tuulet oli kuvattu kahdeksankulmaisen tornin ulkoseinille somilla veistoksilla, ilmassa lentäen. Tämä pikkurakennus on samoin kuin edellinenkin oivallisesti säilynyt.

Voisi vielä mainita muutamia jäännöksiä, joita on entisistä rakennuksista säilynyt, mutta ne ovat jo kokonaan kadottaneet muotonsa, ne eivät huvita muita kuin tiedemiehiä. Aurinko on kiertomatkaamme jo ennättänyt keskitaivaalle, uneliaisuus ja raukeus kehottaa meitä palaamaan majataloomme ja vaipumaan päiväsydämeiksi unen helmoihin. Kun päivä on pyörinyt lähemmä taivaanrantaan, sää raikastunut ja kadut uudelleen täyttyneet pörisevää rahvasta, niin lähdemme jälleen liikkeelle.

Emme voi päättää kiertomatkaamme paremmilla vaikutuksilla, kuin käymällä Kerameikossa, jossa vuosituhansien murien peitteestä on esille kaivettu muinaisatheenalainen kalmisto. Luullaan, että Sulla Atheenaa piirittäessään loi tälle paikalle korkean vallin, joka on suojellut näitä muistomerkkejä joutumasta saman kadotuksen omaksi, joka on kaikkea maan päälle jäänyttä kohdannut. Ne veistoteokset, joita tällä hautausmaalla tapaamme, eivät tosin ole helleeniläisten parhaita; ne päin vastoin osoittavat, että mestarien rinnalla oli huonompiakin taiteilijoita, ehkä ovat ne tavallisten käsityöläisten veistämiä. Mutta sitä elävämmin ne todistavat siitä käsityksen jaloudesta, joka oli Atheenan koko kansalle yhteistä.

Hautakivien kuvat, joita olemme pitkin kirjasta julkaisseet, antavat selvän käsityksen näiden muistomerkkien

luonteesta. Vainaja on useimmissa esitetty jäähyväisiä jättäen omaisiltaan, toisissa on joku hänen urhotöistään ylistetty. Niissä kaikissa ilmenee se mieltä liikuttava lempitys ja vienous, joka on Kreikan vanhalle taiteelle niin ominainen, ja joka ei kuolemankaan edessä kadota runollisuuttaan.

Näin olen pikaisesti vaeltanut läpi sen, mitä muinaisesta Ateenasta on näkyväistä jäänyt jäljelle. Se on ollut minulle koko kasvatus, vaikka säilyneet jäännökset ovat vaan pieni osa kaikesta, mitä helleenien pääkaupunki ennen sisälsi. Kuinka monet temppelit, julkiset rakennukset ja muistomerkit, joiden maine oli levinnyt yli koko sivistyneen vanhan maailman, ovat rauenneet murusiksi, joita ei taitavinkaan käsi enää voi kokonaiseksi koota!

XII.

MATKA LÄNSI-KREIKASSA.

Vanha hautapatsas Atheenassa.

Suomen osanotto Kreikan viime taisteluun ei ollut vähäpätöinen maan pienuuteen nähden. Se lähetti sekä vapaaehtoisia, sairaanhoitajia, lääkäreitä, että kirjeenvaihtajia liikkeelle. Vapaaehtoisista lienee vaan yksi joutunut tappelun hälinään, ja sanotaan hänen kunnialla pitäneen suomalaisten urhoollisuuden vanhaa mainetta yllä; kahden mielestä kävi äkseeraileminen Atheenassa liian pitkäpiimäiseksi, he sanoivat jää-

hyväiset kasarmille, jossa jo oli ennätetty Kreikan lipulla vannottaa, ja olivat hyvin vähällä päästä linnaan; muuan neljäs taas, joka oli tullut suurilla aikeilla, ei ehtinyt sen pidemmälle, kuin saada pitkän sapelin, joka muutamia päiviä kalisi pitkin Atheenan katuja, — sota loppui kes-

ken, josta on tosiaan onnitteleminen turkkilaisia. Mitä sanomalehtimiehiin tulee, niin katson viisaimmaksi vaieta heidän urhotöistään. Mutta jos sairaanhoitajat ja lääkärit eivät työtä saaneet, niin ei syy tosiaan ollut heidän, vaan kreikkalaisten, jotka eivät osanneet käyttää hyväkseen tarjottua apua, ja — turkkilaisten, jotka eivät tehneet kyläksi haavoitettuja.

Haavoitettuja oli niin vähän ja parantajia niin paljon, että eri maiden lasarettien välillä syntyi oikea kilpailu sairasta. Jos olisi sattunut muutamia oikein suuria ja verisiä tappeluja ja tullut työtä kosolta, niin olisi kai, syntyä, ilo ollut Atheenan lääkärimaailmassa siitä suuri. Niin ei onneksi kuitenkaan käynyt, ja suomalaiset, jotka tulivat viimeisinä kaikista, saapuivat liian myöhään. Kaikki oli jo leikattu, katkottu, neulottu, sidottu valmiiksi! Työtä saadakseen he kääntyivät sotaministerin puoleen, pyytäen päästä lähemmä rajaa. Sotaministeri lupasikin lähettää heidät Artan lahden rannalle Karvassaraihin, lähelle Epiroksen sotatannerta, jossa oli äsken tapeltu, ja sanoi laittavansa heidän mukaansa kokonaisen komennuskunnan sanitetisotilaita, vieläpä varustaa heille oman sotilaslasaretin mainittuun pikkukaupunkiin. Ja kun tämä kaikki vahvistettiin asianomaisilla papereilla ja suurilla sineteillä, niin saattoi suomalainen parannuslähetytö olla tyytyväinen puuhainsa alkuun.

Asemalla tosin näytti oudolta, kun ainoastaan yksi sanitetisotilaista oli tullut matkaan. Hän oli Turkin sulttaanin lääkärin poika, Christpaul nimeltä, hyvä ja rohkea poika. Christpaul oli karannut kotoaan, lähtenyt ensinnä Kretaan kapinallisten riveihin ja sieltä sodan syttyessä tullut Atheenaan palveluksiaan tarjoomaan. Hän puhui ranskaa ja vähän saksaakin. Patraassa saatiin odottaa

yksi päivä noita luvattuja saniteetisotilaita, ja sähkösanomilla ne vihdoinkin saatiin tulemaan. Kun toukok. 19 p. lähdettiin Patraasta Korinthon lahden poikki Missolonghiin, niin ei heitä ollut laivalla mukana, eivätkä lääkärimme sen koommin heitä nähneet.

Laiva laskee noin penikulman päähän Missolonghista korkean vuoren juurelle, josta rautatie vie ensinnä tähän mainittuun kaupunkiin ja sitten edemmä Agrinioon saakka, josta on hevosella ajettava Karvassaraihin.

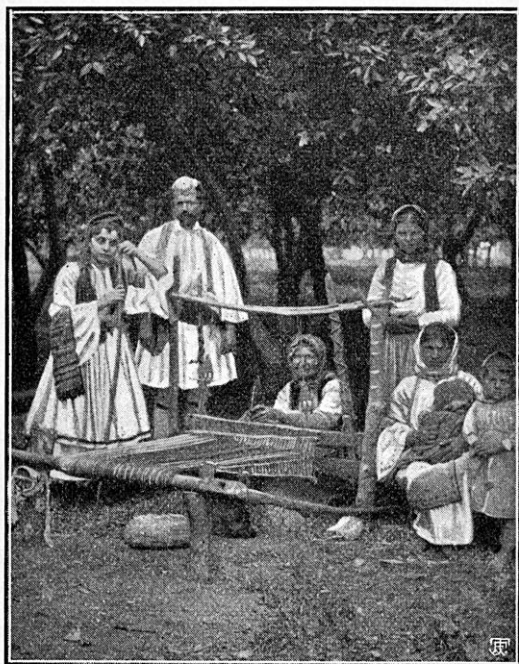
Rautatiematka kului mukavasti ja hupaisesti. Onneksi olimme ottaneet sekä evästä että viinejä mukaamme, sillä ravintolat ovat tämän rautatien varressa sen laatuiset, että sivistynyt vatsa huokauksella kääntyy pois niistä, ja viini n. s. resineerattua, kamfertin makuiseksi tehtyä, tiesi millä keinoilla. Sitä pitää kauan juoda, ennenkuin siihen tottuu, eikä mieleemme tehnyt tottua siihen ensinkään. Mutta kreikkalaiset kiittävät sitä terveelliseksi.

Missolonghi, niin kuuluisa Kreikan vapaudentaistelusta, on huonosti rakennettu, likainen, niinkuin useimmat Kreikan kaupungit. Maat sen ympärillä ovat huonossa viljelyksessä, vaikka ne varmaan voisivat kasvattaa mitä jaloimpia tuotteita. Lammaslaumoja vaan näkyy kaikkialla. Siellä täällä on kuitenkin alkuun pantuja viiniviljelyksiä. Kaikesta näkyy, että ei vielä ole varsin monta vuosikymmentä vierinyt siitä, kuin turkkilaisvallasta näissä maissa tehtiin loppu.

Missolonghin ja Agrinionin välillä omat maisemat erittäin kauniita. Jonian meren puoli Kreikkaa näyttää olevan kosteampaa ja tuoreempaa, kuin Aigeian meren maat. Niinpä näimme tällä välillä sekä vihantia laitumia, komeita tammimetsiä, suuria myrtillehtoja ja varsin vedekään Akeloos joen. Viljelyksen joutuessa tulee näistä

seuduista mitä ihanimmat maat. Rautatien vieressä olivat ojat täynnä vettä ja lukemattomia kilpikonnia. Komeat vuoristot rajoittavat joka puolella tasankoa, jota juna mennä vilistää.

Agrinion, johon rautatie päättyy, on pieni likainen

Kankaankudonta.

kaupunki. Nyt se oli täpötäynnä rahvasta, sodasta palavia vapaaehtoisia ja italialaisia punatakkisia. Jälkimmäiset panivat iltasella jo toimeen pienen tappelun. Saimme yö-sijan eräässä ravintolassa, jonka nimi oli „Unen majatalo“, mutta huonommin soveltuvaa nimeä tuskin saattaa majatalolle antaa, sillä kovin vähiin jäivät unemme. Huono

ilma ja lukemattomat kirput, jotka ovat Kreikassa maanvaiva, tekivät nukkumisen mahdottomaksi. Ruuan puolesta ei sitä vastoin niinkään puutetta ollut, saimme joka lajia, hyviä viinejä ja mehukkaita appelsiineja. Tosin ei puhtaus ollut ruokapöydässä kiitettävä, mutta siinä suhteessa olimme jo oppineet melkoisesti vaatimuksistamme tinkimään. Söimme yläkerrassa, palaavain vapaaehtoisten kera, joiden joukossa oli sivistynyttäkin väkeä, alakerassa söi yhteinen rahvas ja italialaiset, ja siellä yhdessä huoneessa juotiin, syötiin, keitettiin ja oven suussa — lahdatiin.

Agrinionista ajoimme kaksilla vaunuilla Karvassaraihin, jonne oli matkaa 60 kilom. Välillä tuli vastaamme yhä enemmän palaavia vapaaehtoisia, kävellen alakuloisen näköisinä, pitkin lokaisia teitä, yhtämittäisessä sateessa, tai ajaen vaunuilla, joiden edessä pienet laihat hevosparat näyttivät juoksevan viimeistä taivaltaan. Ne olivat kaman näköisiä rikki ajettuine olkapäineen ja sivuineen, joihin vetonuorat olivat kaivaneet tuuman syvyisiä avonaisia haavoja. Nämä vapaaehtoiset, joita atheenalainen hammaslääkäri komensi, kertoivat jännittäviä juttuja sotaretkestä, jonka he olivat tehneet Artan lahden suussa olevaa Prevesaa vastaan, katkaistakseen sen yhteyden maankin puolelta. Hammaslääkäri itse oli käynyt valepuvussa turkkilaisten linnassa, pienellä tykillä oli sitä pommitettu, mutta kreikkalaisten vereket tappiot Epiroksessa olivat saattaneet heidät kahden tulen väliin, ja veneisiin pelastuakseen oli heidän täytynyt yöllä kahlata penikulmia kaulaa myöden meressä.

Välillä saimme kuulla, että Epiroksessa oli tehty parin viikon aselepo. Siinä menivät lääkäreiltä työn toiveet. Syöttöpaikassa kohtasimme eversti Manoksen, joka

oli erotettu Epiroksen armeijan ylipäällikkyydestä ja palasi Atheenaan. Hän oli vanha ukko, istui synkän näköisenä vaunuissaan ulos astumatta.

Karvassaraissa vihdoinkin odotti sairaanhoitajattariamme ja lääkäreitämme suuri pettymys. Hallituksen ylilääkäri vakuutti, ettei hänellä ollut minkäänlaisia varustuksia antaa heille, puhumattakaan kokonaisesta lasaretista, ja kreik-

Epidauron teatri.

kalaisen punaisen ristin lääkärit olivat liian kateellisia omia sairaitaan luovuttaakseen, jotka muutoin sivumennen sanoen jo olivatkin hoidetut. Karvassarai oli likainen, saastainen kyläpahanen, täpötäynnä haavoitettuja ja muuta väkeä. Asuntoa olisi ollut mahdoton saada, ja sen vuoksi ei ollut muuta neuvoa, kuin noudattaen kreikkalaisten lääkärien neuvoa jälleen palata Atheenaan. Nyt kuljimme kuitenkin toista tietä, nimittäin pienellä punaisen ristin lai-

valla Artan lahden eteläistä rantaa Vonitsaan, jonka kautta haavoitettuja kuljetettiin Atheenaan. Vonitsassa toivoivat lääkärit vielä saatavan työtä, mutta sekin toivo petti.

Vonitsasta näimme, Venezian vallan aikuisen linnan muureilta Prevesan, joka on jotenkin lähellä. Kiikarilla ei erottanut minkäänlaisia vahingoita sen varustuksissa, vaikka kreikkalaiset väittivät melkein kaikkia torneja maa-han ammutuiksi. Artan lahden ympäristö on mitä ko-meinta maisemaa. Lahti on tosin niin leveä, ettei rantaa näy toiselta puolen, mutta sen sijaan näkyy rannan takaa joka puolelta pilviä pitävät korkeat alpit. Niiden solissa oli äskettäin kreikkalaisten ja turkkilaisten välillä ollut niin kiivaita tappeluita.

Vonitsassa näimme vielä Elena Konstantinidiin, nuoren, Kaukasiasta tulleen vapaaehtoisen kreikkalaisnaisen, josta kuvamme antaa paremman käsityksen, kuin kynä. Hän oli palannut Artasta, sanottiin hänen olleen eräässä tappelussa mukana, vieläpä ampuneen kaksi turkkilaista. Vonitsassa hän seisoi lahden rannalla, tietysti sotilaspu-kuun puettuna, ja ampui tuntikauden ilmaan nähdäkseen, kauanko luoti viipyy, ennenkuin putoo alas veteen.

XIII.

SUOMALAISTEN SEIKKAILU.

Aamulla läksimme Vonitsasta jalan Zaverdaan, trit B. ja P. ynnä tämän kirjoittaja, koska vaunuja ei ollut saatavana. Neidit ynnä tri F. tulivat myöhemmin vaunuilla, jotka kreikkalaisen punaisen ristin lääkäri Vonitsassa antoi heidän käytettäväkseen.

Tie oli varsin hauska. Paimentolaismaisemia joka puolella, siintävine vuorineen, laitumineen, joilla liikuskeli koirain haukkumina lammaslaumat, ynnä puuryhmineen. Vuorilla kasvoi monessa kohden tammia, oliivipuita y. m., tietä varjostivat toisin paikoin ikivanhat jättiläisplataanit. Kreikassa, jossa metsät ovat niin harvinaisia, lisäävät ne sitä enemmän maisemain viehätystä.

Oli ihana päivä, tuore ja lämmin. Vulkharion järvi lepäsi kirkkaana kuin peili vihantain rantainsa keskellä, ja mereltä, joka näkyi taivaan rannalla, tuli silloin tällöin vieno tuulahdus vilvoittamaan hikisiä otsiamme. Kuta pitemmälle aamu ehti, sitä tuntuvammasti huomautti meille tosiaan aurinko, että se oli eteläistä ilmaa, jota hengitimme. Myrttipensaikosta kukkui käki. Sen helkytteleminen yhdessä kukantuoksun kanssa täytti mielen keväisellä tunteella; se kyllä oli kevättä, mutta eteläistä kevättä.

Tiellä kohtasimme kymmeniä kreikkalaisia jauho-kuormia, joita vietiin Vonitsaan ja sieltä etemmä Artaan. Ummehtuneelle ja happamelle haiskahtivat ne jauhot, mutta ilmankos oli juutalainen mukana, ratsastaen aasilla, koukkunenäinen ja pitkään kauhtanaan puettu. Hän se oli urakkamies, ja tietysti jauhot siis haisivat.

Italialaisia vapaaehtoisia, joita edellisenä iltana oli saapunut muutamia satoja Vonitsaan, alkoi jo aamusella olla tiellä liikkeellä. Heidän punaisia paitojaan loisti nurmikosta, missä he loikuivat lepäämässä lirisevän puron partaalla ikivanhan plataanin siimeksessä. Vetivät siinä uniaan, jotka edellisenä yönä olivat tainneet jäädä vähiin.

Zaverda, johon saavuimme kolmisen tuntia astuttuamme, on pieni satamapaikka Akarnanian länsirannalla. Siitä kulkee Vonitsaan tie, jota suurin osa Epiroon armeijan tarpeista sodan aikana hevosella kuljetettiin, jopa kivihiiletkin, joita kolme Artan lahdelta olevaa kreikkalaista tykkivenettä kulutti. Suureksi riemuksemme näimme satamassa kaksi höyrylaivaa, joista toisen piti kuljettaa Berthetin joukon Piraioon, toisen taas haavoitettuja kreikkalaisia sotilaita Korfuun. Saimme ensiksi mainitussa paikat ja nautimme täysin määrin jälleen niitä mukavuuksia, joita kulttuuri hyvillä ruuilla ja siisteillä paikoilla tarjosi. Kaiken sen likaisuuden jälkeen, jonka keskellä olimme matkustaneet, oli tämä nautinto sangen suuri.

Laivat olivat ankkuroineet vähän matkan päähän rannikosta. Myöhemmin päivällä saapuivat neidit ynnä hra F. Ostimme kaikki piletit ja aloimme odotella lähtöä, jonka piti illalla tapahtua.

Odotellessamme kävivät neidit ja lääkärit katsele-massa sairaita, jotka oli majoitettu rannalle huonoihin makasiineihin. He makasivat lattialla ja näyttivät olevan

hyvin huonossa kunnossa. Kummako se! Ainoastaan yksi sotamies oli jätetty heitä hoitamaan, ja osa sairaista oli jo kolmisen päivää ollut ilman muuta ruokaa kuin leipä. Lääkäri, jonka olisi pitänyt heitä hoitaa, oleskeli huoletonna Vonitsassa.

Satamaan oli sillä välin kokoontunut yhä enemmän italialaisia punatakkisia. Käväistessäni laivalla oli eversti Berthet jo siellä, isomahainen, pitkäpartainen herrasmies, joka jotenkin epäkohteliaasti ilmoitti minulle, että meillä ei ollut oikeutta laivalla matkustaa, koska sotaministeri oli antanut sen hänen ja hänen joukkonsa käytettäväksi, ja koska hän upseereineen tarvitsi kaikki ensi luokan paikat. Mitäs muuta, lähdin maihin ilmoittamaan tätä seurallemme, ja seisoiimme satamassa keskustelemassa, mitä olisi tehtävä. Ei ollut muuta neuvoa, kuin siirtyä kreikkalaisen punaisen ristin laivaan ja lähteä sen kera minne pääsisimme, niin arvelimme. Laivakulku oli aivan epä säännöllinen, ja Zaverdaan oli meidän vaikea jäädä odotamaan.

Kylän rannassa on jonkinlainen tori ja sen ääressä talonpoikainen likainen kahvila. Torin laidasta pistäysi mereen kymmenkunnan sylen mittainen kivinen laivasilta, jonka kylkeen oli kytkettynä kreikkalaisia jaaloja ynnä pienempiä aluksia. Sillalta vievä tie jatkui torin kylkeä pitkin kylän pääkaduksi. Kylän yläsyrrjässä on suurehko talo mäen päällä, josta näkee koko sataman.

Meidän seistessä sillan korvassa saapui luoksemme muutamia punatakkisia, esittäen itsensä italialaisiksi upseereiksi ja kysyen kohteliaasti, mitä eversti oli laivalla sanonut. Sen kuultuaan lausuivat he haikean paheksu misensa, sanoivat päällikköään puolihulluksi ja kehottivat meitä jäämään laivaan, he kyllä pitäisivät huolta siitä,

että saisimme pitää paikkamme. Samalla he selittivät everstin tahtovan mennä Brindisiin, jota vastoin upseerit ja miehistö kaikin mokomin tahtoivat päästä Piraioon ja sieltä Thessaliaan, jos ehkä sota alkaisi uudelleen. Laivan kapteeni ilmoitti saaneensa käskyn viedä joukon Brindisiin, mutta hän ei luvannut sitä totella, ennenkuin saisi kreikkalaista sotaväkeä laivaan suojakseen.

Ympärillämme oli nyt joka puolella punatakkisia italialaisia. Mieliala heidän kesken näytti olevan jotenkin kiihtynyt, luultavasti olivat he saaneet juoda. Tuossa äkkiä syntyy mellakka. Italialainen karkaa toisen italialaisen kimppuun, kreikkalainen menee erottamaan, hyökättään hänen päällensä, yksi mies mukeltaa mereen, italialainen upseeri syöksyy järjestystä palauttamaan, saa pysyn perästä niin kovan iskun sydänalaa, että koukistuu siihen paikkaan, lyöjä otetaan kiinni, huudetaan ammuttavaksi, riuhtasee itsensä irti, asettuu itse muuria vastaan, huutaa uhmaten: ampukaa! Tämä kaikki tapahtui yhdessä tuokiassa, yhtä nopeaan kuin nyt olen sen kertonut. Mereen pudonnut italialainen nousi ylös vettä valuen kuin koira, mutta vihaisena ja valmiina tappelua jatkamaan.

Laivan kapteeni kehotti meitä lähtemään satamasta ja saatteli seurueemme erään pienen kahvilan edustalle, joka oli torin ylälaidassa. Mutta kauvan emme saaneet olla siinä rauhassa. Italialaiset soturit seurasivat mukana, ja vähitellen olimme jälleen punaisen muurin ympäröiminä. Muutamain upseerien käytös alkoi olla sangen sopimatonta. Huolimatta naisten läsnäolosta alkoivat he juottaa sotamiehille konjakkia. Eräs upseeri, joka kaiken ilta-päivää oli keikaillut kantaen elävää karitsaa olkapäällään, huiskutti konjakkipulloa, niin että liemi lensi ympärille,

jopa meikäläisten vaatteille, sekä alkoi sitten kaataa pullosta suoraan suuhun miehille, jotka vuoron perää siirsivät ammoittavat kitansa konjakkikosken alle. Tämä oli olevinaan leikkiä, jonka tarkoitus oli meitä huvittaa, mutta se alkoi olla hyvin vaarallista leikkiä. Konjakki vaikutti tulisiin italialaisiin, ikäänkuin öljy palavaan tuleen. Tuossa tuokiossa syntyi uusi tappelu. Kaksi italialaista hyökkäsi vastatusten kuin villipedot, paljastetut ja teräväksi hiotut painetit kurotettuina taaksepäin hirveään iskuun. Yhtä nopeaan hyökkäsivät heidän kimppuunsa toverit, mikä syileillen heitä vyötäisistä, mikä tarttuen kaikin voimin iskua varten ojennettuun käsivarteen, ja syntyi kaksi kamppailevaa ryhmää, joista nuo molemmat tappelupukarit kaikin voimin koittivat kiemurrella itseään vapaiksi. Heidät saatiin erotetuksi, toinen vietiin alas rantaan, toinen istahti eteemme penkin päähän, puhaltaen kuin raivostunut härkä, mulkoillen silmillään ja kieritellen painettinsa kärkeä maata vastaan. Hän oli aivan kuin vihainen sonni, joka lasketuna areenalle kuopii maata ja mölisee.

Seura alkoi käydä ylen vastenmieliseksi. Laivan kapteeni koetti saada meitä pois lähtemään, ja aloimmekin vähitellen siirtyä syrjään pitkin meren rantaa. Emme kuitenkaan ennättäneet kulkea kuin sata askelta, ennenkuin syntyi uusi tappelu, ja nyt suurempi ja yleisempi kuin mikään edellisistä. Tuokiossa jakaantui pari sataa punatakkista kamppaileviin ryhmiin, joista näkyivät ojennetut kädet painettineen ja toverit, jotka takkiaisen tavoin takertuivat tappelijoihin estääkseen iskun. Upseerit hääräisivät revolverit ja ruoskat kädessä tappelevain keskellä. Tuossa yksi mies vihasta puhkuen astuu rantaan upseerin revolverin edessä ja nakkaa painettinsa kauvas mereen. Äkkiä kuuluu laukaus, se on paha ääni, kuuluu vielä toi-

nen, kahvilan edustalle hyökkää italialaisia; nuori kreikkalainen sairaanhoitosotilas Christpaul, joka oli lääkäreillemme annettu apulaiseksi, syöksyy luoksemme ja huutaa: Paetkaa pian, tulkaa perässä, kreikkalainen ammuttu, maanmieheni juoksivat pyssyjä hakemaan, tuodaan sotaväkeä, ammutaan, pois! pois! Minun oppaani kiiruhtaa toiselta puolen, sanoo saaneensa meille kylässä turvallisen kortteeripaikan, pyytää seuraamaan. Alammekin siirtyä syrjään, mutta huomaamme, että tri B. on poissa. Hän näkyy istuvan laivasillan kaidepuulla kaikessa rauhassa, jalkojaan heilutellen ja katsoen tappelua. Tri P. taas tahtoo, että menisimme laivaan, ja hänen neuvoaan seuraten lähdimme laivasillalle, astuaksemme siltä veneeseen.

Äkkiä muuttui näytelmä, kaikki italialaiset kokoonuivat isoon, punaiseen ryhmään ja heidän vastapäätä nousi kuin maasta toinen, musta ryhmä, nimittäin suuri joukko kreikkalaisia, jotka joka taholta kiiruhtivat esille ottaakseen osaa tapauksiin. Uhkaavana seisoivat nämä ryhmät hetkisen vastakkain, kunnes kuului pamaus, toinen, useampia, ja punatakkiset alkoivat juosta, mitkä rakennuksien taakse, mitkä alas laivasillalle, jolla mekin vielä olimme. Ampuminen yhä kiihtyi, luoti luodin perästä kiiti ilkeästi vingahtaen ylitsemme ja ohitsemme. Yleisessä paossa pääsimme sillalta kreikkalaiseen jaalaan ja siitä alas laivan veneeseen, joka oli sen ääreen kytkettynä. Pidimme oikeutenamme paeta näytelmästä, johon meillä ei ollut mitään syytä, mutta italialaiset eivät olleet samaa mieltä. He huusivat, kirkuivat meille, mutta emme ensinnä käsittäneet, mitä he oikeastaan tarkoittivat. Mutta he alkoivat nakella suuria kiviä ja huusivat jotain ampumisesta. Eräs jo korotti pyssynsä lauaistakseen, kun saimme, vaikka vaivalla, veneen ajoissa pysähtymään. Aikeessa lähteä

huomasimme t:ri F:n, joka oli hypännyt laivasillan päntaa suojaan ja huusi, että ottaisimme hänet mukaan. Me loimme hänen luokseen, vaikka veneen kokka, jossa neiti B. ja t:ri P. olivat, siten jäi aivan suojatta, t:ri F. sai kokkaan kiinni ja hyppäsi veneeseen, putosi mereen, mutta pääsi kuitenkin keulan yli kömpimään alukseen. Hänen perässään hyppäsi useita punatakkisia, ja heitä olisi epäi-

Kyntömies.

lemättä tullut niin paljon, että vene olisi kaatunut, ja kaikki olisimme mereen joutuneet, elleimme ajoissa olisi saaneet venettä irti sillasta. Luoteja lensi nyt niin tiheään, että ei ollut ajattelemistakaan lähteä matkaan, sillä jos punatakkien kera olisimme lähteneet soutamaan laivaan, niin olisi meidät varmaan ammuttu. Koetimme sen vuoksi pysytteleitä matalan jaalan suojassa, kyyristyen veneeseen niin syvälle kuin suinkin. Kun ammunta vähän harveni,

niin haimme itsellemme turvallisemman paikan, kapusimme kiireesti jaalan lastiruumaan, jossa hiekkalastin päällä jo istui kreikkalaisia ja italialaisia hyvässä sovussa. Siellä olimme verraten hyvässä turvassa.

Neiti B., joka oli veneen kokassa ollut suurimmassa vaarassa, kertoi erään nuoren italialaisen väkisin painaneen alas hänen päänsä, heittäneen takkinsa hänen ylleen ja itse asettuneen hänen eteensä suojaksi luoteja vastaan. Sama poika istui nyt ruumassa hänen ääressään ja kysyi minulta, oliko neiti B. naimisissa, ja oliko joku meistä hänen miehensä. Hän kääntyi t:ri B:n puoleen kysymyksellään, ja kun tämä, joka sitä ei ymmärtänyt, nyökkäsi päätään myöntävästi, niin näytti hän tyytyvän, vaikka huokauksella. Tämä episoddi ei ollut ilman romanttisuuttaan.

Ampuminen taukosi, nostimme päätämme ja näimme pahasti haavoitetun italialaisen, jota kannettiin alas laivasillalle. Hänen nähtyään lääkärit ja sairaanhoitajattaret eivät enää voineet levottomuuttaan pidättää, vaan juoksivat ulos ruumasta laivasillalle apuaan tarjoamaan. Tuokiossa oli ruumis riisuttu ja tohtorit tarkastivat haavaa. Luoti oli läväissyt toisen käsivarren, sekä koko yläruumiin. Arveltiin, että keuhkot olivat vikaantuneet. Italialaiset huutivat, itkivät, puristivat nyrkkiä ruumiin ympärillä, sadattelivat kreikkalaisia salamurhaajia, vaikeuttaen suuressa määrässä lääkärien työtä. Kuului yksi pamaus, ja kohta alkoi ammunta uudelleen. Huolimatta luodeista, joita vinkui joka puolella, tehtiin haavoitetulle kuitenkin mitä voitiin, ja sitten vasta peräydyttiin ruumaan. Viimeisenä jäi haavoitetun viereen neiti B., joka ei millään muotoa tahtonut häntä jättää. Ammunnan yhä kiihtyessä juoksi t:ri P. esille aluksesta ja puoliväkisin veti neiti B:n

mukanaan suojapaikkaan. Naisten rohkeus näytti tekevän syvän vaikutuksen italialaisiin, vaistomaisesti nämä tottelivat heidän ohjeitaan.

Merellä ajelehti muuan isonlainen alus täynnä punatakkisia. Heillä ei ollut airoja, vaan tuuli kuljetteli sitä syrjään päin. Joku luoti näkyi silloin tällöin molskahtavan veteen aluksen vieressä, mutta en nähnyt, sattuiko niitä itse alukseen. Laivasta huomattiin punatakkisten avuton tila ja lähetettiin pari venettä hinaamaan alusta laivan luo.

Ammunta taukoili ja alkoi uudelleen, en varmaan tiedä miten monta kertaa, mutta ainakin neljästi. Yksi asia meitä rauhoitti, se nimittäin, ettei tapaukseen näytännyt olevan syynä mieskohtainen viha, vaan se oli enemmän peljästystä. Sillä jos se olisi ollut oikeata rotuvihaa, niin olisivat italialaiset kyllä surmanneet kreikkalaiset laivamiehet, ynnä nuoren Christpaulin, joka oli kanssamme. Sitä eivät he kuitenkaan tehneet, vaan sekä italialaiset että kreikkalaiset lymysivät rauhallisessa sovussa.

Tunti tai pari, miten paljon lieenee kulunut, kun ampuminen taukosi. Laivasta soudettiin maihin översti Berthet, joka upseereineen tuli miehiä tyynnyttämään ja aselepoa rakentamaan. Levittäen kätensä levälleen merkiksi siitä, ettei heillä ollut aseita, ynnä huiskien valkoisilla nenäliinoilla astui kymmenkunta upseeria kreikkalaisten luo, jotka nyt kokonaan herkesivät ampumasta. Läkisin heidän perässään ja kuljin ristiin rastiin läpi kylän. Kadunkulmain takana seisoi kyläläisiä ja maalaisia ryhmissä, mutta en huomannut, että heillä olisi ollut kiväärejä. Kreikkalaiselta taholta kuitenkin vakuutetaan, että ne olivat talonpoikia, jotka ampuivat. Mutta sen sijaan näin kaduilla monta kreikkalaista sotamiestä, joilla

oli kiväärit kädessä, ja minun vakuutukseni on, että nämä sotamiehet olivat ampuneet. Pari kreikkalaista upseeria oli myös näkyvällä, ja luulen, että he olivat ampumaan käskeneet. Kyselin kylässä, olivatko italialaiset mitään ryöstäneet, mutta sain kieltävän vastauksen. Menomat-kalla sitä vastoin olivat he tehneet väkivaltaa, ja sen vuoksi oli nyt jo ajoissa kaikki kaupat suljettu. Italia-laisia oli ammuttu osaksi kostoksi, osaksi sen vuoksi, ettei saatu heitä muutoin laivoihin astumaan.

Sähkölennätintoimisto oli täpötäynnä rahvasta, joka huolestuneena odotteli, mitä tapahtuisi. Käydessäni alas rantaan olivat maanmieheni jo soutaneet veneellä laivaan, vieden haavoitetun italialaisen mukanaan. Tapasin rannassa oppaani, joka kehotti minuakin kiiruuman kautta poistumaan, koska muka maantiellä oli tulossa toisia punatakkisia, joilla vielä oli pyssyt, ja koska odotettiin uutta ja paljon suurempaa tappelua. Mutta emme saaneet kehtään, joka olisi soutanut meidät laivaan. Palasimme kylään, jossa laivan kapteeni oli. Hän ei luvannut laivaan lähteä, ennenkuin oli saanut kreikkalaista sotaväkeä, jota hän jo oli pyytänyt. Hän antoi minulle veneensä, jolla pääsin italialaiseen laivaan.

Siihen ei kuitenkaan loppunut levottomuutemme. Mieliala laivassa oli kamala.

Se oli kuin vihan, kiuhkan ja himojen tulivuori. Ei kukaan tiennyt, millä hetkellä se puhkeaisi kapinaan, verilöylyyn. Humalaiset sotamiehet iskivät raivossa painettinsa laivankanteen pystyyn. Upseerit olivat nakanneet hyteistä ulos tavaramme, huolimatta päivällä antamistaan lupauksista, ja olimme kovin huolissa etenkin naisten puolesta, emmekä syyttä. Pian selvisi, että meidän tuli päästä pois niin nopeaan kuin suinkin. Kului kui-

tenkin kotvanen, ennenkuin saimme kokoon hajalle nakatut tavaramme, ja sillä välillä vaati muuan italialainen upseeri kiivaasti selontekoa siitä, miksi lähdimme pois. Toiset heistä olivat kuitenkin avullisia, eversti antoi meille veneen ja kaksi soturia soutamaan. Ja niin pääsimme kuin pääsimmekin iltahämärässä matkaan. Kyynelsilmin hyvästelivät italialaiset upseerit meitä. He sanoivat, etteivät itse näkisi enää Italiaa, ehkei huomispäivääkään. Pelättiin kapinan syttyvän vielä sinä yönä. Useimmat sanoivat hyvin käsittävänsä, ettemme sen jälkeen, mitä oli tapahtunut, tahtoneet heidän luokseen jäädä. Punaisen ristin laivaan ei ensinnä tahdottu meitä laskea, kun molemmat punatakkiset olivat mukana, mutta kun tulkkimme oli selittänyt, mitä väkeä olimme ja millä asialla, niin laskettiin laivan portaat alas ja pääsimme sinne nousemaan. En voi sanoilla kuvata, mikä helpotuksen tunne se oli meille. Ympärillämme oli siellä kaikki levollista, ihmiset ystävällisiä, kapteeni herttainen.

Illalla kapteeni soudatti laivaan haavoitetut sotilaat, jotka niin kauan olivat saaneet hoitoa odottaa. Lääkärimme valvoivat heidän asettelemistaan, ja kaikki saivatkin laivalla mukavat tilat. Meille annettiin parhaat tilat mitä suinkin oli, ja maksutta saimme kulkea Piraioon asti. Kapteenilta saimme kuulla, että pelko uusien kahakkain synnystä oli turha. Aseellisia italialaisia ei ollut enään tulossa, kaikilta oli jo Artassa hallituksen käskystä riisuttu aseet, koska he olivat monella tavalla harjoittaneet ilkeyttä ja väkivaltaa. Muutamia pyssyjä oli kuitenkin jäänyt ja useimmille painetit; arvatenkin olivat he osanneet ne piilottaa.

Illalla matkaan lähdettyämme keksimme laivassa kummaksemme punatakkisen italialaisen. Hän kertoi olleensa

se, joka oli ensimmäisen laukauksen ampunut. Hän oli upseerina lähtenyt välittämään, estääkseen italialaista lyömästä kivellä puhki erään kreikkalaisen päätä. Kun ei sotamies muutoin totellut, niin oli hän revolverilla ampunut häntä ja maanmiestensä kostoä välttääkseen lähtenyt kreikkalaiseen laivaan pakoon.

Kapteeni kertoi, että hänen laivamiehensä, joilla kaikilla oli pyssyt, myös olivat tahtoneet ottaa osaa taisteluun ja ampua italialaisia, mutta hän oli sen estänyt. Jos he olisivat saaneet tehdä, mitä aikoivat, niin olisimme olleet aivan suojatta kahden tulen välissä.

XIV.

JÄÄHYVÄISET HELLAALLE.

Laakereita ei leikattu viime kevännä Kreikassa. Kreikkalaisten omat laakerit jäivät Olympon kukkuloille turkkilaisten jalkoihin, ja harva oli se muukalainen, joka toi uneksimansa sylenkantamuksen kunniaa kotimaahansa. Niiden harvain joukkoon ei kuulunut näiden rivien kirjoittajaan, sen hän itse selvästi tuns. Kirjeenvaihtajan ammatti oli oikeastaan hyvin epäkiitollista. Vaivata henkilöitä, jotka jo ennaltaan ovat liian vaivaantuneita, saaneet valvoa yöt aamuun saakka, pusertaa tietoja ihmisiltä, joiden kaikki asiat menevät nurinkurisesti, se ei ole hauskaa. Jokainen kysymys on kuin uusi kivi heidän kuormaansa. Ja jos lisäksi edustaa pientä nurkkamaata, jonka olemassa olostakaan asianomaisilla tuskin on aavistusta . . .

Huoleen enemmän kuin aikaan saamiseen kuluivat sen vuoksi Atheenassa päiväni, ja lähtöhetki tuntui todella vapautuksen hetkeltä. Sota, hävitys, etenkin turha ja kevytmielinen ei tunnu huvittavalta kuin etäältä katsoen. Kuta lähemmäksi tulet, sitä enemmän se kadottaa viehätystänsä, sitä enemmän sen raakuus pistää silmään, ja sitä ankarammin tulee punninneeksi syitä, joilla verenvuodatus on aljettu. Kreikkalaisten oma ajatteleminen ja

tunteminen lamautti senkin myötätuntoisuuden, joka oli heidän asiaansa kohtaan olemassa.

Jos olisin lähtenyt pois jostain muusta maasta, kuin Hellaasta, niin olisi iloni lähdön hetkellä ollut sekottomaton. Mutta Kreikasta erosin tosiaan kaipaushella. Se oli minussa herättänyt monta harrastusta, jotka jäivät tyydyttämättä. Kuinka mielelläni olisin palkannut itselleni aarniopaliikaarin, joka aasinsa selässä olisi kuljettanut minut läpi noiden maiden, poikki vuoristoiden, halki maakuntain, joissa tavan takaa eteeni avautuisi historiallisia paikkoja, jäännöksiä kunniakkaista ajoista.

Olisin matkustanut Tirynsiin ja Mykenaan, joissa Schliemann on kaivanut ilmoille Homeroksen aikuisia linnanrakennuksia ja hautoja runsaine muinaisaarteineen. Olisin käynyt Olympiassa, jossa ahkerat tiedemiehet ovat paljastaneet maailmalle helleenien muinaiset leikkipaikat ja yhteiset temppelit, joiden vaikutusvalta oli niin suuri, että ne merkitsivät jumalanrauhaa koko maassa. Olisin nähnyt Delfiit, jonka aarteet on paljastettu maan povesta, Spartat, Epidaurokset teatriraunioineen, Apollon templit Arkadian Figadiassa, ja monen monet muut paikat, jotka olisivat yhä elävämmiksi elvyttäneet mielessäni helleenien ihmeaikoja. Olisin matkustanut Aigeian meren saarille, joissa kansa on pysynyt puhtaampana kuin muualla, tutustunut tuon merkillisen maan kaikkiin nähtävyyksiin. Mutta sanomalehtimies on sotamies. Pääliköltä lyhyt sähkösanoma: „Tule kotiin, tarvitsemme“, . . . seuraavana aamuna oli matka-arkkuni jo lähtökunnossa.

Ja niin jätin taakseni orastavat harrastukseni, heitin katsomatta monet paikat, jotka viehättivät maineellaan ja muistoillaan. Tahtoisin huudahtaa: „Näkemään asti!“ mutta se olisi toivomus ilman asiallista perustusta. Ehk'en näe

sinua enää koskaan, Hellas, mutta mainettasi kiitän yhä uudelleen jokaiselle! Matkailijalle en tiedä maata, jonka taivas olisi suloisemman sininen, vuoret sopusuhteisemmat, kukkulain rusotus kauniimpi auringon laskiessa, meret värikkäämmät. Jos olisin taiteilija, niin jalompaa koulua en taipumuksilleni saisi.

Karonin vene.

SISÄLLYSLUETTELO.

	Siv.
I. Akrokorintholla	1.
II. Hävityksen ajat	4.
III. Vapaudentaistelu	17.
IV. Kreikka ja Turkki	36.
V. Klassillisiin maihin	40.
VI. Atheena sodan aikana	62.
VII. Taiteilija sotapolulla	82.
VIII. Uusi Atheena	104.
IX. Nykyiset helleenit	125.
X. Akropoliilla	141.
XI. Raunioiden Atheena	161.
XII. Matka Länsi-Kreikassa	172.
XIII. Suomalaisten seikkailu	179.
XIV. Jäähyväiset Hellaalle	191.

HINTA: 2: 25.